

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГРИЩЕНКО АННА ЛЕОНІДІВНА

УДК 343.8:[347.6:364.63-027.553](043)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ОСОБИ
ВІД ПРАВОПОРУШЕНЬ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА**

081 – «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 А.Л. Грищенко

Науковий керівник **Діордіца Ігор Володимирович**, доктор юридичних наук,
професор

Київ-2024

АНОТАЦІЯ

Грищенко А.Л. Правове регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Київський національний університет технологій та дизайну, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2024.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні сутності та особливостей правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства.

Встановлено, що питання, пов'язані з домашнім насильством, є предметом наукових розвідок представників різних галузей знань (право, психологія, медицина, філологія, соціологія, педагогіка, соціальна робота, механізми державного управління). Різноманітні правові аспекти домашнього насильства були об'єктом наукового пізнання учених у сфері адміністративного права, кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права, криміналістики. Однак домашнє насильство безпрецедентно зростає та стає серйозною проблемою для всього суспільства, що свідчить про недостатню розробленість певних положень правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства та державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Це вказує на практичну значущість та подальшу необхідність у науковому дослідженні правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства.

З'ясовано, що формування нормативно-правового забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства в Україні здійснювалося під впливом норм міжнародного законодавства. Аналіз тенденцій розвитку нормативно-правового забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства свідчить про постійний розвиток, зміну та вдосконалення законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству. У результаті проведеного аналізу виокремлено два етапи становлення нормативно-правового

забезпечення від правопорушень домашнього насильства: 1) 1991-2016 рр. – відсутність належного правового регулювання домашнього насильства; 2) 2017 – дотепер – прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», встановлення в КУпАП адміністративної відповідальності за домашнє насильство, встановлення в КК України кримінальної відповідальності за домашнє насильство, ратифікація Конвенції про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу з цими явищами, прийняття інших нормативних актів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству.

Зазначено, що визначаючи основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству законодавець залишив поза увагою саме поняття «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству», яке є ключовим для сфери запобігання та протидії домашньому насильству. Запропоновано під державною політикою у сфері запобігання та протидії домашньому насильству розуміти заснований на концепції запобігання та протидії правопорушенням комплексний напрям державної політики, який передбачає: 1) державне управління, засноване на засадах державної управлінської культури, спрямоване на реалізацію національних інтересів щодо запобігання та протидії домашньому насильству; 2) політико-правове регулювання суспільних відносин у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) діяльність політичних інститутів у даній сфері, головною метою якої є творення потенціалу щодо запобігання та протидії домашньому насильству через ефективну реалізацію інституційної спроможності, що виявляється у формуванні необхідних і достатніх умов для: а) ефективного реагування на факти домашнього насильства; б) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством; в) належного розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки.

Обґрунтовано, що Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами відображають відмінні за своїм логіко-семантичним спрямуванням напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Термін «combating», який значною мірою формує концепт реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в Україні, раціональніше було б перекласти саме як «протидія», а повна назва Стамбульської Конвенції має означатись наступним чином: «Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та протидію цим явищам». Відповідно, у змісті самої Конвенції, також термін «боротьба» замінити на «протидія».

Аргументовано доведено відмінність понять «домашнє насильство» і «аб'юз» у зв'язку з чим з метою системного удосконалення чинного законодавства щодо запобігання та протидії домашньому насильству ч. 1 ст. 1. Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» запропоновано доповнити таким пунктом:

«3-1) домашній аб'юз – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства з метою придушити волю особи, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь».

Під правовою охороною від домашнього насильства запропоновано розуміти організаційно-правове забезпечення діяльності органів державної влади, яке визначено та здійснюється на основі чинних нормативно-правових актів та законодавчо підкріплена система правових гарантій; сутністю якої є забезпечення та захист за допомогою правових засобів прав осіб від протиправних діянь

домашнього насильства з настанням невідвортної юридичної відповідальності правопорушника.

Адміністративну відповідальність за домашнє насильство визначено як вид юридичної відповідальності, що полягає в застосуванні компетентними органами адміністративних стягнень до осіб, які вчинили адміністративне правопорушення у сфері запобігання та протидії домашнього насильства, в порядку, встановленому нормами адміністративного права. Зазначено, що суб'єкти правовідносин, які вчинили протиправне діяння, можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності за наявності сукупності підстав, наведених у КУпАП, наявність яких робить таку відповідальність можливою і необхідною. Підстави адміністративної відповідальності за домашнє насильство можна розглядати у вузькому та широкому розумінні. Підставою у вузькому значенні є склад адміністративного правопорушення за ст. 173² КУпАП (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона), а у широкому – наявність нормативних (нормативною підставою адміністративної відповідальності за домашнє насильство є адміністративно-правова норма, яка передбачає можливість застосування цього виду відповідальності), фактичних (фактичною підставою адміністративної відповідальності за домашнє насильство є сукупність різних ознак, які утворюють склад адміністративного правопорушення) та процесуальних (процесуальна підстава передбачає наявність правозастосовного акту, яким застосовується адміністративна відповідальність за домашнє насильство) підстав протиправного діяння за ст. 173² КУпАП.

Виокремлено ознаки домашнього аб'юзу (згідно КК України) у контексті кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, до яких віднесено такі: 1) спеціальність суб'єкта злочину домашнього аб'юзу та відповідний зв'язок між ним та жертвою; 2) активна поведінка кривдника по відношенню до потерпілої особи (жертви) домашнього аб'юзу; 3) протиправність поведінки кривдника; 4) умисність вчинення кривдником фізичного, психологічного чи економічного насильства; 5) систематичність вчинення кривдником (реалізованого умислу вчинення) фізичного, психологічного чи економічного

домашнього аб'юзу; 6) настання таких суспільно небезпечних наслідків як спричинення тілесних ушкоджень, що призвело до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності, погіршення якості життя; 7) потерпіла особа (жертва) вважає дії кривдника протиправними, такими, що вчинені всупереч своєї волі та відкрито заявляє про це; 8) спеціальна мета злочину домашнього аб'юзу – придушення волі жертви; 9) передбачення кримінальної відповідальності за вчинення домашнього аб'юзу у КК України.

З метою системного удосконалення чинного законодавства щодо запобігання та протидії домашньому насильству запропоновано ст. 126¹ КК України доповнити частиною другою такого змісту:

«2. Домашній аб'юз, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з метою придушити волю особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, -

карається пробаційним наглядом на строк від трьох до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк, або позбавленням волі на строк до трьох років».

Проаналізовано міжнародний та зарубіжний досвід правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства. Зазначено, що міжнародні стандарти відіграють важливу роль у формуванні вітчизняного законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Звернуто увагу на те, що дотримання міжнародних норм у сфері запобігання та протидії домашньому насильству допомагає українському законодавству стати більш прогресивним та ефективним. Враховуючи досвід зарубіжних країн виокремлено напрями удосконалення правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства в Україні.

Зазначено, що судова практика у провадженнях про правопорушення домашнього насильства є особливою та важливою формою відображення тенденцій у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Зроблено висновок, що ефективне застосування судами практики ЄСПЛ та правових позицій Верховного Суду сприяє правильності та єдності у застосуванні норм законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству, а також захисту прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Ключові слова: домашнє насильство, правова охорона, правопорушення, адміністративна відповідальність, кримінальна відповідальність, запобігання, протидія.

SUMMARY

Gryshchenko A.L. Legal regulation of personal protection against domestic violence offenses. – Qualification scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 081 Law. – Kyiv National University of Technologies and Design, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2024.

In the dissertation, a theoretical generalization and solution of the scientific task is carried out, which consists in determining the essence and features of the legal regulation of the protection of a person from domestic violence offenses.

It has been established that issues related to domestic violence are the subject of scientific investigations by representatives of various fields of knowledge (law, psychology, medicine, philology, sociology, pedagogy, social work, mechanisms of state administration). Various legal aspects of domestic violence were the object of scientific knowledge of scientists in the field of administrative law, criminal law, criminology, criminal enforcement law, and criminology. However, domestic violence is growing unprecedentedly and is becoming a serious problem for the entire society, which indicates the insufficient development of certain provisions of the legal

regulation of the protection of a person from domestic violence offenses and state policy in the field of prevention and counteraction of domestic violence. This indicates the practical significance and further need for scientific research into the legal regulation of personal protection against domestic violence offenses.

It was found out that the formation of legal protection of the person against domestic violence offenses in Ukraine was carried out under the influence of the norms of international legislation. The analysis of trends in the development of regulatory and legal protection of persons against domestic violence offenses shows the constant development, change and improvement of the legislation on the prevention and counteraction of domestic violence. As a result of the analysis, two stages of the formation of regulatory and legal protection against domestic violence offenses were distinguished: 1) 1991-2016 - lack of proper legal regulation of domestic violence; 2) 2017 - until now - adoption of the Law of Ukraine «On Prevention and Combating Domestic Violence», establishment of administrative responsibility for domestic violence in the Code of Criminal Procedure of Ukraine, establishment of criminal responsibility for domestic violence in the Criminal Code of Ukraine, ratification of the Convention on the Prevention of Violence against Women and Domestic Violence and the Fight against these phenomena, the adoption of other normative acts aimed at preventing and countering domestic violence.

It is noted that when determining the main directions of implementation of the state policy in the field of prevention and counteraction of domestic violence, the legislator neglected the very concept of «state policy in the sphere of prevention and counteraction of domestic violence», which is key to the sphere of prevention and counteraction of domestic violence. It is proposed to understand the state policy in the field of prevention and countermeasures against domestic violence as a comprehensive direction of state policy based on the concept of crime prevention and countermeasures, which provides: 1) state administration, based on the principles of state administrative culture, aimed at realizing national interests in preventing and countering domestic violence; 2) political and legal regulation of social relations in the field of prevention and countermeasures against domestic violence; 3) the activity of political institutions in

this field, the main purpose of which is to create the potential for preventing and countering domestic violence through the effective implementation of institutional capacity, which is manifested in the formation of necessary and sufficient conditions for: a) effective response to facts of domestic violence; b) provision of assistance and protection to victims, provision of compensation for damage caused by domestic violence; c) proper investigation of the facts of domestic violence, bringing offenders to the legal responsibility and changing their behavior.

It is substantiated that the Law of Ukraine «On Prevention and Combating Domestic Violence» and the Convention of the Council of Europe on the Prevention of Violence Against Women and Domestic Violence and Combating These Phenomena reflect different directions of implementation of state policy in the field of prevention and combating domestic violence in terms of their logical and semantic direction. The term «combating», which largely forms the concept of implementation of state policy in the field of prevention and counteraction of domestic violence in Ukraine, would be more rationally translated as «counteraction», and the full name of the Istanbul Convention should mean the following: «Council of Europe Convention on the Prevention violence against women and domestic violence and countering these phenomena». Accordingly, in the content of the Convention itself, the term «struggle» should also be replaced by «counteraction».

The difference between the concepts of «domestic violence» and «abuse» has been argued, in connection with which, with the aim of systematically improving the current legislation on the prevention and counteraction of domestic violence, Part 1 of Art. 1. The Law of Ukraine «On Prevention and Combating Domestic Violence» is proposed to be supplemented with the following clause:

«3-1) domestic abuse - acts (actions or inaction) of physical, sexual, psychological or economic violence with the aim of suppressing the will of a person, committed in the family or within the limits of the place of residence or between relatives, or between former or current spouses, or between other persons who live (lived) together in one family, but are not (were not) in a family relationship or married to each other,

regardless of whether the person who committed domestic violence lives (lived) in the same place as the injured person, as well as threats to commit such acts».

Under legal protection against domestic violence, it is proposed to understand the organizational and legal support of the activities of state authorities, which is defined and carried out on the basis of current normative legal acts and a legally supported system of legal guarantees; the essence of which is the provision and protection by means of legal means of the rights of persons against illegal acts of domestic violence with the onset of inevitable legal responsibility of the offender.

Administrative responsibility for domestic violence is defined as a type of legal responsibility, which consists in the application by competent authorities of administrative penalties to persons who have committed an administrative offense in the field of prevention and counteraction of domestic violence, in the manner established by the norms of administrative law. It is noted that subjects of legal relations who have committed an illegal act may be held administratively liable if there is a set of reasons given in the Code of Administrative Offenses, the presence of which makes such liability possible and necessary. The grounds of administrative responsibility for domestic violence can be considered in a narrow and broad sense. The basis in the narrow sense is the composition of an administrative offense under Art. 173² of the Code of Criminal Procedure (object, objective side, subject, subjective side), and in a broad sense – the presence of normative ones (the normative basis of administrative responsibility for domestic violence is an administrative-legal norm that provides for the possibility of applying this type of responsibility), actual (the actual basis of administrative responsibility for domestic violence is a set of various signs that make up the composition of an administrative offense) and procedural (procedural basis implies the existence of a law-enforcement act, which applies administrative responsibility for domestic violence) grounds for an illegal act under Art. 173² KUPAP.

The signs of domestic abuse (according to the Criminal Code of Ukraine) are singled out in the context of criminal offenses against the life and health of a person, which include the following: 1) specialty of the subject of the crime of domestic abuse and the corresponding relationship between him and the victim; 2) active behavior of

the offender in relation to the victim (victim) of domestic abuse; 3) illegality of the offender's behavior; 4) intent to commit physical, psychological or economic violence by the offender; 5) systematicity of physical, psychological or economic domestic abuse committed by the offender (realized intent to commit); 6) the occurrence of such socially dangerous consequences as causing physical injuries, which led to physical or psychological suffering, health disorders, loss of working capacity, emotional dependence, deterioration of the quality of life; 7) the injured person (victim) considers the offender's actions to be illegal, committed against his will and openly declares this; 8) the special purpose of the crime of domestic abuse is to suppress the victim's will; 9) provision of criminal liability for domestic abuse in the Criminal Code of Ukraine.

To order to systematically improve the current legislation on the prevention and countermeasures against domestic violence, Art. 126¹ of the Criminal Code of Ukraine to be supplemented with the second part of the following content:

«2. Domestic abuse, i.e. intentional systematic perpetration of physical, psychological or economic violence against a spouse or ex-spouse or another person, with the aim of suppressing the will of a person with whom the perpetrator is (was) in a family or close relationship, resulting in physical or psychological suffering, health disorders, loss of working capacity, emotional dependence or deterioration of the victim's quality of life, -

shall be punished by probation supervision for a period of three to five years, or restriction of liberty for the same period, or deprivation of liberty for a period of up to three years».

The international and foreign experience of legal regulation of personal protection against domestic violence offenses is analyzed. It is noted that international standards play an important role in the formation of domestic legislation in the field of prevention and countermeasures against domestic violence. Attention was drawn to the fact that compliance with international norms in the field of prevention and counteraction of domestic violence helps Ukrainian legislation to become more progressive and effective. Considering the experience of foreign countries, directions for improving the

legal regulation of personal protection against domestic violence offenses in Ukraine are identified.

It is noted that judicial practice in proceedings on domestic violence offenses is a special and important form of reflection of trends in the field of prevention and countermeasures against domestic violence. It was concluded that the effective application by the courts of the practice of the ECtHR and the legal positions of the Supreme Court contributes to the correctness and unity in the application of legislation on the prevention and counteraction of domestic violence, as well as the protection of the rights and interests of persons who have suffered from such violence.

Key words: domestic violence, legal protection, offense, administrative responsibility, criminal responsibility, prevention, counteraction.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Катеринчук К.В., Грищенко А.Л. Проблеми охорони здоров'я людини в проєкті Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 2 (119). С. 83-89. DOI: <https://doi.org/10.33270/01211192.83>.

2. Грищенко А.Л. Проблемні питання кваліфікації сексуального насильства як форми домашнього насильства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2022. № 1. Том 33 (72). С. 70–74. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2022.1/13>.

3. Грищенко А.Л. Проблемні питання кваліфікації економічного насильства як форми домашнього насильства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2022. № 3. Том 33 (72). С. 39–43. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2022.3/07>.

4. Грищенко А.Л. Теоретичні основи кримінально-правової охорони особи від домашнього насильства. *Вчені записки Таврійського національного*

університету імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2023. № 1. Том 34 (73). С. 136–140. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.2/22>.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Грищенко А., Катеринчук К. Проблеми кваліфікації домашнього насильства. *Забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та протидії торгівлі людьми: національна практика та зарубіжний досвід: матеріали науково-практичної конференції* (Київ, 14 грудня 2020). Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2020. С. 25–27.

2. Грищенко А.Л. Специфічні ознаки домашнього насильства у проекті Кримінального кодексу України. *Право та суспільство в реаліях карантинного періоду: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів та аспірантів*, Київ, 25 лютого 2021р. Київ.: ДУІТ, 2021. С. 256–259.

3. Катеринчук К.В., Грищенко А.Л. «Психологічне страждання» у проекті Кримінального кодексу України. *Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації: зб. тез доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті члена Правління Кримінологічної асоціації України, професора Тетяни Андріївни Денисової* (м. Харків, 16 квіт. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. Справ, Кримінол. асоц. України. Харків: ХНУВС, 2021. С. 215–216.

4. Грищенко А. Л. Проблемні питання домашнього насильства. *Актуальні проблеми національної правової реформи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки: зб. тез доповідей учасників міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 21 травня 2021 р.* Київ: Академія адвокатури України. 2021. С. 24–26.

5. Грищенко А.Л. Сексуальне насильство як форма домашнього насильства. *Сучасний стан та перспективи розвитку правової науки України в умовах сьогодення: Всеукраїнська науково-практична конференція для студентів та аспірантів: зб. тез доповідей учасників всеукраїнської. наук.-практ. конф. м. Київ,*

28 жовтня 2021 р. Київ: Державний університет інфраструктури та технологій. 2021. С. 246–248.

6. Грищенко А.Л. Проблемні питання кваліфікації фізичного насильства. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах сталого розвитку: матеріали X Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ 10 грудня 2021 р.)*. Упоряд: Бевз С.І., Бирса Н.О., Серебрякова Ю.О. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського. 2021. С. 489–491.

7. Грищенко А.Л. Проблемні питання кваліфікації психологічного насильства як форми домашнього насильства. *Основні права людини і громадянина в умовах глобалізації: матеріали Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (23 листопада 2022 р., м. Київ, КНУТД) / відп. ред. А.Ю. Олійник, Ю.В. Оніщик. К.: КНУТД, 2022. С. 113–118.*

8. Грищенко А.Л. Домашнє насильство в умовах воєнного стану. *Трансформація законодавства в умовах воєнного стану та післявоєнного часу: стан та перспективи: зб. тез доповідей та повідомлень за матеріалами круглого столу. м. Харків, 17 березня 2023 р. Харків: НЮУ імені Ярослава, 2023. С. 65–68.*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	17
ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ОСОБИ ВІД ПРАВОПОРУШЕНЬ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	28
1.1. Стан наукової розробки правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства	28
1.2. Нормативно-правове забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства	41
1.3. Теоретико-методологічні підходи до формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.....	57
Висновки до розділу 1.....	78
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВА ОХОРОНА ОСОБИ ВІД ПРАВОПОРУШЕНЬ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ТА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	82
2.1. Поняття та правова природа правової охорони від домашнього насильства...82	82
2.2. Адміністративна відповідальність за домашнє насильство	97
2.3. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство	107
Висновки до розділу 2	132
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНА, ЗАРУБІЖНА ТА СУДОВА ПРАКТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ОСОБИ ВІД ПРАВОПОРУШЕНЬ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	136
3.1. Міжнародний та зарубіжний досвід правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства	136

3.2. Судова практика у провадженнях про правопорушення домашнього насильства	151
Висновки до розділу 3	164
ВИСНОВКИ	167
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	173
ДОДАТКИ	202

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КК України – Кримінальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

ООН – Організація об'єднаних націй

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

Стамбульська конвенція – Конвенція Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами

п. – пункт

ст. – стаття

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Одним із найбільш небезпечних явищ сьогодення, що порушує права людини, є домашнє насильство. У результаті вчинення домашнього насильства постраждалим особам заподіюється шкода або створюється загроза для життя, здоров'я, честі, гідності та інших прав і свобод людини. У сучасних умовах прояви домашнього насильства набули загрозливого та масштабного характеру, що свідчить про важливість цієї проблеми.

За даними Національної поліції України протягом 2023 року зареєстровано 291428 звернень про випадки вчинення домашнього насильства, що на 47047 звернень більше порівняно з 2022 роком [1]. При цьому, необхідно відмітити, що тенденція зростання фактів вчинення домашнього насильства відбувається щодо кількості адміністративних (у 2023 році складено 163542 протоколів про адміністративні правопорушення за ст. 173² КУпАП, що на 40264 більше порівняно з 2022 роком) та кримінальних (у 2023 році обліковано 2705 кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена ст. 126¹ КК України, що на 1207 більше порівняно з 2022 роком) правопорушень, а також потерпілих від цих правопорушень [1]. За прогнозами Аналітичного центру Міністерства внутрішніх справ України на 2024 рік очікується збільшення кількості як адміністративних (до 21%), так і кримінальних правопорушень (до 30%) про домашнє насильство [2]. Значні темпи зростання правопорушень про домашнє насильство вказують на необхідність формування ефективного правового забезпечення охорони особи від таких суспільно небезпечних діянь.

Прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» у 2017 році, ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами у 2022 році, створили правове підґрунтя охорони особи від правопорушень домашнього насильства. Однак відсутність чіткого розуміння правових засад здійснення державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому

насильству потребує переосмислення її складових шляхом розробки превентивних заходів, спрямованих на вдосконалення правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства.

Теоретичним підґрунтям дослідження домашнього насильства стали наукові праці учених у сфері адміністративного права, кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права, криміналістики, а саме: С.М. Алфьорова, О.Л. Беспаль, А.Б. Благої, А.А. Вознюка, Б.М. Головкина, І.А. Горбач-Кудрі, Г.О. Горбової, О.М. Гуміна, О.В. Денисової, О.М. Джужі, Г.В. Дідківської, К.В. Довгуня, О.С. Дмитращука, І.В. Діордіци, О.М. Ігнатова, Т.В. Іщенко, А.О. Йосипіва, К.В. Катеринчук, Р.В. Кифлюка, І.А. Коваленко, О.В. Ковальової, О.М. Коваль, О.Д. Коломоєць, М.Г. Кузнєцова, Н.В. Лесько, Ю.В. Лисюк, Н.О. Ліщук, В.В. Медведської, У.М. Митник, Л.А. Наконечної, М.А. Нероди, Ю.В. Оніщика, Р.В. Перелигіної, Л.Ю. Приколотіної, С.В. Романцової, Л.В. Самарай, М.Ю. Самченко, Ю.М. Слухаєнка, Г.М. Собко, О.В. Степаненко, Н.А. Стасюк, О.М. Ткаленка, О.М. Храмцова, В.В. Шаблистого, К.А. Шаповал, А.Я. Шинкарчука та ін.

Незважаючи на значне зацікавлення науковців проблематикою домашнього насильства чимало питань і досі залишаються невирішеними, це у повній мірі стосується сутності і особливостей правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства, адже система запобігання та протидії домашньому насильству повинна постійно удосконалюватися, щоб вчасно та в повному обсязі реагувати на факти цього суспільно небезпечного явища. Усі перераховані обставини у їх комплексі зумовлюють необхідність проведення дослідження правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства. Цим і визначена актуальність обраної теми та спрямованість дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722/2019, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента

України від 24 березня 2021 року № 119/2021, Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 року № 728-р, Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 року № 145, Плану науково-дослідних робіт Київського національного університету технологій та дизайну за темою «Оптимізація моделі захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні» (номер державної реєстрації 0121U100283).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є визначення сутності та особливостей правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства, а також формування пропозицій щодо удосконалення законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству.

Для досягнення зазначеної мети поставлені такі *завдання*:

- охарактеризувати стан наукової розробки правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства;
- з'ясувати нормативно-правове забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства;
- сформувати теоретико-методологічні підходи формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- визначити поняття та правову природу правової охорони від домашнього насильства;
- розкрити сутність та особливості адміністративної відповідальності за домашнє насильство;
- встановити сутність та особливості кримінальної відповідальності за домашнє насильство;
- проаналізувати міжнародний та зарубіжний досвід правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства;
- здійснити аналіз судової практики у провадженнях про правопорушення

домашнього насильства.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері охорони особи від правопорушень домашнього насильства.

Предмет дослідження – правове регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства.

Методи дослідження. Дослідження проведено з використанням загальнонаукових та спеціальних методів, які були обрані з урахуванням поставленої мети, визначених завдань, об'єкта та предмета дослідження. Застосування *діалектичного* методу дозволило розглянути всі питання дослідження в динаміці, виявити їх взаємозв'язок і взаємозумовленість та сприяло комплексному аналізу правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства (розділи 1–3). *Історико-правовий* метод застосовано під час з'ясування стану наукової розробки правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства, аналізу і систематизації нормативно-правового забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства (підрозділи 1.1, 1.2). *Герменевтичний* метод використано під час визначення таких дефініцій як «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству», «домашній аб'юз», «правова охорона від домашнього насильства» (підрозділи 1.3, 2.1). Метод *правової семіотики* застосовано під час з'ясування сутності категорій, що формують концепт реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (підрозділ 1.3.). За допомогою *формально-юридичного* методу розкрито поняття та правову природу правової охорони від домашнього насильства, сутність та особливості адміністративної та кримінальної відповідальності за домашнє насильство, судову практику у провадженнях про правопорушення домашнього насильства (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.2). *Статистичний* метод використано під час узагальнення діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (підрозділи 2.2, 2.3). *Порівняльно-правовий* метод застосовано під час аналізу міжнародного та зарубіжного досвіду правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства

(підрозділ 3.1). Методи *модельовання, аналізу та синтезу* використані при розробці пропозицій щодо удосконалення правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства (підрозділ 1.3, 2.1, 2.3, 3.1).

Нормативну основу дослідження склали Конституція України, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України, Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу з цими явищами, інші нормативно-правові акти.

Емпіричну базу дослідження становлять наукові, публіцистичні, довідкові, енциклопедичні, монографічні видання, узагальнення діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, судова практика у провадженнях про правопорушення домашнього насильства.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є новітнім комплексним, науковим, монографічним дослідженням правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства, в якому сформульовано низку нових науково-теоретичних та практичних положень, висновків та пропозицій для розвитку законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству. Основні з них такі:

вперше:

– сформульовано дефініцію «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству» як засновану на концепції запобігання та протидії правопорушенням комплексний напрям державної політики, який передбачає:

- 1) державне управління, засноване на засадах державної управлінської культури, спрямоване на реалізацію національних інтересів щодо запобігання та протидії домашньому насильству;
- 2) політико-правове регулювання суспільних відносин у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 3) діяльність політичних інститутів у цій сфері, головною метою якої є творення потенціалу щодо запобігання та протидії домашньому насильству через ефективну реалізацію інституційної спроможності, що виявляється у формуванні необхідних і достатніх умов для:
 - а) ефективного реагування на факти домашнього насильства;
 - б) надання допомоги та

захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством; в) належного розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки;

– обґрунтовано, що Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами відображають відмінні за своїм логіко-семантичним спрямуванням напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Термін ««combating», який значною мірою формує концепт реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в Україні, раціональніше було б перекласти саме як «протидія», а повна назва Стамбульської Конвенції має означатись наступним чином: «Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та протидію цим явищам». Відповідно, у змісті самої Конвенції, також термін «боротьба» замінити на «протидія»;

– аргументовано доведено відмінність понять «домашнє насильство» і «аб'юз» у зв'язку з чим з метою системного удосконалення чинного законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» запропоновано доповнити таким пунктом:

«3-1) домашній аб'юз – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства з метою придушити волю особи, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь»;

– з метою системного удосконалення чинного законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству запропоновано ст. 126¹ Кримінального кодексу

України доповнити частиною другою такого змісту:

«2. Домашній аб'юз, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з метою придушити волю особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, -

карається пробаційним наглядом на строк від трьох до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк, або позбавленням волі на строк до трьох років»;

удосконалено:

– етапи становлення нормативно-правового забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства в Україні за такими періодами розвитку:

1) 1991-2016 рр. – відсутність належного правового регулювання домашнього насильства; 2) 2017 – дотепер – прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», встановлення в КУпАП адміністративної відповідальності за домашнє насильство, встановлення в КК України кримінальної відповідальності за домашнє насильство, ратифікація Конвенції про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу з цими явищами, прийняття інших нормативних актів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству;

– розуміння поняття «правова охорона від домашнього насильства» як організаційно-правове забезпечення діяльності органів державної влади, яке визначено та здійснюється на основі чинних нормативно-правових актів та законодавчо підкріплена система правових гарантій; сутністю якої є забезпечення та захист за допомогою правових засобів прав осіб від протиправних діянь домашнього насильства з настанням невідвортної юридичної відповідальності правопорушника;

– ознаки домашнього аб'юзу в контексті кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, до яких віднесено: 1) спеціальність суб'єкта злочину домашнього аб'юзу та відповідний зв'язок між ним та жертвою; 2) активна

поведінка кривдника по відношенню до потерпілої особи (жертви) домашнього аб'юзу; 3) протиправність поведінки кривдника; 4) умисність вчинення кривдником фізичного, психологічного чи економічного насильства; 5) систематичність вчинення кривдником (реалізованого умислу вчинення) фізичного, психологічного чи економічного домашнього аб'юзу; 6) настання таких суспільно небезпечних наслідків як спричинення тілесних ушкоджень, що призвело до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності, погіршення якості життя; 7) потерпіла особа (жертва) вважає дії кривдника протиправними, такими, що вчинені всупереч своєї волі та відкрито заявляє про це; 8) спеціальна мета злочину домашнього аб'юзу – придушення волі жертви; 9) передбачення кримінальної відповідальності за вчинення домашнього аб'юзу у КК України;

набули подальшого розвитку:

– наукові положення щодо складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173² Кодексу України про адміністративні правопорушення;

– наукові положення щодо складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126¹ Кримінального кодексу України;

– пропозиції щодо використання позитивного зарубіжного досвіду з метою удосконалення правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства;

– наукові підходи до узагальнення і оцінки судової практики у провадженнях про правопорушення домашнього насильства.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані у роботі висновки і пропозиції можуть бути використані у:

– *науково-дослідній діяльності* – як підґрунтя для проведення подальших наукових досліджень правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства;

– *правотворчій діяльності* – для вдосконалення чинного законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству;

– *правозастосовній діяльності* – для застосування уповноваженими суб'єктами

норм чинного законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству;

– *освітньому процесі* – під час розробки та викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право» та «Кримінальне право» (акт про впровадження у освітній процес Київського національного університету технологій та дизайну результатів дисертаційного дослідження від 14 травня 2024 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею. Основні положення, що характеризують наукову новизну дослідження, теоретичне і практичне значення його результатів, розроблені дисертанткою особисто.

У науковій статті «Проблеми охорони здоров'я людини в проєкті Кримінального кодексу України», підготовленій спільно із К.В. Катеринчук, дисертанткою особисто проаналізовано зміни в проєкті Кримінального кодексу України щодо домашнього насильства та запропоновано ознаки домашнього насильства – розлади здоров'я та втрата працездатності викласти як «школа здоров'ю особи»; «емоційну залежність» виключити з переліку ознак; в «погіршення якості життя» залишити лише один з критеріїв – економічна недостатність як наслідок економічного насильства. К.В. Катеринчук розкрито зміни в проєкті Кримінального кодексу України щодо заподіяння шкоди плоду людини, заподіяння шкоди під час заняття спортом, тяжкої шкоди здоров'ю, страждання, та обґрунтовано необхідність вдосконалення чинного кримінального законодавства України з цих питань.

У тезах доповіді «Проблеми кваліфікації домашнього насильства», підготовлених спільно із К.В. Катеринчук, дисертанткою особисто з метою правильної кваліфікації і притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили домашнє насильство, розмежовано домашнє насильство від конфлікту та сварки. К.В. Катеринчук охарактеризовано сутність домашнього насильства згідно Кримінального кодексу України.

У тезах доповіді «Психологічне страждання» у проєкті Кримінального кодексу України», підготовлених спільно із К.В. Катеринчук, дисертанткою особисто доведено неможливість застосування терміну «нервово-психічні

захворювання» у дефініції «психологічне страждання». К.В. Катеринчук доведено неможливість застосування термінів «дезадаптація», «дезорієнтація», «емоційна адаптація» у дефініції «психологічне страждання».

Ідеї та розробки співавторів у дисертації не використовувалися.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертації оприлюднено на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних заходах, а саме: «Забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та протидії торгівлі людьми: національна практика та зарубіжний досвід» (м. Київ, 14 грудня 2020 р.); «Право та суспільство в реаліях карантинного періоду» (25 лютого 2021 р.); «Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації» (м. Харків, 16 квітня 2021 р.); «Актуальні проблеми національної правової реформи» (м. Київ, 21 травня 2021 р.); «Сучасний стан та перспективи розвитку правової науки України в умовах сьогодення» (м. Київ, 28 жовтня 2021 р.); «Правове регулювання суспільних відносин в умовах сталого розвитку» (м. Київ, 10 грудня 2021 р.); «Основні права людини і громадянина в умовах глобалізації» (м. Київ, 23 листопада 2022 р.); «Трансформація законодавства в умовах воєнного стану та післявоєнного часу: стан та перспективи» (м. Харків, 17 березня 2023 р.).

Структура та обсяг дисертації. Структура складається з вступу, трьох розділів, що охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 208 сторінок. Список використаних джерел містить 252 найменування, розміщених на 29 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ОСОБИ ВІД ПРАВОПОРУШЕНЬ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

1.1. Стан наукової розробки правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства

В багатьох країнах протягом тривалого часу насильство в сім'ї не вважалось правопорушенням, а розглядалось як форма належної поведінки. Саме в другій половині ХХ сторіччя особлива увага надавалась дотриманню прав людини, внаслідок цього науковці стали глибше вивчати проблеми, пов'язані з порушенням прав людини. В 90-х рр. минулого століття змінились кардинально погляди щодо феномену насильства стосовно жінок, яке було визнано соціостатевою проблемою, в процесі чого було відкрито нове її бачення в розрізі гендерного права. Отже, проблематика гендерної рівноваги та протидії дискримінації за статевою ознакою набула широкої популярності в усіх розвинених країнах світу [3, с. 228].

Україна є однією з перших країн Східної Європи, яка на початку ХХІ століття визнала домашнє насильство гострою проблемою суспільства. Проблема домашнього насильства надзвичайно важлива передусім тому, що сім'я є основою суспільства і має перебувати під особливим захистом держави [4, с. 85]. Домашнє насильство застосовується одним членом сім'ї щодо іншого, тим самим порушуючи конституційні права та свободи останнього. Така девіантна поведінка значно підриває суспільні відносини, знецінює поняття інституту сім'ї та потребує особливої уваги зі сторони законодавця [5, с. 149]. Домашнє насильство є порушенням прав людини і серйозною проблемою охорони життя та здоров'я у всьому світі. Тому протидія домашньому насильству є важливим засобом для побудови безпечного та демократичного суспільства [6, с. 280].

Складність і багатогранність проблеми домашнього насильства зумовили її дослідження різнопрофільними фахівцями: юристами у різних галузях права

(В.В. Медведська [7], О.В. Степаненко [8], Н.В. Лесько [9], Н.О. Ліщук [10], К.А. Шаповал [11], Н.А. Стасюк [12], М.А. Нерода [13], О.С. Дмитрашук [14], Ю.М. Слухаєнко [15], М.Ю. Самченко [16], Т.В. Іщенко [17], О.Л. Беспаль [18], У.М. Митник [19], А.Я. Шинкарчук [20], Г.О. Горбова [21], О.Д. Коломоєць [22], К.В. Довгунь [23], Б.М. Головкін [24], Л.А. Наконечна [25], С.М. Алфьоров, В.В. Шаблистий [26], О.М. Гумін [27], О.В. Денисова [28], О.М. Джужа [29], А.О. Йосипів [30], О.М. Ігнатов [31], Л.Ю. Приколотіна [32], Л.В. Самарай [33], О.М. Храмцов [34], А.Б. Блага [35], С.В. Романцова [36], Г.М. Собко [37], М.Г. Кузнецов [38], Р.В. Кифлюк [39], Ю.В. Лисюк [40], О.В. Ковальова [41], І.А. Горбач-Кудря [42], О.М. Ткаленко [43]), психологами та медиками (Н.Е. Мілорадова [44], О.П. Бабкіна [45], О.П. Макарова [46], Т. Костіна, І. Булах [47]), філологами, соціологами, педагогами, дослідниками в межах галузі соціальна робота (Г. Кузан, Н. Гордієнко [48], О.В. Бойко [49], Т. Марцелюк [50], Г. Скіпальська, Т. Лях, Н. Клішевич [51]), науковцями в сегменті управління (Г.В. Карпеченкова [52], І.П. Ящук [53]) і навіть архітекторами щодо створення притулків для постраждалих від домашнього насильства (З.В. Обиночна [54]).

Останнім часом значно активізувалася й наукова діяльність в галузі юридичної лінгвістики, що знаходиться на перетині права і прикладної лінгвістики. Суттєвий внесок у розробку засад даного напрямку належить Г.О. Колесник [55], О.П. Антіповій [56], А.В. Котовій, Я.Ю. Манжос [57] та ін.

Питанням правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства присвячено значну кількість наукових праць.

Так, В.В. Медведська охарактеризувала правові засади захисту жінок від домашнього насильства із позиції євроінтеграційних намірів України та взятих на себе зобов'язань щодо імплементації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Зокрема, нею визначено методологічні засади дослідження захисту жінок від домашнього насильства; досліджено правову характеристику ознак домашнього насильства над жінками як соціального явища; проаналізовано причини виникнення домашнього насильства над жінками як передумову

посилення правового забезпечення захисту від нього; встановлено несудові механізми захисту жінок від домашнього насильства; розкрито правові засади судового захисту жінок від домашнього насильства; визначено юридичну відповідальність за вчинення домашнього насильства щодо жінок; окреслено особливості захисту жінок від домашнього насильства в зарубіжних країнах; охарактеризовано пріоритетні напрями оптимізації нормативно-правового забезпечення захисту жінок від домашнього насильства в Україні [7].

Вивченню адміністративно-правового регулювання протидії насильству в сім'ї присвячена дисертаційна робота Г.О. Горбової [21]. У ній розкрито зміст протидії насильству в сім'ї як об'єкта адміністративно-правового регулювання; встановлено перелік суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють адміністративно-правове регулювання насильства в сім'ї та розроблено їх класифікацію; визначено принципи адміністративно-правового регулювання протидії насильству в сім'ї; розкрити зміст і структуру механізму адміністративно-правового регулювання протидії насильству в сім'ї; з'ясовано форми і методи адміністративно-правового регулювання протидії насильству в сім'ї; окреслено зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання протидії насильству в сім'ї; розроблено пропозиції щодо удосконалення окремих положень і норм законодавства у сфері адміністративно-правового регулювання протидії насильству в сім'ї.

Н.В. Лесько здійснила аналіз адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій як стратегії діяльності держави і суспільства загалом щодо захисту дітей від будь-яких насильницьких дій, що порушують гарантоване Конституцією України право людини на особисту недоторканість [9]. Зокрема, вченою здійснено аналіз правових основ формування сучасної державної політики захисту дітей від насильства та інших протиправних дій; проаналізовано стан та тенденцію насильства в Україні; узагальнено детермінанти, що обумовлюють насильство над дітьми; розглянуто правове регулювання захисту дітей від насильства в сім'ї; розкрито правові засади захисту дітей від торгівлі

людьми та сексуальної експлуатації; проаналізовано найгірші форми використання дитячої праці; узагальнено правові основи захисту дітей від насильства в освітньому середовищі; охарактеризовано захист дітей від насильства під час воєнних дій та збройних конфліктів; проаналізовано законодавче регулювання діяльності суб'єктів у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій; узагальнено досвід зарубіжних країн у сфері захисту дітей від насильства; розглянуто адміністративну відповідальність за вчинення насильства щодо дітей в сім'ї; здійснено аналіз правового регулювання захисту дітей від негативного впливу Інтернету; з'ясовано зміст кібербулінгу як новітнього виду насильства над дітьми; розглянуто віктимологічне запобігання насильства щодо дітей; виділено правові аспекти удосконалення законодавства у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій; розкрито зміст правового виховання дітей як форми реалізації державної політики захисту дітей від насильства та інших протиправних дій.

На адміністративно-правові засади діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зорієнтована робота К.В. Довгунь [23], у якій охарактеризовано систему суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; з'ясовано місце і роль громадських інституцій у системі суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; розкрито правові засади та принципи діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; сформульовано адміністративно-правовий статус суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; визначено адміністративно-правовий інструментарій забезпечення органами публічного адміністрування заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; досліджено зарубіжний досвід організації та функціонування суб'єктів, що здійснюють заходи із протидії та запобігання домашньому насильству з виробленням пропозицій щодо впровадження їх позитивного досвіду у вітчизняне законодавство; визначено напрями вдосконалення адміністративно-правових

засад діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

З'ясовуючи адміністративно-правове регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї Н.М. Притолок юридично розтлумачено наслідки вчинення насильства в сім'ї як предмет адміністративного права, що зумовлюють два напрями – негативно-соціальний та негативно-особистісний, перший проявляється у дискредитації інституту сім'ї в суспільстві, другий проявляється у порушенні прав, свобод та інтересів осіб-жертв, посяганні на їх життя та здоров'я, з подальшим високим ризиком формування у жертв-індивідуумів девіантної поведінки; розкрито адміністративну сутність запобігання домашньому насильству, що є комплексним процесом відвертання, недопущення та попередження негативного явища в суспільстві – домашнього насильства шляхом застосування адміністративних спеціальних заходів та інструментів у межах публічних та внутрішніх процедур, що реалізується через: 1) формування кваліфікованої системи суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству; 2) створення та впровадження спеціальних програм для кривдників для виправлення їх поведінки та попередження системності домашнього насильства; 3) проведення публічних кампаній, заходів, роз'яснювальної роботи, виховних програм серед суспільства для формування належної правосвідомості; 4) вивчення стану та ситуації суспільства щодо фактів вчинення домашнього насильства, формування відповідних статистичних та аналітичних даних, які публічно поширюються в суспільстві; 5) здійснення науково-дослідної діяльності, розвиток міжнародної співпраці у сфері запобігання домашнього насильства [58].

Адміністративно-правові засади протидії домашньому насильству розглянуто М.А. Неродою [13], зокрема досліджено протидію домашньому насильству як об'єкт адміністративно-правового дослідження; здійснено ретроспективний аналіз адміністративно-правового регулювання протидії домашньому насильству; визначено місце та роль поліції у протидії домашньому насильству; оцінено адміністративно-правове регулювання застосування заходів протидії домашньому

насильству; охарактеризовано об'єкт і об'єктивну сторону адміністративного правопорушення передбаченого ст. 173² Кодексу України про адміністративні правопорушення; здійснено характеристику суб'єкта і суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173² Кодексу України про адміністративні правопорушення; проаналізовано зарубіжний досвід протидії домашньому насильству; запропоновано шляхи вдосконалення адміністративно-правових засад протидії домашньому насильству.

Кримінологічному дослідженню злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, і розробці на цій основі системи запобіжних заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального характеру стало предметом дослідження О.М. Беспаль [18], у якому обґрунтовано доцільність диференціації кримінальної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї в присутності дитини або щодо двох чи більше осіб, або щодо неповнолітньої особи (кваліфікуючі ознаки), вчинення насильства повторно або групою осіб, або щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала в стані вагітності, або щодо малолітньої особи (особливо кваліфікуючі ознаки) та запропоновано нову редакцію ст. 126¹ КК України; узагальнено ознаки й наведено визначення злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, як умисних злочинів, передбачених розділом II Особливої частини Кримінального кодексу України, вчинених щодо дитини (до 18 років), з якою винний перебуває в сімейних відносинах (споріднення або будь-які форми влаштування дітей, що позбавлені батьківського піклування).

На кримінальну насильницьку поведінку особи, вплив деліктних і криміногенних чинників на її формування, удосконалення діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання насильству серед громадян, зорієнтоване дослідження О.М. Гуміна [27]. Зокрема, з'ясовано теоретичний зміст понять насильства та кримінального насильства; здійснено аналіз норм кримінального законодавства, що передбачають кримінальну відповідальність за злочини із застосуванням фізичного, психічного, а також комбінованого (поєданого) – сексуального та економічного насильства, які можуть бути їх складовими;

обґрунтовано доцільність комплексного аналізу детермінації кримінальної насильницької поведінки особи; з'ясовано основні причини та умови високої латентності насильницьких злочинів; узагальнено досвід використання українського та зарубіжного законодавства щодо запобігання кримінально караній насильницькій поведінці особи; сформульовано конкретні рекомендації щодо вдосконалення діяльності органів внутрішніх справ у сфері запобігання кримінальній насильницькій поведінці особи.

Про кримінологічну характеристику домашнього насильства та заходам його запобігання в Україні йдеться у дисертації М.Г. Кузнецова [38]. У роботі розглянуто домашнє насильство як об'єкт кримінологічного дослідження; встановлено кримінологічні риси кривдника, який вчиняє домашнє насильство; з'ясовано можливості використання зарубіжного досвіду запобігання домашньому насильству; проаналізовано стан і тенденції вчинення домашнього насильства; охарактеризовано причини та умови, що детермінують існування та поширення домашнього насильства; з'ясовано особливості віктимної поведінки членів сім'ї в період вчинення стосовно них домашнього насильства; визначино загальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання домашньому насильству; охарактеризовано роль поліції та громадськості у запобіганні домашньому насильству.

З'ясовуючи проблемні аспекти кримінологічної характеристики домашнього насильства Н.А. Стасюк розглянула генезис криміналізації домашнього насильства та його соціальну обумовленість; визначила правову природу домашнього насильства як кримінологічної категорії; охарактеризувала детермінанти вчинення та розповсюдження випадків домашнього насильства; розкрила поняття та ознаки особи, яка вчиняє домашнє насильство та відобразила її кримінологічний портрет; сформулювала класифікацію та типологію осіб, які вчиняють домашнє насильство; проаналізувала кримінологічну характеристику жертви домашнього насильства; охарактеризувала зарубіжний досвід щодо запобігання та протидії домашньому насильству; запропонувала шляхи усунення

проблемних аспектів запобігання та протидії домашньому насильству в Україні [12].

Досліджуючи кримінологічну характеристику та попередження сімейного насильства щодо неповнолітніх М.Ю. Самченко з'ясувала зміст та обсяг поняття насильства в сім'ї щодо неповнолітніх; здійснила кримінологічний аналіз насильства у сім'ї щодо неповнолітніх, в тому числі особи, яка вчиняє таке насильство, а також жертви; встановила причини та умови деформації сімейних стосунків як джерела насильства в сім'ї щодо неповнолітніх, а також визначила вплив негативних внутрішньосімейних процесів на формування антисуспільного способу життя неповнолітнього; з'ясувала напрями, форми та методи участі правоохоронних органів, інших суб'єктів у профілактиці сімейного насильства щодо неповнолітніх [16].

Дослідженню феномену домашнього насильства та діяльності службових й посадових осіб Національної поліції щодо запобігання вказаному соціально-правовому явищу в Україні присвячена робота О.С. Дмитрашук [14], у якій запропоновано доповнити диспозицію ст. 126¹ Кримінального кодексу України положенням про умисне систематичне вчинення домашнього насильства шляхом дій сексуального характеру щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи; обґрунтовано положення про те, що детермінантами домашнього насильства, окрім причин і умов, які притаманні кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи, є: відсутність вищої освіти, безробіття, бідність, соціальна нерівність, стан алкогольного сп'яніння, пропаганда у засобах масової інформації сцен антисуспільної поведінки, зокрема домашнього насильства, ігрова залежність, паразитичний спосіб життя за рахунок коштів своїх близьких.

Питання насильницьких дій щодо жінок, основних причин та умов учинення таких дій, аналізу їх стану та динаміки і віктимологічних особливостей, а також розробки основних напрямів і шляхів удосконалення діяльності, спрямованої на запобігання протиправних дій у цій сфері, стали предметом наукового дослідження Н.О. Ліщук [10]. У роботі визначено поняття та ознаки насильницьких дій щодо жінок; проаналізовано зарубіжний досвід запобігання

насильницьким діям щодо жінок; надано кримінологічну характеристику особи-злочинця, що вчиняє насильницькі дії щодо жінок та жінки-жертви насильницьких дій; здійснено кримінологічну характеристику насильницьких дій щодо жінок в Україні; досліджено причини та умови насильницьких дій щодо жінок; проаналізовано загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи профілактики насильницьких дій щодо жінок; досліджено віктимологічні заходи профілактики насильницьких дій щодо жінок.

Проблематиці кримінально-правових та кримінологічних засад протидії домашньому насильству в Україні та країнах Європейського Союзу присвячено дисертаційну роботу У.М. Митник [19], у якій було досліджено феноменологію домашнього насильства в Україні та країнах Європейського Союзу; проаналізовано стан, тенденції та види домашнього насильства в Україні та країнах Європейського Союзу; визначено детермінанти в механізмі поведінки осіб, які вчинили домашнє насильство; надано кримінологічну характеристику особи злочинця, який вчиняє домашнє насильство; здійснено компаративістський аналіз досвіду протидії домашньому насильству в Україні та країнах Європейського Союзу; сформульовано рекомендації із вдосконалення кримінологічної та кримінально-правової протидії домашньому насильству в Україні.

Кримінальну відповідальність за домашнє насильство у формі жорстокого поводження з дітьми досліджено Р.С. Шакіним [59]. Ним було встановлено фактори, що зумовлюють установлення та збереження кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з дітьми як одну із форм домашнього насильства; надано кримінально-правове визначення поняттю «жорстоке поводження з дітьми»; розкрито об'єктивні й суб'єктивні ознаки домашнього насильства і жорстокого поводження з дітьми; виявлено проблеми призначення покарання за домашнє насильство; надано науково обґрунтовані пропозиції із удосконалення чинної редакції ст. 126¹ КК України; обґрунтовано доцільність виділення окремого складу кримінального правопорушення – жорстокого поводження з дітьми.

Теоретичні та практичні проблеми кримінально-правової охорони особи від домашнього насильства розглянуто О.В. Степаненко [8]. Зокрема, розкрито сутність домашнього насильства як соціально-правового феномену; виявлено соціальну обумовленість криміналізації домашнього насильства; встановлено зміст поняття «кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством», а також визначити їх систему; виокремлено теоретико-прикладні проблеми об'єктивних ознак домашнього насильства; визначено зміст суб'єктивних ознак домашнього насильства; окреслено проблемні питання кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства у правозастосовчій практиці; з'ясовано поняття та види заходів кримінально-правового характеру щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством; охарактеризовано покарання, як захід кримінально-правового характеру у разі вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством; визначено обмежувальні та інші примусові заходи кримінально-правового характеру у випадку вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством; охарактеризовано особливості застосування заохочувальних заходів кримінально-правового характеру, які застосовуються у випадку вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством; сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства України в частині кримінально-правової охорони особи від домашнього насильства з урахуванням міжнародних стандартів.

Крім цього, О.В. Степаненко запропоновано якісно нову цілісну законодавчу модель кримінальної заборони домашнього насильства, шляхом градації рівня суспільної небезпеки даного діяння на кримінальний проступок, який має місце в разі вчинення несистематичного домашнього насильства з настанням відповідних наслідків для потерпілого, основний склад – злочин, який передбачає вчинення домашнього насильства щодо двох чи більше осіб або систематично та відповідні наслідки, а також кваліфікований та особливо кваліфікований склади – у разі настання більш тяжких наслідків, де поняття систематичності та тяжких наслідків розкривається у примітці до статті [8, с. 12-13].

Т.В. Іщенко розроблено наукові основи видової криміналістичної методики розслідування домашнього насильства, а саме: визначено способи вчинення, обстановку та слідову картину домашнього насильства; охарактеризовано особу злочинця та особу потерпілого від домашнього насильства; окреслено особливості початку досудового розслідування домашнього насильства; розкрито обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування домашнього насильства; виокремлено і проаналізовано типові слідчі ситуації та версії під час розслідування домашнього насильства; визначено специфіку проведення допиту, огляду, обшуку, слідчого експерименту та освідчування при розслідуванні домашнього насильства; обґрунтовано призначення судових експертиз під час розслідування домашнього насильства; розкрито основні напрямки профілактичної діяльності під час розслідування домашнього насильства [17].

Методиці розслідування домашнього насильства присвячена дисертаційна робота Ю.М. Слухаєнко [15], у якій було визначено особливості формування криміналістичної методики розслідування домашнього насильства; розкрито елементи криміналістичної характеристики; деталізовано обставини, що підлягають встановленню у таких кримінальних провадженнях; конкретизовано типові слідчі ситуації, версії, тактичні завдання початкового етапу розслідування домашнього насильства та алгоритм слідчих (розшукових) дій за їх виникненням; запропоновано напрями удосконалення взаємодії слідчих зі співробітниками оперативних підрозділів та іншими суб'єктами; сформовано тактику проведення огляду під час розслідування домашнього насильства; виявлено складнощі в організаційному забезпеченні та практиці тактико-криміналістичного забезпечення проведення допиту при розслідуванні домашнього насильства; окреслено перспективи розвитку використання спеціальних знань і призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях цієї категорії.

К.А. Шаповал досліджено методику розслідування вбивств, вчинених у зв'язку з домашнім насильством [11]. Зокрема, нею здійснено криміналістичну класифікацію вбивств, вчинених у зв'язку з домашнім насильством; з'ясовано структуру і значення криміналістичної характеристики вбивств, вчинених у

зв'язку з домашнім насильством; охарактеризовано елементи криміналістичної характеристики вбивств, учинених із застосуванням домашнього насильства; здійснено типізацію відомостей щодо особи злочинця та потерпілого у досліджуваній категорії кримінальних правопорушень; розкрито зміст типових способів наведеного різновиду вбивств та притаманних їм слідів; визначено підстави, достатні для початку кримінального провадження щодо вбивств, вчинених у зв'язку з домашнім насильством, та перелік обставини, що підлягають з'ясуванню під час їх розслідування; визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування досліджуваної категорії вбивств і відповідні алгоритми дій; наведено типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування вбивств, яким передувало домашнє насилля, і алгоритмізацію дій слідчого у конкретній ситуації; розкрито специфіку тактики підготовки та проведення огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, що розглядаються; запропоновано практичні рекомендації з тактичних особливостей проведення допиту та слідчого експерименту у кримінальних провадженнях даної категорії; охарактеризовано особливості використання спеціальних знань під час організації розслідування вбивств, вчинених у зв'язку з домашнім насильством.

Слід також звернути увагу на комплексні дослідження в цій сфері, а саме на дисертаційні роботи О.Д. Коломоєць «Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми» [22], І.А. Горбач-Кудрі «Адміністративно-правові засади застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству» [42], О.М. Ткаленко «Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів публічної адміністрації щодо попередження насильства в сім'ї відносно дітей» [43], Б.М. Головкина «Сімейно-побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень» [24], Л.В. Самарай «Кримінологічні засади запобігання кримінальній агресії в сім'ї» [33], А.Я. Шинкарчук «Кримінально-правові заходи реагування на прояви домашнього насильства» [20], О.М. Храмцова «Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства (теорія та практика)»

[34], Л.А. Наконечної «Насильство як наскрізне кримінально-правове поняття» [25], С.В. Романцової «Запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні» [36], Г.М. Собко «Кримінально-правові та кримінологічні основи протидії психічному насильству» [37], О.В. Ковальнової «Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї» [41], Р.В. Кифлюка «Особливості розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних з насильством в сім'ї» [39].

З-поміж останніх праць необхідно виокремити роботу Д.М. Тичини, яка присвячена формуванню кримінально-правових, кримінологічних та кримінально-виконавчих засад запобігання домашньому насильству в Україні [60]. У дисертації систематизовано наукові підходи до правового визначення домашнього насильства та його юридичних ознак; узагальнено міжнародну практику й апробований зарубіжний досвід запобігання домашньому насильству та розробити пропозиції щодо його використання в Україні; охарактеризовано сучасний стан, структуру та динаміку (тенденції) домашнього насильства в Україні; визначено кримінологічно значущі ознаки осіб (кривдників), які вчиняють насильницькі дії в сім'ї; надано віктимологічну характеристику жертв домашнього насильства; виокремлено детермінанти, що впливають на вчинення домашнього насильства й пов'язаних з ним кримінальних правопорушень; визначено етапи становлення й розвитку криміналізації та генезу законодавства про кримінальну відповідальність за домашнє насильство в Україні; встановлено кримінально-правові заходи реагування на прояви домашнього насильства засобами законодавства України; систематизовано проблеми підвищення ефективності кримінально-правового реагування на прояви домашнього насильства; сформульовано концептуальне бачення загальносоціальних заходів запобігання домашньому насильству; розроблено додаткові спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи запобігання домашньому насильству; запропоновано комплекс віктимологічних заходів запобігання домашньому насильству; надано кримінально-виконавчу характеристику засуджених за вчинення домашнього насильства; розкрито специфіку карально-

виховного впливу на засуджених за вчинення домашнього насильства в умовах установ виконання покарань без ізоляції, особливості посткримінальної реабілітації таких осіб.

Підсумовуючи викладене, констатуємо, що останнім часом спостерігається значний науковий інтерес до проблеми домашнього насильства. Це зумовлено актуалізацією та висвітленням цієї проблематики в сучасному суспільстві. Питання, пов'язані з домашнім насильством, є предметом наукових розвідок представників різних галузей знань (право, психологія, медицина, філологія, соціологія, педагогіка, соціальна робота, механізми державного управління). Різноманітні правові аспекти домашнього насильства були об'єктом наукового пізнання учених у сфері адміністративного права, кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права, криміналістики. Однак домашнє насильство безпрецедентно зростає та стає серйозною проблемою для всього суспільства, що свідчить про недостатню розробленість певних положень правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства та державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Це вказує на практичну значущість та подальшу необхідність у науковому дослідженні правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства.

1.2. Нормативно-правове забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства

Тривалий час проблема домашнього насильства вважалася прерогативою усталених звичаїв та традицій і залишалася поза сферою нормативно-правового забезпечення [38, с. 54]. Втручання в сімейні відносини з боку суспільства або

держави були не припустимими та такими, що порушують приватне життя [8, с. 51].

Таке становище призвело до певного безпорядку у сфері сімейних правових відносинах та перетворення їх на область латентних правопорушень, які залишалися поза увагою компетентних органів державної влади. Вперше на світовому рівні проблема домашнього насильства була актуалізована завдяки активним спільним діям міжнародного руху у захисті прав жінок, оскільки саме жінки склали найбільш уразливу та незахищену групу, що страждала від кривдників домашнього насильства (батьків, чоловіків, братів тощо). Отже, на початковому етапі проблема домашнього насильства стала предметом вивчення світової спільноти як складова подолання насильства щодо жінок в цілому [38, с. 54].

Із середини 1990-х років заходи протидії насильству в сім'ї активно запроваджувалися в усьому світі. Цьому сприяв комплекс причин, які стимулювали суспільство до протидії насильству: 1) криза перебудови суспільних відносин у 90-ті роки та зростання правопорушень на ґрунті сімейних відносин; 2) ратифікація ключових міжнародних стандартів (Конвенція ООН про права дитини та Декларація про викорінення насильства проти жінок); 3) розширення інформаційних зв'язків у глобалізованому світі (між вченими, працівниками правоохоронних органів, соціальними працівниками); 4) робота правозахисних недержавних організацій, передусім гендерного спрямування. Суспільство розвивалося, ставало більш прогресивним, а демократичні цінності та свободи почали займати першочергове значення. Проблему домашнього насильства почали відкрито висвітлювати у різних країнах світу, що безперечно, має свій вплив на відкритість та сутність домашнього насильства в Україні. Подальший розвиток питання домашнього насильства в Україні почав розвиватися під міжнародним впливом [13, с. 55-56].

Ратифікація та імплементація Україною міжнародно-правових актів (Загальна декларація прав людини [61], Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [62], Конвенція про заходи щодо протидії торгівлі

людьми [63], Конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [64], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [65], Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [66], Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [67], Конвенція про права дитини [68], Конвенція про права осіб з інвалідністю [69], Конвенція про захист цивільного населення під час війни [70], Конвенція про охорону материнства [71], Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності [72], Конвенція про дискримінацію у сфері праці та занять [73] тощо) сприяла формуванню національного законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству.

Першочергову основу національного законодавства України з запобігання та протидії домашньому насильству становить Конституція України. Так, у ст. 3 Конституції України передбачено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. У ст. 24 Конституції України наголошується про рівність прав і свобод жінок та чоловіків. Стаття 28 Конституції України закріплює право кожної особи на повагу до її гідності та вказує, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню. Згідно ст. 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Відповідно до ст. 52 Конституції України будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом. У ст. 92 Конституції України встановлено, що виключно законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; засади регулювання шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них [74]. Отже, на конституційному рівні закладено основи нормативно-правового забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства.

У 2001 році прийнято Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», яким було визначено правові і організаційні основи попередження насильства в

сім'ї, органи та установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї [75]. У цьому Законі наведено законодавче розуміння таких категорій як «насильство в сім'ї», «фізичне насильство в сім'ї», «сексуальне насильство в сім'ї», «психологічне насильство в сім'ї», «економічне насильство в сім'ї», «члени сім'ї», «жертва насильства в сім'ї», «реальна загроза вчинення насильства в сім'ї», «захисний припис», «корекційна програма»; закріплено органи та установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, та їх повноваження щодо попередження насильства в сім'ї; передбачено підстави для вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї; встановлено спеціальні заходи з попередження насильства в сім'ї. Також цим Законом було встановлено відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, однак певний час Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та Кримінальний кодекс України (далі – КК України) не передбачали адміністративну та кримінальну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї.

Незважаючи на те, що майже 17 років в Україні діяв Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» в реальному житті постраждали члени сім'ї та діти частіше залишалися сам на сам із домашнім терором, і ніякої дієвої реакції від державних органів, як правило, не було. Причин такої ситуації чимало – недостатня законодавча регламентація, страх потерпілих звернутися за допомогою, відсутність реагування, насамперед, з боку поліції, складність фіксації та доведення факту насильства [13, с. 60]. Відсутність належного нормативно-правового забезпечення протидії домашньому насильству та дієвих механізмів його попередження у вигляді відповідальності за такі діяння призводили, з одного боку, до збільшення кількості випадків домашнього насильства, а з іншого, це діяння й надалі, залишалося латентним (адже потерпілі особи не зверталися до державних органів, розуміючи відсутність належного механізму захисту для себе) [8, с. 69].

У 2003 році прийнято Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису», яким в КУпАП

передбачено ст. 173² «Вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису». За вчинення насильства в сім'ї, тобто умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання захисного припису особою, стосовно якої він винесений, було встановлено накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку. За ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, – передбачено накладення штрафу від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від одного до двох місяців із відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, а в разі якщо за обставинами справи, з урахуванням особи порушника, застосування цих заходів буде визнано недостатнім, – адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб [76].

Необхідно відмітити, що ст. 173² КУпАП зазнавала постійних змін. Так, у 2008 році Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» ст. 173² КУпАП викладено у наступній редакції: «Стаття 173². Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми. Вчинення насильства в сім'ї, тобто умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання захисного припису особою, стосовно якої він

винесений, непроходження корекційної програми особою, яка вчинила насильство в сім'ї, - тягнуть за собою накладення штрафу від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, а в разі якщо за обставинами справи, з урахуванням особи порушника, застосування цих заходів буде визнано недостатнім, - адміністративний арешт на строк до п'яти діб. Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, - тягнуть за собою накладення штрафу від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, а в разі якщо за обставинами справи, з урахуванням особи порушника, застосування цих заходів буде визнано недостатнім, - адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб» [77].

Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення» від 2 грудня 2010 року № 2744-VI абзац другий частини першої та абзац другий частини другої статті 173² викладено в такій редакції: «тягнуть за собою накладення штрафу від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'яти діб»; «тягнуть за собою накладення штрафу від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб» [78].

Прийняття Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо врегулювання питання відповідальності за вчинення насильства в сім'ї» зумовили такі зміни у статті 173²: «в абзаці другому

частини першої слова «накладення штрафу від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або» та «або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку» виключити, а слово «п'яти» замінити словом «семи»; в абзаці другому частини другої слова «накладення штрафу від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або» та «або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку» виключити [79].

До 2017 року питання, пов'язані з домашнім насильством, регламентувалися також Законом України «Про охорону дитинства» [80], Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [81], Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [82]. Ці нормативно-правові акти є чинними і сьогодні.

Закон України «Про охорону дитинства» визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави, і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини [80]. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» спрямований на досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України [81]. Організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина визначено у Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [82].

Ключовим етапом у розвитку нормативно-правового забезпечення охорони від правопорушень домашнього насильства є 2011 рік, оскільки Україна приєдналась до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), цілями якої є: захист жінок від усіх форм насильства й недопущення, кримінальне переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства; сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками, у тому числі шляхом надання жінкам самостійності; розробка всеосяжних рамок, політики та заходів для захисту всіх жертв насильства стосовно жінок і домашнього насильства та надання їм допомоги; заохочення міжнародного співробітництва з метою ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства; забезпечення підтримки та надання допомоги організаціям та правоохоронним органам в ефективному співробітництві для прийняття комплексного підходу до ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства. Ця Конвенція застосовується до всіх форм насильства стосовно жінок, у тому числі домашнього насильства, яке зачіпає жінок непропорційно [83].

У аналітичному звіті «Запобігання та боротьба з насильством щодо жінок та домашнім насильством в Україні. Відповідність окремих законів України вимогам Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» наголошено, що перевага Стамбульської конвенції полягає у цілісному, комплексному підході до явища насильства щодо жінок, включаючи домашнє насильство. Ця конвенція зосереджує заходи і політику навколо трьох основних елементів або «стовпів». Вона передбачає запобігання актів насильства щодо жінок, захист від таких дій і кримінальну відповідальність винних. Ці елементи взаємопов'язані та взаємозалежні. Повинна бути впроваджена ефективна система реагування з урахуванням впливу кожного окремого елементу на загальну структуру [84, с. 13].

Незважаючи на те, що Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу з цими явищами

(Стамбульська конвенція) Україна ратифікувала лише у 2022 році [85], цей міжнародний договір відіграв суттєву роль у нормативно-правовому забезпеченні охорони від правопорушень домашнього насильства, оскільки у 2017 році прийнято основний нормативно-правовий акт у сфері запобігання та протидії домашньому насильству – Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [86].

У Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» домашнє насильство визначено як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. Під запобіганням домашньому насильству запропоновано розуміти систему заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються. Протидію домашньому насильству визначено як систему заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на припинення домашнього насильства, надання

допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки [86].

Наведено законодавче розуміння таких ключових категорій у сфері запобігання та протидії домашньому насильству як «дитина-кривдник», «дитина, яка постраждала від домашнього насильства», «економічне насильство», «кривдник», «обмежувальний припис стосовно кривдника», «особа, яка постраждала від домашнього насильства», «оцінка ризиків», «програма для кривдника», «програма для постраждалої особи», «профілактичний облік», «психологічне насильство», «сексуальне насильство», «терміновий заборонний припис стосовно кривдника», «фізичне насильство». Встановлено коло осіб, на яких поширюється дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання. Передбачено основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Окреслено перелік та повноваження суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Охарактеризовано завдання та заходи у сфері запобігання домашньому насильству, особливості надання допомоги та захисту постраждалим особам [86].

Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» в іншій редакції викладено ст. 173² КУпАП, а саме: «Стаття 173². Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування. Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або

неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі його винесення, - тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до семи діб. Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, -тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб [86].

Крім цього, Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» внесено ряд змін, спрямованих правову охорону від правопорушень домашнього насильства, до таких нормативно-правових актів як Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», Закон України «Про безоплатну правову допомогу» (нині «Про безоплатну правничу допомогу») тощо, а також припинено дію Закону України «Про попередження насильства в сім'ї».

З метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) у 2017 році прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», яким передбачено кримінальну відповідальність за домашнє насильство доповнивши КК України статтею 126¹ такого змісту: «Стаття 126¹. Домашнє насильство. Домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань,

розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, - карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років» [87].

В подальшому Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» абзац другий статті 126¹ викладено в такій редакції: «карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або пробаційним наглядом на строк до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк, або позбавленням волі на строк до двох років» [88].

У 2021 році Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі» статтю 173² викладено в такій редакції: «Стаття 173². Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування. Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі винесення такого припису, - тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на

строк до десяти діб. Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, - тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб» [89].

Слід відмітити, що нормативно-правове забезпечення від правопорушень домашнього насильства визначено також у Цивільному кодексі України [90], Цивільному процесуальному кодексі [91] та Сімейному кодексі України [92].

Н.М. Притолук відмічає, що поштовхом до здійснення цієї реформи став остаточний вибір українським суспільством європейського вектору свого розвитку, який означає неухильний рух держави назустріч міжнародним стандартам та прагнення до виконання своїх зобов'язань у сфері прав людини. До таких загальновизнаних вимог належить запобігання та боротьба із домашнім насильством та насильством щодо жінок як невід'ємна складова забезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок та чоловіків. Це прямо передбачено як Глобальними цілями сталого розвитку ООН на 2016-2030 роки [93], так і Стратегією гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки [94], адже право Ради Європи виходить з того, що повага та захист основоположних прав людини (передусім, права на життя, свободу, особисту безпеку, на повагу до приватного та сімейного життя, заборона тортур, дискримінації) виступають основним обов'язком держави. Більш того, ці права мають бути реалізовані як у публічній, так і в приватній сфері, у сфері особистих чи сімейних відносин [58, с. 62].

Підтримуючи проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН Глобальні цілі та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 затверджено Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року, у т.ч. і сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці та забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат [95].

Ще одним документом, що пов'язує міжнародні стандарти та вітчизняні пріоритети щодо захисту від насильства, є Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 року № 1544-р [96].

В Україні чинною є Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству за ознакою статі на 2021–2025 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 року № 145 [97], метою якої є удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах децентралізації з урахуванням міжнародних стандартів, Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [86], Указу Президента України «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» [98].

Про розуміння нагальності вирішення проблеми домашнього насильства свідчать Концепція Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року [99] та Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року [97].

Механізм взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, спрямованої на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання насильства та сприяння реалізації прав осіб, постраждалих від насильства, шляхом запобігання насильству, ефективного реагування на факти насильства, надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, належного розслідування фактів насильства та притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності, визначено постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658 [100].

Діяльність суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, спрямована на запобігання

та протидію насильству і ґрунтується на таких засадах: гарантування постраждалим особам безпеки та основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на життя, свободу та особисту недоторканність, на повагу до приватного та сімейного життя, на справедливий суд, на правову допомогу, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини; належної уваги до факту насильства під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі; врахування непропорційного впливу насильства на жінок і чоловіків, дітей та дорослих, дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі; визнання суспільної небезпеки насильства та забезпечення нетерпимого ставлення до будь-яких його проявів; поваги та неупередженого, небайдужого ставлення до постраждалих осіб з боку суб'єктів, забезпечення пріоритетності прав, законних інтересів та безпеки постраждалих осіб під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі; конфіденційності інформації про постраждалих осіб та осіб, які повідомили про вчинення насильства; добровільності отримання допомоги постраждалими особами, крім дітей та недієздатних осіб; врахування особливих потреб та інтересів постраждалих осіб, зокрема осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку; ефективної взаємодії суб'єктів із громадськими об'єднаннями, міжнародними організаціями, засобами масової інформації, іншими заінтересованими юридичними та фізичними особами; недопущення дискримінації за будь-якою ознакою під час реалізації заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі [100].

Комплекс заходів за результатами оцінки ризиків, спрямованих на зміну насильницької поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до власних вчинків та їхніх наслідків, до виконання батьківських обов'язків, на викорінення

дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, передбачено у Типовій програмі для кривдників, яка затверджена наказом Міністерства соціальної політики України від 1 жовтня 2018 року № 1434 [101].

Завданнями цієї Типової програми є: сприяння зміні насильницької поведінки кривдника; сприяння засвоєнню кривдником моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, взаєморозуміння, взаємоповаги і дотримання прав усіх членів родини, формування у кривдника конструктивної моделі поведінки у приватних стосунках; сприяння оволодінню кривдником знаннями про основні норми законодавства в сфері запобігання та протидії домашньому насильству та/або насильству за ознакою статі, а також про види відповідальності за його вчинення; формування у кривдника відповідального ставлення до власної поведінки та її наслідків для себе та оточуючих; сприяння розвитку у кривдника емоційного інтелекту та самосвідомості; розвиток навичок кривдника до конструктивного безконфліктного спілкування, ефективної та ненасильницької комунікації; розвиток здатності кривдника виявляти, аналізувати та усвідомлювати свої негативні думки, когнітивні фільтри, помилки, емоції, керувати ними, розуміти їх наслідки [101].

Процедуру формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, встановлено постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2019 року № 234 [102]. Метою формування та ведення Реєстру є: захист життєво важливих інтересів постраждалих осіб, зокрема дітей; запобігання повторним випадкам насильства; забезпечення здійснення заходів у сфері запобігання та протидії насильству; облік випадків насильства, узагальнення та аналіз інформації про насильство; надання комплексної та своєчасної допомоги постраждалим особам суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству, визначеними статтею 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та статтею 7¹ Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»; координація діяльності суб'єктів шляхом

оптимізації інформаційної взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству [102].

У результаті проведеного аналізу можна виокремити два етапи становлення нормативно-правового забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства в Україні: 1) 1991-2016 рр. – відсутність належного правового регулювання домашнього насильства; 2) 2017 – дотепер – прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», встановлення в КУпАП адміністративної відповідальності за домашнє насильство, встановлення в КК України кримінальної відповідальності за домашнє насильство, ратифікація Конвенції про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу з цими явищами, прийняття інших нормативних актів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству.

1.3. Теоретико-методологічні підходи до формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

Правова охорона у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є невід'ємною частиною охоронної функції права, а відтак виступає запорукою урівноваження в державі демократичного і превентивного аспектів. Незважаючи на прийняття спеціального Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», натеper питання правової охорони у сфері запобігання та протидії домашньому насильству вирішуються сегментарно в рамках окремих галузей права в різноманітних проєкціях та інтерпретаціях. Тому стверджувати про його дієвість доволі проблематично. Насамперед необхідно розробити концептуальні підходи щодо правової охорони у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та державної політики у сфері запобігання та протидії

домашньому насильству саме для умов України, що стратегічно й тактично об'єднує усі аспекти цих напрямів діяльності. Вважаємо, що перші кроки в цих напрямках зроблені, адже у 2017 році було прийнято Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», криміналізовано діяння за домашнє насильство (ст. 126¹ КК України), внесено низку змін та доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо даної проблематики, а у 2022 році набрала чинності ратифікована Україною Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Однак, дані нормативно-правові акти подекуди відображають відмінні за своїм логіко-семантичним спрямуванням напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Методологія дослідження формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є важливою складовою наукового розуміння системи філософських, загальнонаукових і спеціальних засобів і прийомів вивчення форм теоретичного мислення в межах визначених об'єкта і предмета дослідження. Дотримання методологічних засад у процесі наукової діяльності виступає умовою для отримання істинних (об'єктивних, дійсних) наукових знань. В.М. Селиванов підкреслює, що у науковому пізнанні правових явищ та процесів важливою методологічною вимогою є дослідження об'єкту з позиції врахування усієї повноти його ознак та зв'язків, єдності його внутрішніх та зовнішніх відносин, властивостей, суперечностей, які існують у реальній дійсності [103, с. 37].

Отже, належні методологічні підходи та застосування філософських, загальнонаукових і спеціальних методів дають змогу дійти до науково-обґрунтованих та істинних теоретичних висновків, запропонувати цінні пропозиції і практичні рекомендації щодо об'єкта і предмета дослідження.

О.В. Саввова методологію розглядає у двох значення: а) як систему певних правил, принципів і операцій, що застосовуються у тій чи іншій сфері діяльності (в науці, політиці, мистецтві тощо); б) вчення про цю систему, загальну теорію методу. Існують методологічні уявлення і концепції різного ступеня

розробленості і конструктивності, різного рівня і широти охоплення (методологія на рівні філософської рефлексії, загальнонаукова методологія і методологія науки міждисциплінарного рівня, методологія окремих засоби діяльності в різних галузях науки, її теорії та практики. Відповідно до навчального процесу у вищій школі методологія розуміється як сукупність принципів, засобів, методів та форм наукового пізнання. Методологія як вчення про основи пізнання аналізує та оцінює філософські, світоглядні позиції, на які дослідник спирається у процесі наукового пізнання [104, с. 15-16].

А.Ю. Олійник визначає методологію дослідження конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність як вчення про теоретичні основи пізнавальної системи загальних підходів, принципів, методів, способів і засобів впливу на зміст і систематизацію наукового знання щодо конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність [105, с. 211].

Отже, методологія дослідження формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству може розглядатися як система філософських, загальнонаукових та спеціальних методів.

Існують і інші класифікації методів дослідження в теорії права і держави. Так, О.Ф. Скакун, досліджуючи загальнотеоретичне поняття та зміст методології теорії права і держави, виділяє такі методи: 1) формально-юридичний (догматичний, юридично-технічний); 2) формально-логічний; 3) діалектичний; 4) соціологічний; 5) системного аналізу: а) структурно-системного аналізу (загальної теорії систем); б) структурно-функціонального аналізу; 6) історичний; 7) герменевтичний; 8) правової семіотики; 9) порівняльний; 10) функціонально-інструментальний; 11) теоретико-правового моделювання; 12) теоретико-правового прогнозування [106, с. 8].

Отже, на думку авторки, для пізнання формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству слід розглядати філософські, загально-наукові і спеціально-наукові методи.

А.Ю. Олійник серед філософських методів виділяє методи діалектики (діалектичний метод) для застосування їх при пізнанні предмету науки

конституційного права: 1) законів діалектики: а) боротьби протилежностей; б) перехід нагромадженої певної кількості знань в нову якість; в) заперечення щодо заперечення; 2) категорій: а) аналізу і синтезу основ конституційного ладу; б) структури правового статусу людини і громадянина; в) змісту основ народовладдя; г) постійного розвитку системи конституційних органів; д) єдності форми і змісту органів державної влади і органів місцевого самоврядування; е) можливості повноважень конституційних суб'єктів і дійсність при їх здійсненні; є) врахування ознак цілого, особливого і конкретного в характеристиці конституційних правовідносин та інше [107, с. 45]. Оскільки одним із засадничих методів наукового пізнання є діалектичний метод, а його використання дозволяє розглянути явище об'єктивно та всебічно, виявити характерні риси та закономірності еволюції, то у дослідженні правової охорони особи від домашнього насильства він виступає універсальним методом. Діалектика включає в себе декілька етапів, таких як пізнання випадку, виокремлення особливостей, наукове узагальнення, формулювання висновку. Зокрема, застосування діалектичного методу дало можливість з'ясувати теоретико-правову проблему розуміння та інтерпретації поняття «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству».

Загальнонауковими методами дослідження в науці України є такі конкретні прийоми і засоби, які забезпечують ефективне пізнання і вивчення її предмету. Серед них можна назвати методи: а) системного підходу; б) історичного дослідження; в) формальної логіки; г) нормативно-логічного аналізу; д) статистики; е) соціологічних досліджень; є) порівняння; ж) моделювання; з) експерименту; і) прогнозування та ін. [107, с. 43].

Особливе місце у комплексі методологічних засад, що використовуються у наукових дослідженнях, посідає системний метод. Не є виключенням і сфера державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Така ситуація зумовлена тим, що остання за своєю суттю, як вже вказувалося вище, є системою організаційно-правових заходів по гарантуванню безпеки особи від злочинних посягань в сім'ї шляхом здійснення формалізації права, наступної його

реалізації у сімейних, адміністративних та кримінальних правовідносинах та правового впливу профілактичної охоронної діяльності щодо державного примусу до правопорушників за вчинене правопорушення. Використання юридичної відповідальності як правового інструментарію з метою охорони особи від правопорушень у сфері домашнього насильства відбувається у переважній більшості правового регулювання галузевих правовідносин, включаючи і кримінально-правове.

Історичний метод дає змогу простежити еволюцію правового регулювання охорони від правопорушень домашнього насильства у незалежній Україні. З метою вироблення та застосування дієвих механізмів викорінення домашнього насильства із соціальних відносин, відновлення порушених прав та свобод людини, а також покарання правопорушника проведення аналізу положень нормативно-правових актів із зазначеної проблематики уявляється за необхідність. Адже досить тривалий час вона залишалися поза правовим регулюванням та вважалася приватною справою членів сім'ї. Формально-логічний метод передбачає дослідження і вивчення правових і процесуальних норм регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства за допомогою основних законів формальної логіки.

Використання правил формальної логіки для формулювання і розкриття юридичних понять, побудови юридичних конструкцій дозволяє здійснити правильну кваліфікацію правопорушень домашнього насильства. Формально-логічний метод, так його ще називають у юридичній теорії, допомагає встановити особливості кваліфікації правопорушень домашнього насильства, а також сформулювати пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення охорони особи від домашнього насильства. Формулюючи визначення, на основі позицій вчених та досвіду практиків, застосовуючи методи синтезу та аналізу можна передбачити перспективи та шляхи підвищення ефективності охорони особи від домашнього насильства в Україні.

Нормативно-логічний аналіз передбачає виявлення реальних результатів впливу правових норм на процес реалізації особою права на охорону життя і

здоров'я, фізичної, статевої і психічної недоторканності особи у сімейних правовідносинах. Реалізації цього методу сприяють норми кримінального, адміністративного, цивільного і сімейного права і процесу. Статистичний метод є засобом вивчення кількісних змін в забезпеченні правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства та використовується як спосіб обробки одержаних результатів для застосування їх в наукових дослідженнях та практичній діяльності.

Метод соціологічних досліджень поділяють на загально-соціологічний і конкретно-соціологічний. Загально-соціологічний метод характеризується широким застосуванням засобів, способів, прийомів діалектики. Конкретно-соціологічний метод тісно пов'язаний з вивченням причин і обставин впливу окремих галузей конституційного, кримінального, адміністративного, цивільного, сімейного галузей права і процесу на існуючі соціальні явища щодо домашнього насильства в сучасних умовах.

Порівняльний метод в дисертаційному дослідженні використовується для порівняння правових і процесуальних явищ у різні періоди розвитку української держави та для дослідження співвідношення вітчизняних правовідносин щодо охорони особи від правопорушень домашнього насильства з аналогічними соціальними явищами в інших країнах ближнього зарубіжжя та Європи. Прогнозування як метод в пізнанні предмету дослідження має на меті передбачити можливі ситуації правопорушень щодо домашнього насильства і удосконалення завдань, функцій, компетенції, форм і методів організації і діяльності правоохоронних органів держави і органів місцевого самоврядування щодо охорони особи від проявів домашнього насильства.

До спеціально-наукових методів дослідження А.Ю. Олійник відносить: а) формально-юридичний (догматичний, юридико-технічний); б) герменевтичний; в) правової семіотики та ін. [105, с. 211].

Формально-юридичний (догматичний, юридично-технічний метод тлумачення), застосовувався в дисертації для пізнання змісту правових норм кримінального та адміністративного права, які регулюють диспозиції і санкції,

правопорушень щодо домашнього насильства в аспекті виявлення співвідношення між буквою та духом закону і є досить важливим у контексті характеристики статей КК України і КУпАП. Результат тлумачення в дисертації досягається високим рівнем застосування різних способів та видів тлумачення, що доповнюють один одного.

Важливе значення при дослідженні правового регулювання порушень у сфері домашнього насильства мають герменевтичний метод дослідження та метод правової семіотики. Юридична герменевтика розуміється як особливий метод тлумачення дозволу правової норми, включаючи не тільки буквально розширюючий текст тлумачення, але й оцінюючи правову ситуацію, реагуючи на цю норму. Метою герменевтики є з'ясування значення інформації, виходячи з її об'єктивних (значення слів, знаків і їх історично зумовлені варіації) і суб'єктивних (наміри авторів) підстав. По суті герменевтика є аналізом результатів свідомої діяльності людей, що об'єктивуються [105, с. 210-211].

Попри суттєві доробки у суміжних галузях науки, питання щодо юридико-лінгвістичних засад формування понятійно-категорійного апарату у сфері запобігання та протидії домашньому насильству практично залишилося поза увагою науковців, тож потребують дослідження. У зв'язку з цим постає нагальне питання щодо встановлення за допомогою методів юридичної лінгвістики механізму формування основних напрямів реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та її репрезентації у текстах нормативно-правових актів.

Щодо сегменту запобігання та протидії домашньому насильству у 2017 набув чинності спеціальний Закон, у ст. 5 якого законодавець визначив основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а саме: 1) запобігання домашньому насильству; 2) ефективне реагування на факти домашнього насильства шляхом запровадження механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством; 4) належне

розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки [86].

У 2022 році набрала чинності ратифікована Україною Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [83]. Здавалося б що це створює підстави для розуміння масштабності правового регулювання даних суспільних відносин у нашій державі та відповідальності останньої перед цивілізованою світовою спільнотою.

Однак низка екстралінгвістичних чинників, що закладені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та в ратифікованій Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами суттєво ускладнюють розуміння основних напрямів реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, оскільки потребують чітко визначеного концептуального підходу до пошуку гармонії між національним та інтернаціональним (міжнародним).

Екстраполяція когнітивної діяльності у сфері вироблення концептів основних напрямів реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству цілком укладається в теорію семіотичного простору, запропоновану Ю.С. Степановим [108, с. 97]. Відповідно до цієї теорії метамова функціонує у тримірному просторі, що представлений через категорії семантики, синтактики і прагматики [109, с. 131].

Більше того, Ю.С. Степанова та Д.С. Ліхачова вважають представниками лінгвокультурного підходу, представники якого розуміють культуру як сукупність концептів та їхніх відношень. Концепти є основними комірками в ментальному світі людини, саме тому вони виступають частиною культури тієї нації, представником якої є особа: «Концепт – це наче згусток у свідомості людини, те, у вигляді чого культура входить до ментального світу людини», в той же час, «концепт – це те, за допомогою чого людина сама входить в культуру» [110, с. 215].

Отже, семантика (від гр. *semantikos* – означальний – лінгв.) – значення, смисл слова або мовного звороту» [111, с. 551] виступає як невід’ємний первинний компонент метамови. Цілком зрозуміло, що перед розробником законопроекту чи фахівцем у галузі права насамперед постає питання зі сфери номінації: як саме назвати те чи інше поняття, явище, юридичний факт; використати при цьому вже існуючі мовні одиниці чи запроваджувати неологізми, в тому числі шляхом запозичення й лексикалізації іншомовних слів; яким принципам номінації слід віддати перевагу тощо. Міжмовні аспекти семантики у разі застосування інтернаціоналізмів мають враховувати диференційні ознаки мовних одиниць у кожній окремій мові [109, с. 131].

Продемонструємо це на прикладі ключового терміна «combating», що міститься в оригінальній англomовній назві згадуваної вище Стамбульської Конвенції (англ. – «Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence»). Як відомо із офіційних джерел, національні лінгвісти переклали назву цієї Конвенції як Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Тобто термін «combating» було перекладено як «боротьба». Проте семантика даної лексичної одиниці згідно із дефініціями, що містяться у нормативних документах англomовних країн може мати подвійне значення: 1) «боротьба»; 2) «протидія»; «припинення».

Задля розуміння концепту «боротьба» скористаємося матеріалами тлумачних словників української мови. Отже, даний концепт розуміється як: 1) сутичка, бійка, в якій кожний з учасників намагається подужати супротивника [112]; 2) діяльність, що має на меті подолати або знищити кого-, що-небудь [113]; 3) вид спорту, єдиноборство [114].

Для чутливої до мови особи відразу має приходити усвідомлення того, що «боротьба» як концепт, чи то вона відбувається за правилами (у спорті), чи без правил, у результаті матиме переможця та переможеного. Виникає питання: А на скільки поняття «боротьба» кореспондується з концептом основних напрямів реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому

насильству, визначених у ст. 5 Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»? І, взагалі, чи існує нині суспільство, яке остаточно поборолو домашнє насильство чи явища які цьому сприяли? Відповідь очевидна та категорична – «ні, не існує».

Тобто маємо концептуальні розбіжності між положеннями зазначеного Закону та офіційно перекладеною з англійської мови Стамбульською Конвенцією.

Тому, на наше переконання, термін ««combating», який значною мірою формує концепт реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в нашій державі, раціональніше було б перекласти саме як «протидія», а повна назва Стамбульської Конвенції має означатись наступним чином: «Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та протидію цим явищам». Відповідно, у змісті самої Конвенції, також термін «боротьба» замінити на «протидія» (Додаток А).

Більше того, враховуючи архітектуру юридичної сили нормативно-правових актів, виявляємо стратегічну розбіжність у концептуальних засадах національного Закону, прийнятого Верховною Радою України, та Закону, ратифікованого Верховною Радою України як міжнародного договору.

Так, згідно ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [74].

У ч. 2 ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори України» зазначено, що ратифікації підлягають міжнародні договори України, що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина [115].

Констатуємо, що 20 червня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» [85].

Повертаючись до термінології сегменту запобігання та протидії домашньому насильству, звертаємо увагу на те, що концепти, визначені у Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та

боротьбу із цими явищами, мають вищу юридичну силу ніж ті, що закріплені в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Це вчергове підсилює зазначену вище позицію щодо необхідності перегляду та здійснення раціонального офіційного перекладу українською мовою Стамбульської Конвенції.

В якості ілюстрації також можна порівняти семантику застосування концепту «combating» в нормативно-правових актах щодо сегменту регулювання протидії домашньому насильству тих країн, де англійська мова є державною.

Зокрема, у федеральному законі США «Про протидію насильницьким злочинам та правоохоронну діяльність» 1994 року міститься Розділ 40121 «Гранти на протидію насильницьким злочинам проти жінок» (англ. – Grants to combat violent crimes against women) [116]. Зауважимо, що Розділом 40121 розпочинається Частина 2 цього закону, яка має назву «Правоохоронні органи та прокуратура. Гранти на зниження рівня насильницьких злочинів проти жінок» (англ. – Law Enforcement and Prosecution. Grants to Reduce Violent Crimes Against Women). У даному випадку законодавцем використовується словосполучення «reduce violent crimes against women» - зменшення насильницьких злочинів проти жінок. Отже, за змістом концепту Частини 2 цього закону її прагматика (гр. pragmatikos – діловий; 1) розділ семіотики, що вивчає відношення між знаковими системами та їх користувачами, а також самі ці відносини; 2) вчення про діяльність, практика [111, с. 491]) спрямована саме на зменшення насильницьких злочинів проти жінок, а не на повне викорінення, подолання цього негативного явища. Відповідно, якщо поняття «combating», яке використовується у статтях частини 2 цього закону дослівно тлумачити як «боротьба», а не як «протидія», втрачаються цілі та пріоритети, закладені законодавцем в родові характеристики цього структурного елемента закону – зменшення насильницьких злочинів проти жінок.

У продовження юридико-лінгвістичних розвідок не можемо оминати увагою регулювання суспільних відносин у сегменті домашнього насильства Великої

Британії. Так, у 2021 році парламентом Великої Британії було прийнято Закон «Про домашній аб'юз» (англ. – Domestic Abuse Act) [117].

Здійснивши герменевтичний аналіз положень даного Закону, висновуємо, що у жодному випадку авторами-розробниками не застосовано поняття «combating». Натомість активно застосовуються його синоніми, а саме: «prevention», «detection», «investigation» and «prosecution» of offences involving domestic abuse (укр. – «запобігання», «викриття», «розслідування» та «судове переслідування» правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством).

Звертаємо увагу і на такий екстралінгвістичний чинник, що застосовується, наприклад, у ст. 20 цього Закону і мовою оригіналу означений наступним чином: domestic abuse services – (укр. – послуги з протидії домашньому аб'юзу). Зокрема у ч. 1 ст. 20 цього Закону зазначено, що послуги з протидії домашньому аб'юзу означають будь-які консультації, адвокатські послуги або послуги з консультування, які надаються у зв'язку з домашнім аб'юзом жертвам домашнього насильства або їхнім дітям (англ. – «domestic abuse services» means any advice, advocacy or counselling services provided, in relation to domestic abuse, to victims of domestic abuse or their children) [118].

Тобто вчергове простежується когнітивна модель британського законодавця не застосовувати поняття «combating» при регулюванні суспільних відносин щодо протидії та запобіганню домашньому насильству.

Принагідно зазначимо, що жоден із національних вчених, які займались науковими розвідками сегменту правового регулювання суспільних відносин щодо протидії та запобіганню домашньому насильству, незалежно від предметної галузі дослідження не актуалізували зазначені вище проблемні питання.

Отже, новизна оглядуваних юридико-лінгвістичних проблем полягає не тільки в тому, що термінологічні питання правового регулювання суспільних відносин щодо протидії та запобіганню домашньому насильству в наданому аспекті презюмуються в нашій інтерпретації вперше, а й у тому, що нами обґрунтовуються наукові проблеми, виходячи із герменевтичного підходу та герменевтичного методу.

Принагідно зазначимо, що чималу роль в синтактиці відіграють потенції мовних засобів. Так, наприклад, номінативна конструкція англomовного варіанту «domestic violence», що використовується в оригінальній англomовній назві Стамбульської конвенції, може перекладатись українською мовою не тільки як «домашнє насильство», а й як насильство в сім'ї чи сімейне насильство.

Якщо розглянути ментальний характер концепту «domestic», то стануть зрозумілими його багатогранні можливості.

Так, термін «domestic» на українську мову може перекладатися/тлумачитися у таких варіантах: «домашній», «хатній», «внутрішній», «вітчизняний» [118]; (тільки перед іменником) означає використання чогось у побуті; пов'язане з домом або сім'єю [119].

Специфіка дослідження взаємодії двох термінів «домашнє» і «насильство» до прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», тобто до 2017 року, у національних наукових розвідках не була пріоритетною.

Навпаки, до 2017 року в наукових дослідженнях доволі рельєфно простежується застосування словосполучення «сімейне насильство» [120, 121, 16, 122, 123, 124, 125] і тільки з початком розробки проєкту Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» у науковому обігу активно популяризується словосполучення двох лексем – «домашнє насильство» [126, 127, 128].

У термінологічно-правовій системі координат поняття «сімейне насильство» та «домашнє насильство», попри свою певну автономність, проявляється у взаємозв'язку та реалізується у невід'ємній єдності.

Проте, на наше переконання у чинних нормативно-правових актах існують певні розбіжності у концептуальному тлумаченні терміну «домашнє насильство».

Так, у п. 3 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» домашнє насильство визначається як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між

колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. А в ч. 2 ст. 3 цього Закону окреслено дію законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання за колом осіб, а саме: 1) подружжя; 2) колишнє подружжя; 3) наречені; 4) мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя); 5) особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти; 6) особи, які мають спільну дитину (дітей); 7) батьки (мати, батько) і дитина (діти); 8) дід (баба) та онук (онука); 9) прадід (прабаба) та правнук (правнучка); 10) вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка); 11) рідні брати і сестри; 12) інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука); 13) діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими; 14) опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням; 15) прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя; 16) інші родичі, інші особи, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, за умови спільного проживання [86].

На загальний правничий розсуд науковця, юриста-практика чи навіть студента старших курсів аксіома про те, що поняття «домашнє насильство» із зазначеного вище Закону та конкретизоване законодавцем коло осіб, на яке поширюється його дія, виходячи зі змісту положень чинних Цивільного кодексу України та Сімейного кодексу України – це фактично поняття «сімейне насильство», є беззаперечною без необхідності проведення додаткового предметного дослідження.

Подібна інтерпретація поняття «домашнє насильство» у цьому Законі (що за своєю суттю жодним чином не відрізняється від змісту поняття «сімейне насильство») не може задовольнити сучасні вимоги з низки причин.

За структурно-логічними правилами побудови та прийняття нормативно-правових актів, до поняття «домашнє насильство» мають бути скеровані відсылні (та/або бланкетні) норми інших галузевих нормативно-правових актів (наприклад, КК України, КУпАП і т. ін.).

Однак, у ст. 126¹ «Домашнє насильство» чинного КК України дане поняття визначається наступним чином: домашнє насильство – умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [129].

По-перше, у наведеній диспозиції відсутній такий різновид домашнього насильства, як сексуальне насильство (дані особливості елементів складу злочину будуть змістовно досліджуватися у другому розділі дисертаційної роботи).

По-друге, дана дефініція розширюється колом осіб, оскільки домашнє насильство може вчинятися між особами, які перебувають або у сімейних, або у близьких відносинах.

Саме розширене тлумачення законодавцем поняття «домашнє насильство» у КК України, вихід за ознаки родинних зв'язків чи спільного побуту та перенесення можливості вчинення такого насильства й між особами, що перебувають у близьких відносинах, і характеризує даний різновид насильства як «домашнє», а не лише як «сімейне».

Отже, наведені атрибутиви «домашнє насильство» та «сімейне насильство» слід розглядати як повні синоніми, проте перше поняття за колом осіб, з-поміж яких дане діяння може вчинятися, є дещо ширшим.

Враховуючи, що питання правового регулювання запобігання та протидії домашньому насильству перебувають на етапі апробації та становлення, маємо

підстави стверджувати, що формулювання цих норм відбувається як на основі апробованих прийомів юридичної техніки, так і у пошуково-інтерпретаційному руслі. У такий спосіб семантичний аналіз ключових термінів досліджуваного сегменту має продовжуватися в парадигмі герменевтичного підходу, що дозволяє найбільш об'єктивно визначити сутність понять. Водночас подібний аналіз створює підґрунтя диференціації базових термінів, без чого застосування їх у юридичних документах стає доволі проблематичним.

Характерно, що висока частотність вживання термінологічних сполучень «домашнє насильство», «сімейне насильство» зробила з них своєрідне кліше, про особливості якого зазначалося вище. Однак за удаваною простотою і зрозумілістю може бути серйозна наукова проблема. А чи дійсно у згадуваних національних нормативно-правових актах мова йде саме про «насильство»?

Характерно, що в перекладі з англійської мови термін «violence» означає «насильство». Однак, згадуючи багаторічний досвід розробки та прийняття парламентом Великої Британії аж у 2021 році Закону «Про домашній аб'юз» (англ. – Domestic Abuse Act), звертаємо увагу на застосування в ньому іншого терміну що є синонімом терміну «violence» – «abuse» [117].

Звернення до лінгвістичних словників уможлиблює встановити багатозначність лексеми «abuse»: 1) погане поводження; зґвалтування [130]; 2) використання чогось у неправильний або шкідливий спосіб; 3) несправедливе, жорстоке або насильницьке поводження з кимось; 4) грубі та образливі зауваження, які зазвичай робляться, коли хтось дуже розлючений [131].

Зазначимо, що національними дослідниками здійснювалися поверхневі розвідки щодо аналізу суміжних понять «домашнє насильство» та «аб'юз». Наприклад, С.В. Родін висновує, що можна говорити про тотожність понять «домашнє насильство» та «аб'юз» та пропонує закріпити це на законодавчому рівні, доповнивши Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» словом «аб'юз» у дужках після слів «домашнє насильство» як у назві Закону, так і у визначенні вказаного поняття у ст. 1. Таку пропозицію обґрунтовує спільністю таких особливостей цих понять, як форми, суб'єкти та об'єкти

вчинюваних дій [132, с. 148]. Проте за відсутності ґрунтового дослідження поняття «аб'юз» запропонована вище гіпотеза видається непідтвердженою. Вважаємо, що для дослідження цього питання раціональніше послуговуватися не тільки національними, а й англійськими науковими працями.

Американська психологиня Ленор Уолкер зазначає, що терміни «violence» та «abuse» використовуються по-різному. Оригінальні терміни в дослідженнях США для визначення поняття «domestic violence» включають аб'юз із дружиною («wife abuse»), аб'юз із жінкою («woman abuse»), побиття жінки, аб'юз із партнером («partner abuse») [133].

Також Л. Уолкер ґрунтуючись на теорії соціального циклу та феномену «вивченої беспорядності» Мартіна Селігмана розробила теорію циклічного аб'юзу, основою якої є гіпотезою про те, що насильницькі відносини, коли вони встановлені, характеризуються передбачуваною повторюваною схемою аб'юзу. Вона припустила, що тривалі періоди життя в такому циклі можуть призвести жертву до «вивченої беспорядності». Цикл жорстокого поводження також відомий як синдром побитої жінки [134].

На думку Златки Раковець-Фельцер загальною моделлю «domestic abuse» (укр. – домашнього аб'юзу), особливо між інтимними партнерами, є те, що кривдник чергує агресивну, образливу та вибачливу поведінку з очевидно щирими обіцянками змінитися, і те, що кривдник може бути дуже чемним значну частину часу [135, с. 62].

Тобто за своєю логіко-структурною будовою «домашній аб'юз» на відміну від «домашнього насильства» є складноутвореним феноменом та складається з таких етапів: 1) наростання напруги (напруга починається і постійно зростає, кривдник починає злитися, спілкування переривається, жертва відчуває потребу поступитися кривднику, напруга стає занадто сильною); 2) безпосереднє вчинення насильства; 3) період «медового місяця» (кривдник вибачається за насильство, може пообіцяти, що це ніколи більше не повториться, звинувачує жертву в провокуванні насильства або заперечує факт насильства, мінімізує свої діяння); 4) період спокою (насильство припиняється, кривдник поводить так,

ніби насильства ніколи не було, обіцянки, дані під час медового місяця, можуть бути виконані, кривдник може дарувати жертві подарунки, жертва вірить або хоче вірити, що насильство закінчилося або в те, що кривдник зміниться) [135, с. 62-63]. Однак основною ознакою, за якою «домашній аб'юз» можна відмежовувати від «домашнього насильства» – спеціальна мета першого – придушити волю жертві [136].

Психологиня, Оксана Степанюк, зазначає, що дії аб'юзера зазвичай більш цілеспрямовані. Він непогано розбирається у особливостях взаємодії людей між собою. І часто вчиняє такі дії для придушення волі жертви, для того, аби довести свою «вищість» перед іншою людиною. Що ж стосується насильника або агресора – така людина своєю насильницькою поведінкою просто виражає агресію. Вона накопичується, потім відбувається вибух – насильство. І так по колу. Проте, мети придушити волю іншої людини агресор, він же кривдник, не має [136].

На переконання дисертантки, з метою системного удосконалення чинного законодавства щодо запобігання та протидії домашньому насильству ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» необхідно доповнити таким пунктом (Додаток Б):

«3-1) домашній аб'юз – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства з метою придушити волю особи, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь».

Вважаємо, що запропоновані термінологічні доповнення та зміни матимуть якісний вплив на перспективи подальшого удосконалення чинного законодавства у досліджуваному сегменті, зокрема передбачення можливої кримінальної

відповідальності за такою кваліфікуючою ознакою домашнього насильства як домашній аб'юз.

Варто також звернути увагу на те, що державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству як система повносяжних цілеспрямованих заходів перебуває на етапі свого формування. Отже, перед нашою державою повною мірою сформовано необхідність концептуалізації та подальшого удосконалення правового регулювання даного напрямку діяльності.

У преамбулі Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», з-поміж іншого зазначено, що цей Закон визначає основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [86].

У ст. 5 Закону констатовано, що державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків [86].

У той же час, визначаючи основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству законодавець залишив поза увагою саме поняття «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству».

Також звертаємо увагу, що попри значну зацікавленість українських вчених питаннями державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, безпосередньо у самих дослідженнях понятійно-категорійної проблематики даного сегменту науковцями не порушуються питання щодо поняття державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Отже, необхідно констатувати, що нині не існує як офіційного визначення поняття «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству», так і його доктринального означення. Певною мірою окреслене вище детермінується тією обставиною, що натепер тільки відбувається системна

правова концептуалізація та наукове обґрунтування цілісного розуміння даного інституційного феномена.

Як зазначають В.А. Ліпкан і Г.Ю. Зубко, «з позицій науки, як правило, з'являється саме ключове поняття, а потім від нього утворюються видові й групові деривати» [137, с. 50]. Однак, у випадку із категорією «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству» все відбувається у протилежному напрямку. Натепер є чинним спеціальний Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», у якому окреслено низку видових елементів (у т. ч. й напрями) державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, але саме поняття ще не зафіксовано на юридичному та доктринальному рівнях.

Оскільки поняття державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є первинним для сфери запобігання та протидії правопорушенням і вторинним (видовим) для загального поняття державної політики, вважаємо за необхідне розкрити сутність самого поняття «державна політика».

На наше переконання найбільш чітко розкривають сутність даного поняття такі визначення: 1) державна політика – дії системи органів державної влади згідно з визначеними цілями, напрямками, принципами для розв'язування сукупності взаємопов'язаних проблем у певній сфері суспільної діяльності; 2) пропонований курс діяльності уряду для задоволення потреб чи використання можливостей, сформульований із зазначенням очікуваних результатів та їх впливу на наявний стан справ і конкретне розв'язання проблем [138, с. 144].

Окреслюючи зв'язок між державною політикою і правом в аспекті процесуальних етапів, Г.Ю. Зубко у своєму дисертаційному дослідженні висновує, що існує умовна кругова схема, за якої «наука слугує передтечею концептуалізації політики; політична діяльність держави спрямовується на остаточне формування й ухвалення відповідних актів із закріпленням норм правового регулювання. Своєю чергою, правова наука, досліджуючи норми чинного законодавства, допомагає його удосконалювати» [139, с. 41].

Таким чином, з позицій формування понятійно-категорійного апарату досліджуваного питання, логічну послідовність етапів можна відобразити через наступну схему (рис. 1.1).

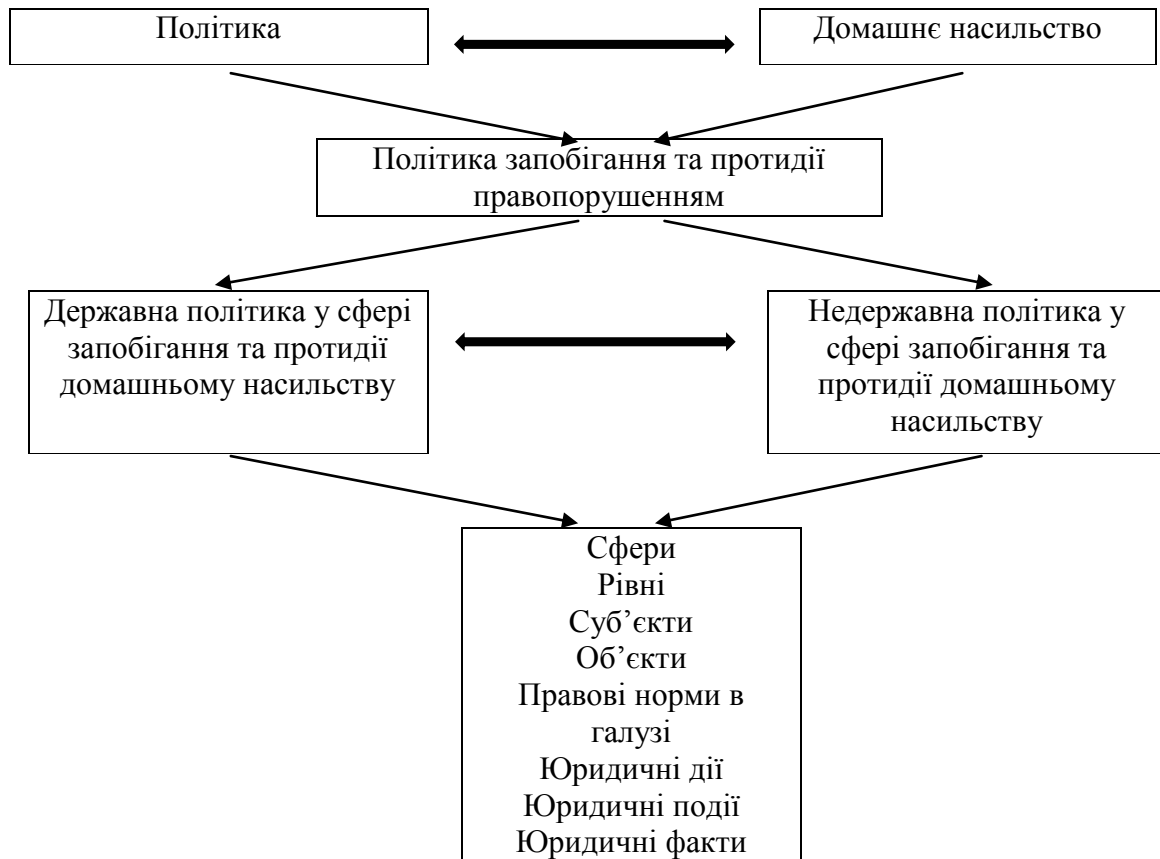

Рис. 1.1. Етапи формування понятійно-категорійного апарату «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству».

Джерело: розроблено автором

Отже, за авторським баченням «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству» – це заснований на концепції запобігання та протидії правопорушенням комплексний напрям державної політики, який передбачає: 1) державне управління, засноване на засадах державної управлінської культури, спрямоване на реалізацію національних інтересів щодо запобігання та протидії домашньому насильству; 2) політико-правове регулювання суспільних відносин у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) діяльність політичних інститутів у цій сфері, головною метою якої є творення потенціалу щодо запобігання та протидії домашньому насильству

через ефективну реалізацію інституційної спроможності, що виявляється у формуванні необхідних і достатніх умов для: а) ефективного реагування на факти домашнього насильства; б) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством; в) належного розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки.

Висновки до розділу 1

1. Останнім часом спостерігається значний науковий інтерес до проблеми домашнього насильства. Це зумовлено актуалізацією та висвітленням цієї проблематики в сучасному суспільстві. Питання, пов'язані з домашнім насильством, є предметом наукових розвідок представників різних галузей знань (право, психологія, медицина, філологія, соціологія, педагогіка, соціальна робота, механізми державного управління). Різноманітні правові аспекти домашнього насильства були об'єктом наукового пізнання учених у сфері адміністративного права, кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права, криміналістики. Однак домашнє насильство безпрецедентно зростає та стає серйозною проблемою для всього суспільства, що свідчить про недостатню розробленість певних положень правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства та державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Це вказує на практичну значущість та подальшу необхідність у науковому дослідженні правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства.

2. Формування нормативно-правового забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства в Україні здійснювалося під впливом норм міжнародного законодавства. Аналіз тенденцій розвитку нормативно-

правового забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства свідчить про постійний розвиток, зміну та вдосконалення законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству. У результаті проведеного аналізу виокремлено два етапи становлення нормативно-правового забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства в Україні: 1) 1991-2016 рр. – відсутність належного правового регулювання домашнього насильства; 2) 2017 – дотепер – прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», встановлення в КУпАП адміністративної відповідальності за домашнє насильство, встановлення в КК України кримінальної відповідальності за домашнє насильство, ратифікація Конвенції про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу з цими явищами, прийняття інших нормативних актів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству.

3. Правова охорона у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є невід’ємною частиною охоронної функції права, а відтак виступає запорукою урівноваження в державі демократичного і превентивного аспектів. Незважаючи на прийняття спеціального Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», натеper питання правової охорони у сфері запобігання та протидії домашньому насильству вирішуються сегментарно в рамках окремих галузей права в різноманітних проекціях та інтерпретаціях. Тому стверджувати про його дієвість доволі проблематично. Тому необхідно розробити концептуальні підходи щодо правової охорони у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству саме для умов України, що стратегічно й тактично об’єднує усі аспекти цих напрямів діяльності.

4. Встановлено, що Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами відображають відмінні за своїм логіко-семантичним спрямуванням напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому

насильству. Термін ««combating», який значною мірою формує концепт реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в Україні, раціональніше було б перекласти саме як «протидія», а повна назва Стамбульської Конвенції має означатись наступним чином: «Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та протидію цим явищам». Відповідно, у змісті самої Конвенції, також термін «боротьба» замінити на «протидія».

5. Аргументовано доведено відмінність понять «домашнє насильство» і «аб'юз» у зв'язку з чим з метою системного удосконалення чинного законодавства щодо запобігання та протидії домашньому насильству ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» запропоновано доповнити таким пунктом:

«3-1) домашній аб'юз – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства з метою придушити волю особи, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь».

Запропоновані термінологічні доповнення та зміни матимуть якісний вплив на перспективи подальшого удосконалення чинного законодавства у досліджуваному сегменті, зокрема передбачення можливої кримінальної відповідальності за такою кваліфікуючою ознакою домашнього насильства як домашній аб'юз.

6. Визначаючи основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству законодавець залишив поза увагою саме поняття «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству», яке є ключовим для сфери запобігання та протидії домашньому насильству. Державна політика у сфері запобігання та протидії

домашньому насильству – це заснований на концепції запобігання та протидії правопорушенням комплексний напрям державної політики, який передбачає: 1) державне управління, засноване на засадах державної управлінської культури, спрямоване на реалізацію національних інтересів щодо запобігання та протидії домашньому насильству; 2) політико-правове регулювання суспільних відносин у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) діяльність політичних інститутів у цій сфері, головною метою якої є творення потенціалу щодо запобігання та протидії домашньому насильству через ефективну реалізацію інституційної спроможності, що виявляється у формуванні необхідних і достатніх умов для: а) ефективного реагування на факти домашнього насильства; б) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством; в) належного розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВА ОХОРОНА ОСОБИ ВІД ПРАВОПОРУШЕНЬ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ТА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

2.1. Поняття та правова природа правової охорони від домашнього насильства

Людина має право на гарантовані Конституцією України та міжнародними конвенціями свободу на безпечні умови життя, особисту недоторканість, повагу до гідності, які є несумісними з домашнім насильством. Насильство ставить людину у залежність, а також наносить шкоду суспільству і є серйозною перешкодою на шляху до подолання нерівності дотримання прав людини [140, с. 489; 141, с. 66]. Домашнє насильство є визнаною проблемою світового масштабу. Сучасна правова доктрина, міжнародне право та європейська конвенційна спадщина зобов'язують державу щодо створення ефективної системи запобігання та протидії домашньому насильству, доступної для постраждалих від такого насильства, спрямованої на захист їх безпеки [142, с. 24].

Домашнє насильство – це складне явище, яке може мати багато різних проявів та відбуватися в різних контекстах. Феномен домашнього насильства належить до соціальних явищ, що мають декілька аспектів та залежать від багатьох факторів. Домашнє насильство є феноменом, оскільки воно є явищем реального світу, що відбувається в сім'ї і між людьми, які мають певні особисті відносини. Ключовими рисами даного феномену є, по-перше, насильство, яке спрямоване однією особою на іншу та, по-друге, що воно відбувається в контексті сімейних або близьких відносин, тобто між людьми, які мають як соціальні так і, що не менш важливо, емоційні зв'язки [8, с. 83-84].

У літературі термін «насильство» трактується як завдання емоційної та комунікаційної, психічної та фізичної та/або матеріальної шкоди [143, с. 29]; примус (дія), що здійснюється індивідом або групою осіб для досягнення

поставленої мети, і який пов'язаний з прямим нанесенням фізичної, психологічної або моральної шкоди іншій особі або з погрозою такого нанесення [144, с. 287]; застосування фізичної сили або примусовий вплив на кого-небудь [145, с. 184]; навмисний вплив однієї людини на іншу, проти волі останньої, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою [146, с. 68]; енергетичний вплив на органи й тканини організму людини, їх фізіологічні функції, шляхом використання матеріальних факторів зовнішнього середовища (механічних, фізичних, хімічних і біологічних) та/або інформаційний вплив на її психіку, що вчиняється всупереч без її волі, здатний заподіяти смерть, фізичну та/або психічну травму, а також обмежити свободу волевиявлення або дій людини [147, с. 70]; умисна дія, що здійснюється соціальною групою чи індивідом, яка прямо пов'язана з нанесенням або загрозою нанесення фізичної, психологічної, майнової шкоди іншій особі [148, с. 35]; умисний, суспільно небезпечний і протиправний вплив, що здійснюється через психічне або фізичне посягання особою на інших осіб, у результаті якого заподіюється шкода або створюється реальна загроза для життя, здоров'я, честі, гідності та інших прав і свобод громадян, що гарантовані Конституцією України і охороняються кримінальним законом [27, с. 78]; зовнішній вплив на людину або групу людей, примушування, завдання збитків життю й власності, які здійснюються всупереч волі тих, проти кого вони спрямовані [149, с. 124] тощо.

Н.А. Стасюк виокремлює такі ознаки насильства: 1) насильство – суспільно небезпечне явище, тому що створює загрозу нормальному функціонуванню та розвитку як суспільства в цілому, так і окремих його членів; 2) є протиправним актом, тобто порушує норми закону; 3) насильство вчиняється при умисній формі вини; 4) насильство виражається в активному впливі на іншу людину, тобто є активним актом, що проявляється через певні форми (наприклад, удар, поштовх і т. і.); 5) ця дія носить характер примусу, тобто порушує принцип добровільності; 6) примус проявляється у формі фізичного, психічного, сексуального впливу; 7) результатом насильства є заподіяна шкода: моральна (психологічні

переживання, стрес і т. і.) і матеріальна (витрати на лікування, послуги адвокатів і т. і.) [12, с. 40-41].

О.В. Степаненко зазначає, що насильство може мати як деструктивну, так і конструктивну функції. Деструктивна функція насильства полягає в тому, що воно завдає шкоди іншій особі, яка стає жертвою насильства. Це може бути фізичне, психологічне, сексуальне, економічне та інше насильство. Деструктивна функція насильства може викликати травми, біль, страх, стигматизацію та інші негативні наслідки не тільки для жертви, але й для її оточення. У свою чергу, конструктивна функція насильства полягає в тому, що воно може виконувати корисну соціальну роль. Наприклад, насильство може захищати інтереси держави в разі зовнішніх загроз, відстоювати права громадян від утисків влади та забезпечувати безпеку в межах держави. При цьому деструктивна функція насильства завжди переважає над конструктивною, тому що негативні наслідки насильства часто переважають над користю, яку воно може принести. Проте, деякі випадки вчинення насильства (наприклад, необхідна оборона ст. 36 КК України) можуть бути необхідними для забезпечення безпеки та захисту прав та інтересів людей. У той же час, для кожної окремо особи, щодо якої застосовується насильство, воно носить виключно негативний характер [8, с. 88].

Право, правова держава є загально цивілізаційним надбанням та цінністю, чого не можна не враховувати при виданні та застосуванні законів. Найголовніше їхнє призначення – забезпечити максимальну реалізацію, охорону та захист основних прав людини. Про охорону говоримо і тоді, коли вказуємо на основні функції права, зокрема, і охоронну – запровадження та здійснення запобіжних заходів з метою запобігання та усунення шкідливих, небажаних для суспільства відносин. Щодо держави, то на різних щаблях конструкції «державна влада» здійснюються завдання із забезпечення та охорони прав і свобод людини, інтересів групи людей та суспільства в цілому. Обрана тема дослідження не випадково акцентує увагу на охороні як функції права та держави. Це пояснюється тим, що проблема насильства, зокрема домашнього насильства, має бути вирішена насамперед завдяки концептуально розробленій політиці

попередження даного виду правопорушення. Враховуючи стрімкий розвиток України як правової європейської держави, констатуємо, що сьогодні, не дивлячись на воєнний стан в Україні, значення превентивної складової в правовій охороні зростає, імплементація міжнародних стандартів триває, а задекларовані цінності необхідно реалізовувати [150, с. 136-137].

Зв'язок понять «правова охорона», «правовий захист», «правове забезпечення» та «механізм правового регулювання» можна назвати тісним та закономірним. У літературі охорона та захист розглядаються як: 1) синоніми чи подібні за значенням поняття стосовно мети, завдань, методів; 2) обов'язок і право особи; 3) реалізація внаслідок виключно правомірної поведінки та реалізація, пов'язана з порушенням права; 4) ціле та складова тощо [151]. На нашу думку, відмінність між охороною та захистом полягає в тому, що охороняють, щоб запобігти і не допустити, а захищають, щоб нейтралізувати та відновити. Що стосується співвідношення «правове забезпечення» та «правове регулювання», то частково їх розглядають як синоніми, як загальне і складову, як пов'язані, але не автономні поняття. Вбачаємо місце правового регулювання у складі правового забезпечення, але й додаємо до структури ще правову охорону та правовий захист. Саме ж правове регулювання визначаємо як систему норм права, що впорядковують відповідні суспільні відносини [150, с. 137-138].

Необхідно наголосити, що факти здійснення насильства в сім'ї є прикладом порушення фундаментальних та конституційно гарантованих прав людини. Дотримуємося позиції, що факт скоєння домашнього насильства притаманний більшості родинам, які ведуть антисоціальний спосіб життя, а особи з девіантною поведінкою часто вчиняють такі діяння. Однак, інформаційні ресурси переконують, що причинами домашнього насильства у цілому, є різні соціальні, економічні, психологічні, правові, політичні, фізіологічні чинники [152; 153, с. 25]. Значні темпи зростання правопорушень, в тому числі і проти особи, поставили перед суспільством і державою найважливіше завдання стабілізації обстановки і створення умов для позитивної динаміки процесів забезпечення охорони інтересів людини та основних соціальних цінностей [150, с. 139].

Розбудова національної правової держави першочергово вимагає як проведення уніфікації правової системи України до правових стандартів ЄС, так і усунення колізійних протиріч у теорії права та його галузях, забезпечення чіткості понятійно-категорійного апарату юридичних термінів у нормативно-правових актах.

У попередньому Розділі дослідження було застосовано герменевтичний підхід щодо визначення низки понять сегменту правової охорони від домашнього насильства. Більше того, низка українських науковців безпосередньо наголошують на тому, що питання нормативного визначення та реалізації принципу національної мови у правотворчому процесі викликане необхідністю удосконалення чинного законодавства, гармонізації національного права із правом європейських співтовариств, зміни пріоритетів, цілей і завдань правотворчого процесу в нашій державі [154, с. 610-616].

С. Булавина та Т. Давидова конструктивно підкреслюють, що якщо один той самий термін, що використовується у нормативно-правових актах, в юридичній теорії і практиці має різні значення, науковий пошук ускладнюється, створюється плутанина з об'єктивно існуючим правовим явищем, те саме відбувається, якщо різні терміни означають дещо одне [155, с. 27].

Отже, за допомогою методів герменевтики нижче буде з'ясовано сутність поняття «правова охорона від домашнього насильства». Звертаємо увагу, що алгоритм «правова охорона від домашнього насильства» структурується за допомогою двох окремих елементів – «правова охорона» та «домашнє насильство». Оскільки поняття «домашнє насильство» визначено законодавцем у спеціальному Законі «Про запобігання та протидію домашньому насильству», вважаємо за необхідне з'ясувати розуміння алгоритму «правова охорона».

Так, існує наукова позиція, відповідно до якої під правовою охороною розуміються превентивні та профілактичні заходи, які здійснюються державними органами з метою попередження порушень прав громадян, а також усунення різних перешкод для реалізації цих прав. Охорона – система державних і громадських заходів організаційно-правового характеру; це обов'язок держави по

забезпеченню прав та свобод громадянина шляхом здійснення превентивних заходів [156, с. 121].

О.Є. Гіда, розмежовуючи поняття «охорона» та «захист», зазначав, що охорона включає заходи, які застосовуються до моменту порушення прав людини, а захист – після вчинення правопорушення [157]. Л.О. Кожура вказує на те, що поняття «охорона» – це превентивна, запобіжна діяльність організаційно-правового характеру з метою недопущення порушення прав; «захист» – діяльність, що знаходить свій прояв у застосуванні юридичних засобів щодо порушених прав осіб [156, с. 121]. Із зазначеного можна висновувати, що правова охорона має місце на етапі до порушення прав та законних інтересів особи, а правовий захист – після вчинення правопорушення. Водночас є зрозумілою та очевидністю, що захист є складовим елементом структури загального поняття охорони, яке включає в себе як механізми реалізації права, так і способи запобігання його порушенню.

У правовій охороні визначальне значення має запобігання та протидія будь-якому порушенню. Зазначене вище становить системоутворючі елементи поняття «охоронна функція права» – зумовлений соціальним призначенням напрям правового впливу, спрямований на охорону загальнозначущих, найбільш важливих економічних, політичних відносин, подолання явищ, неприйнятних певному суспільству [158, с. 7]. Центральним вектором охоронної функції права необхідно вважати охорону тих відносин, які її потребують.

Отже, на нашу думку, під категорією «правова охорона від домашнього насильства» необхідно розуміти організаційно-правове забезпечення діяльності органів державної влади, яка визначена та здійснюється на основі чинних нормативно-правових актів та законодавчо підкріплена системою правових гарантій; сутністю якої є забезпечення та захист за допомогою правових засобів прав осіб від протиправних діянь домашнього насильства з настанням невідвратною юридичною відповідальності правопорушника.

Поняття «домашнє насильство» слід відмежовувати від терміну «насильство в сім'ї». Дефініція «домашнє насильство» значно розширює коло осіб, які

перебуватимуть під правовим захистом у сфері запобігання та протидії насильству в сім'ї [21, с. 26], а категорія «насильство в сім'ї» за своїм обсягом є вужчим, адже передбачає лише протиправний вплив на осіб, вказаних у Сімейному кодексі України, залишаючи поза увагою тих, що спільно проживають або проживали, але не перебувають чи не перебували між собою у шлюбі, їхніх батьків та дітей [14, с. 7].

Першочерговою метою домашнього насильства є встановлення домінування, контролю над поведінкою іншої людини. Здебільшого таке насильство є не окремим актом, а тривалим процесом, при якому складається специфічна система стосунків між кривдником і жертвою насильства. Так відбувається і тоді, коли насильник і жертва є членами однієї родини. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» практично поширив дію домашнього насильства на всю сферу сімейних і родинних зв'язків, включно і на інших родичів, інших осіб, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, за умови спільного проживання, а також на суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання домашньому насильству [38, с. 29-30].

М.Г. Кузнецов зазначає, що домашнє насильство варто виокремлювати за ознакою сфери їх вчинення. Назване виокремлення значною мірою відображає і підґрунтя, на якому вчиняються домашнє насильство цієї групи, а саме, сімейно-побутові відносини. У останні роки, особливо після прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», поширилася практика виокремлення злочинів згаданої групи за ознакою місця їх вчинення – в сім'ї [38, с. 28].

На думку Д.М. Тичини власне тому у сімейних спорах (суперечках), особливо тих, учасниками (потерпілими, свідками) яких є діти, надзвичайно важливо вміти відрізнити домашнє насильство від конфліктної ситуації (конфлікту). Від правильного визначення ситуації, що склалася, залежатиме вибір стратегії вирішення спору (від переговорів, до застосування обмежувальних приписів, адміністративної чи кримінальної відповідальності кривдника) [60, с. 89-90]. Конфлікт – це зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і

крайне загострення суперечностей, що може призвести до активних дій усіх осіб, що залучені до конфлікту. Ескалація конфлікту може призвести до насильства, але не завжди до нього призводить [159]. Сімейний конфлікт – це протиборство між членами сім'ї на основі зіткнення протилежно направлених мотивів і поглядів [160]. Основними причинами початку сімейного конфлікту є: наміри змінити партнера, егоїзм, ревності, невміння спілкуватися один з одним, незадоволення потреби в позитивних емоціях (відсутність ласки, турботи, уваги й розуміння), побутова невлаштованість, зрада, неповага один до одного, різні погляди на сімейне життя, невідповідність темпераментів, шкідливі звички одного з подружжя та пов'язані з ними наслідки; небажання допомагати один одному, матеріальні проблеми, які складно вирішити, розбіжності в духовних інтересах тощо [161, с. 72].

Г.І. Роменський під домашнім насильством розуміє будь-які умисні дії одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як громадянина і завдають шкоду його фізичному, психологічному чи моральному здоров'ю, а також розвитку дитини» [162, с. 76].

Згідно ст. 3 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11 травня 2011 року домашнє насильство – це всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні [83]. Європейський суд з прав людини домашнє насильство визначає, як насильство, яке проявляється в різних формах, починаючи від фізичного і завершуючи психологічним чи словесними образами, є загальною проблемою, яка всіх непокоїть та не завжди «лежить на поверхні», оскільки часто постає в контексті особистих стосунків або закритих систем, до того ж від такого насильства страждають не лише жінки,

чоловіки також можуть бути постраждалими, а також діти [163, с. 9-10]. У ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» домашнє насильство визначено як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [86].

Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» передбачено чотири форми домашнього насильства: фізичне, сексуальне, психологічне, економічне [86].

У Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» фізичне насильство трактується як форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру [86]. О.М. Гумін фізичне насильство розуміє не тільки як вплив щодо зовнішньої тілесної сфери людини, а й як протиправний вплив на її внутрішні органи [164, с. 145]. Ознаками фізичного насильства є: 1) фізичні напади, побої, стусани, ляпаси, тілесні ушкодження, удари кулаками чи ногами, укуси, придушення, нанесення порізів чи опіків, якщо їх завдають людині навмисно (незалежно від мети чи рівня алкогольного/наркотичного сп'яніння кривдника); 2) умисне створення обставин, які несуть загрозу життю чи здоров'ю людини; 3) знерухомлення людини, обмеження її дій, мобільності чи насильницьке обмеження простору (включно із стоянням у кутку чи зв'язуванням, прив'язуванням до предметів, замиканням у кімнаті); 4) примушування до вживання шкідливих речовин (алкоголю,

наркотичних засобів), шляхом обману чи із застосуванням сили; 5) свідома відмова у наданні хворому ліків чи медичної допомоги або ж застосування неправильного дозування лікарських препаратів; 6) вплив на внутрішні органи людини без пошкодження зовнішніх тканин, шляхом отруєння або обпоювання одурманюючими засобами; 7) використання предметів для завдання шкоди жертві (кидання предметів, погрози застосування зброї, кульових чи ножових поранень) (перелік не є вичерпним) [60, с. 93-94].

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» сексуальне насильство визначає як форму домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності [86].

Необхідно відмітити, що у ст. 126¹ КК України, у якій передбачена кримінальна відповідальність за домашнє насильство не виокремлено сексуальне насильство як форму домашнього насильства, хоча Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначено, що однією з форм домашнього насильства є і сексуальне насильство. Чинне законодавство, а саме ст. 153 КК України передбачає кримінальну відповідальність за сексуальне насильство, та надає йому визначення - вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням у тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи. Таким чином, поняття сексуального насильства в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» має більш широке значення, за допомогою якого є можливість максимально зрозуміти всі види поведінки, що їх охоплюватиме визначення сексуальне насильство [165, с. 246-248; 166, с. 72-73]. Виходячи з викладеного, можна констатувати що ст. 126¹ КК України, на відміну від Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», не визначає сексуальне насильство, як одну із форм домашнього насильства. В Законі України визначено

чітко сексуальне насильство, як одну із форм домашнього насильства та коло осіб, які можуть бути суб'єктом даного кримінального правопорушення. Водночас у ч. 2 ст. 153 КК України чітко не визначено коло суб'єктів кримінального правопорушення, а саме, не має роз'яснень щодо «іншої особи», що є значним недоліком та ускладнює процес кваліфікації сексуального насильства, як однієї із форм домашнього насильства [166, с. 73].

О.М. Гумін відносить сексуальне насильство до комбінованих (поєднаних) видів насильства та виділяє: 1) сексуальне насильство без фізичної взаємодії (ексгібіціонізм (демонстрація оголених геніталій); вуайеризм (підглядання за сексуальними діями або роздяганням); дитяча порнографія (використання дітей як моделей порнографічних матеріалів; словесні образи і непристойні зауваження сексуального змісту, в тому числі телефоном або через мережу «Інтернет»); 2) за фізичною взаємодією (розпусні діяння (насильницький петтінг – «мацання», будь-які маніпуляції зі статевими органами або примушування до них жертви); інцест – сексуальні діяння з родичами; зґвалтування – примусові статеві зносини із застосуванням фізичної сили або погрози її застосування) [167, с. 14]. Основними ознаками сексуального насильства є: 1) проникнення в тіло іншої людини, з використанням геніталій чи сторонніх предметів, без її добровільної згоди; 2) настирливі та непристойні словесні зауваження, доторкання, зокрема й поплескування, пощипування, інші протиправні посягання на статеву свободу і статеву недоторканість особи; 3) примусове оголення; 4) примусова вагітність; 5) примусова стерилізація; 6) використання важелів економічного чи психологічного впливу, щоб примусити жертву до статевого акту; 7) примусові пестоші без проникнення в тіло; 8) примушування до перегляду порнографії, актів онанізму, демонстрація статевого акту (перелік не є вичерпним) [60, с. 98].

Під психологічним насильством законодавець розуміє форму домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи

безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи [86].

Психічне насильство – це вплив на близьку людину з метою встановлення контролю над її поведінкою та утвердження своєї влади над нею. Психологічне насильство може статися будь де, де є близькі стосунки або влада однієї особи над іншою [168, с. 113]. Психологічне насильство являє собою маніпуляції, словесні образи, приниження та шантаж для використання переваги для приниження та знецінення іншого члена сім'ї. Психологічне насильство також є умисним нехтуванням потреб і почуттів членів сім'ї, які знаходяться на утриманні і потребують догляду, наприклад, діти, жінка або люди похилого віку [168, с. 115].

Основними ознаками психологічного насильства є: 1) постійна образлива критика, висміювання, маніпулювання, контроль над життям жертви; 2) звинувачення, засудження, словесні образи; 3) обзивання нецензурними словами, приниження; 4) ігнорування як спосіб «покарання» (як серед дорослих, так і щодо дітей); 5) покарання та погрози покарання, погрози життю й здоров'ю, заборона висловлювати свою думку, вільно пересуватися поза домом та спілкуватися з близькими; 6) зняття людиною із себе відповідальності за негативний вплив на психологічний стан жертви; 7) відмова спілкуватися, щоб змусити жертву почуватися винною, принизити її; 8) ізолювання жертви від спілкування з друзями чи родиною, контроль над спілкуванням через прочитання особистої пошти і повідомлень у соцмережах; 9) знецінення людини, цілковитий контроль над усіма сферами її життя (перелік не є вичерпним) [169, с. 228; 60, с. 93-94].

Економічне насильство – це форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру [86].

Економічне насильство є замовчуваною проблемою і не так добре відоме, як інші форми насильства. Економічне насильство означає ситуації, в яких особа, яка вчиняє насильство, контролює, позбавляє або знищує економічні ресурси іншої особи з метою підірвати її економічну незалежність або отримати фінансову вигоду для себе. Економічне насильство може мати фізичні, емоційні та фінансові наслідки для потерпілої особи. Фізичні наслідки можуть проявлятися у вигляді стресу, недоїдання і погіршення загального стану здоров'я. Емоційні наслідки можуть проявлятися у вигляді тривоги, страху, провини і почуття безсилля і нікчемності. Фінансовими наслідками для вразливої людини можуть бути бідність, безпритульність, борги, прострочення платежів та особисте банкрутство. Наслідки економічного насильства часто носять затяжний характер. Зазвичай економічне насильство в подружніх відносинах триває і після їх закінчення. Це може бути, наприклад, несплата колишнім партнером аліментів, навмисне затягування судового процесу, коли справа доходить до суперечок про опіку, і маніпулювання спільними коштами [170, с. 144-146].

Економічне насильство характеризується схожістю з психологічним насильством і являє собою вчинки, які спрямовані на керування поведінкою потерпілого чи обмеження його економічних свобод [169, с. 40]. Водночас криміналізація домашнього насильства в сім'ї істотно ускладнила процес кваліфікації, насамперед, кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, оскільки об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 126¹ КК України, чітко не визначена. Крім того, кваліфікація ускладняються наявністю складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173² КУпАП [171, с. 42].

Основні ознаки економічного насильства: 1) контроль над фінансами іншої людини; 2) обмеження доступу іншої людини до користування спільною власністю, маніпуляція правом власності як перевагою одного члена сім'ї над іншим; 3) погрози жертві втратити кошти, власність чи особисті речі у разі непослуху; 4) обмеження права іншої людини навчатися чи працювати; 5) примушування до заняття проституцією, жебрацтвом, крадіжками;

б) відбирання у жертви коштів чи документів; 7) примушування передати право власності на рухоме та нерухоме майно жертви; 8) приниження жертви та психологічний тиск через перевагу у матеріальній власності; 9) маніпулювання думками та бажаннями жертви способом відбирання у неї матеріальних ресурсів та їжі (перелік не є вичерпним) [60, с. 95].

Необхідно звернути увагу на те, що у літературі також виокремлюється така форма домашнього насильства як кібернасильство, оскільки для його вчинення використовуються саме технології та електронні засоби зв'язку [8, с. 108]. Домашнє кібернасильство – незаконний моніторинг електронних акаунтів, копіювання листування, документів та фото інтимного партнера. Види домашнього кібернасильства: кіберхарасмент – це систематичні дії щодо дорослої людини в інтернеті, що завдають їй психологічної і моральної шкоди: сексуальні домагання; тролінг – обзивання, насміхання, приниження; погрози; поширення наклепів про людину; поширення фото з її невдалим або спеціально спотвореним зображенням; оприлюднення особистої інформації про особу без її дозволу; кіберсталкінг – використання електронних комунікацій для переслідування жертви, визначення її місця перебування, місця навчання та роботи з метою завдати їй моральної і психологічної шкоди, залякати, підірвати авторитет, завдати шкоди у нових стосунках; порнопомста – поширення в інтернеті фото та відео інтимного змісту інших людей із принизливими написами, або на спеціальних сайтах, через які надають сексуальні послуги [163, с. 21-23]. Ознаками кібернасильства є: 1) виступає агресивною формою насильства; 2) об'єктом кібербулінгу можуть бути як знайомі, так і незнайомі особи; 3) здійснюється із застосуванням засобів електронних комунікацій; 4) має на меті приниження людини, дошкуляння їй, провокування конфліктних ситуацій [172, с. 62].

Слід зазначити, що форми попередження домашнього насильства і відповідальності за нього мають різні форми в різних державах і характеризуються різними підходами. Від суворих санкцій і фундаментальних заходів на самому початку, коли доведено, що насильство в сім'ї має місце,

завдяки байдужій практиці державних органів, до організованих державою програм ресоціалізації, в яких замість покарань при насильницькій поведінці терапія починається під наглядом фахівців [173, с. 433].

Варто також зауважити, що деяка термінологія має дискусійний характер та не має чітко визначених і встановлених наукою ознак домашнього насильства, зокрема щодо такої ознаки домашнього насильства як економічна недостатність як наслідок економічного насильства [174, с. 87; 175, с. 259]; обмеженого переліку можливих психічних розладів та визначення такої ознаки як «психологічне страждання» [176, с. 216]; діяння, які описані у ст. 126¹ КК України, охоплюються суміжними із нею статтями Закону про кримінальну відповідальність (заподіяння різного ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (батьків) тощо) [177, с. 26]; правильної кваліфікації і притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили дане правопорушення важливим є відмежування домашнього насильства від конфлікту та сварки [177, с. 26] тощо.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що суттєвою правовою відмінністю у частині заходів реагування на вчинення різних форм домашнього насильства є те, що за нанесення фізичного, психологічного та економічного насильства кривдник може понести як адміністративну, так і кримінальну відповідальність. За нанесення сексуального насильства кривдник буде нести тільки кримінальну відповідальність [60, с. 98]. Крім цього, в законодавстві не визначено різницю між економічним насильством як кримінально караним діянням і адміністративним правопорушенням [8, с. 106]. У зв'язку з цим важливо розрізняти домашнє насильство як адміністративне правопорушення та домашнє насильство як кримінальне правопорушення.

2.2. Адміністративна відповідальність за домашнє насильство

Одним із засобів організації належного виконання приписів правових норм у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є адміністративна відповідальність.

За даними Національної поліції України у 2023 році складено 163542 адміністративних протоколів за ст. 173² КУпАП (що на 40264 більше порівняно з 2022 роком); винесено 98947 термінових заборонних приписів стосовно кривдників (у 2022 році стосовно кривдників було винесено 43341 термінових заборонних приписів) [1, с. 4]. У 2023 році зареєстровано на 36 % більше адміністративних правопорушень про домашнє насильство, ніж у 2022 році [2]. Упродовж лише двох місяців 2024 року в Україні зареєстровано на 21 % більше адміністративних правопорушень про домашнє насильство, ніж у 2023 році [2]. За прогнозами Аналітичного центру МВС на 2024 рік очікується збільшення кількості адміністративних правопорушень про домашнє насильство до 21% [2]. Наведені дані вказують на зростання кількості адміністративних правопорушень за домашнє насильство.

С.Т. Гончарук зазначає, що адміністративна відповідальність як різновид правової відповідальності – це специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (передусім адміністративних проступків), згідно з якою особи, які вчинили ці правопорушення, повинні дати відповідь перед повноважними державними органами за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установлених законом формах і порядку [178, с. 19]. В.Б. Авер'янов стверджував, що адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, які вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних стягнень [179, с. 430-431]. На думку В.К. Колпакова адміністративна відповідальність – це

примусове, з додержанням установленної процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які здійснені правопорушником [180, с. 290]. І.П. Голосніченко визначає адміністративну відповідальність як обов'язок особи, яка вчинила адміністративний проступок, нести відповідальність за свої протиправні дії в межах встановленого законом стягнення [181, с. 82]. Як різновид юридичної відповідальності, що полягає в застосуванні до осіб, які вчинили адміністративні проступки, особливих санкцій – адміністративних стягнень, характеризує адміністративну відповідальність С.Г. Стеценко [182, с. 223].

Адміністративній відповідальності властиві такі ознаки: має публічно-правовий характер; це самостійний вид правової відповідальності, що настає за адміністративні проступки в різних сферах публічного адміністрування; є специфічною формою правового реагування з боку публічної адміністрації на певну категорію протиправних проявів і є наслідком винного суспільно шкідливого (антигромадського) діяння; є одним із видів адміністративного примусу у вигляді застосування встановлених законодавством адміністративних стягнень; реалізується в умовах неслужбової підлеглості та у відповідних процесуальних формах; метою адміністративного стягнення, в першу чергу, є покарання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, виховання її в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами, відновлення порушених суспільних відносин, відшкодування шкоди [183, с. 336-337].

Основним нормативно-правовим актом, що регулює адміністративну відповідальність, є КУпАП, завданням якого є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших

громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством [184].

На підставі аналізу КУпАП В.К. Колпаков серед ознак адміністративної відповідальності виділяє такі: 1) притягнення до адміністративної відповідальності можливе в результаті вчинення адміністративного правопорушення (проступку); 2) адміністративна відповідальність полягає в застосуванні до винних адміністративних стягнень; 3) мета адміністративної відповідальності полягає: а) у вихованні особи в дусі додержання законів, поваги до правил співжиття; б) запобіганні здійсненню нових адміністративних правопорушень (проступків); 4) право притягнення до адміністративної відповідальності надано багатьом суб'єктам, серед яких – органи державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, суди; 5) акт про притягнення до адміністративної відповідальності може прийматися: а) індивідуально (судді і посадові особи відповідних органів); б) колегіально шляхом голосування (виконавчі комітети й адміністративні комісії); 6) законодавством встановлено особливий порядок притягнення до адміністративної відповідальності (складання протоколу, збір і оцінка доказів, винесення постанови тощо); 7) норми, що регламентують адміністративну відповідальність, містяться у різних за своєю правовою природою актах: а) кодексах; б) законах; в) правилах [185, с. 84].

Враховуючи те, що за домашнє насильство може бути як адміністративна, так і кримінальна відповідальність, необхідно відмежовувати ці види юридичної відповідальності. Критеріями розмежування є: а) підстави притягнення до адміністративної відповідальності; б) коло суб'єктів, які наділені правом порушення та розгляду справ про адміністративні правопорушення; встановлення адміністративної відповідальності; в) правові наслідки; г) процесуальна процедура; г) санкції [186].

Адміністративна відповідальність відмежовується від кримінальної за такими ознаками: 1) адміністративна відповідальність настає за вчинення адміністративного правопорушення, склад якого визначається як законами, так і підзаконними актами. Кримінальна відповідальність настає за вчинення

кримінального правопорушення, склад яких визначається виключно нормами КК України; 2) правом порушення справ про адміністративні правопорушення, як і правом розгляду таких справ наділене широке коло суб'єктів публічної адміністрації. Правом порушення кримінальних проваджень, наділені виключно органи досудового розслідування, визначені Кримінальним процесуальним кодексом України, а правом розгляду – виключно суди. Що стосується суб'єктів, які встановлюють юридичну відповідальність, то, на відміну від кримінальної відповідальності, яка встановлюється виключно Верховною Радою України, адміністративна – встановлюється й іншими суб'єктами публічної адміністрації (органами місцевого самоврядування); 3) притягнення особи до адміністративної відповідальності і застосування до неї адміністративних санкцій не призводить до таких наслідків, як судимість, що в подальшому проявляється в певних обмеженнях її правосуб'єктності; 4) адміністративна відповідальність реалізується як у позасудовому, так і в судовому порядку, кримінальна – тільки в судовому; 5) притягнення особи до адміністративної відповідальності відбувається в коротші строки та за спрощеною процедурою [186].

Суб'єкти правовідносин, які вчинили протиправне діяння, можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності за наявності сукупності підстав. Підстави адміністративної відповідальності за домашнє насильство – це сукупність обставин, зазначених у КУпАП, наявність яких робить таку відповідальність можливою і необхідною [187, с. 193]. Традиційно в теорії права виділяють нормативну, фактичну та процесуальну підстави настання юридичної відповідальності. Нормативна підстава – це наявність норми права, яка забороняє соціальну небезпечну поведінку і встановлює відповідні санкції. Під фактичною підставою слід розуміти наявність факту правопорушення. Процесуальна підстава передбачає наявність правозастосовного акту, яким покладається юридична відповідальність, визначаються її вид і засіб [188, с. 440].

Адміністративне правопорушення домашнього насильства передбачено в ст. 173² КУпАП як вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного,

психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі винесення такого припису [184]. Тому нормативною підставою адміністративної відповідальності за домашнє насильство є адміністративно-правова норма, яка передбачає можливість застосування цього виду відповідальності.

Фактичною підставою адміністративної відповідальності за домашнє насильство є сукупність різних ознак, які утворюють склад адміністративного правопорушення. Склад адміністративного правопорушення – це встановлена адміністративним законодавством сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, за наявності яких діяння вважається адміністративним правопорушенням [189, с. 151]. Склад адміністративного правопорушення являє собою сукупність основних, визначальних ознак, які визначені законодавцем як типові, необхідні і, водночас, достатні для притягнення особи до відповідальності [190, с. 25]. Таким чином, склад адміністративного правопорушення – це встановлені нормами адміністративного права ознаки (елементи), сукупність яких дозволяє вважати протиправне діяння адміністративним правопорушенням.

У ст. 9 КУпАП передбачено, що під адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності [184]. У Рішення Конституційного Суду України від 9 лютого

1999 року № 1-рп/99 зазначено, що відповідність ознак конкретного діяння ознакам складу є необхідною і достатньою підставою для притягнення правопорушника до юридичної відповідальності. Якщо немає складу правопорушення, то немає й правопорушення [191].

У юридичній науці ознаки складу правопорушення об'єднують у чотири групи: ознаки, які характеризують об'єкт правопорушення, об'єктивну сторону правопорушення, суб'єкт правопорушення та суб'єктивну сторону правопорушення.

Об'єкт адміністративного правопорушення – це врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, яким в результаті правопорушення завдається шкода. Об'єкт правопорушення дозволяє розкрити соціальну сутність такого правопорушення, з'ясувати його суспільно небезпечні (шкідливі) наслідки та правильно кваліфікувати протиправні діяння суб'єкта правопорушення, відмежовуючи від суміжних правопорушень [192, с. 203].

Залежно від рівня узагальнення на теоретичному рівні виділяють загальний, родовий та безпосередній об'єкти адміністративного правопорушення. Загальний об'єкт – це група суспільних відносин, яка охороняється адміністративними санкціями. Родовий об'єкт – це однорідні суспільні відносини, які в сукупності утворюють загальний об'єкт. Залежно від родового об'єкта адміністративні правопорушення згруповано по главах. Виходячи зі змісту положень статей КУпАП, родовим об'єктом цих правопорушень виступають однорідні групи суспільних відносин у сфері забезпечення громадського порядку і громадської безпеки, при цьому кожен із названих об'єктів має самостійне кваліфікуюче значення. Тому, родовим об'єктом адміністративного правопорушення передбачено ст. 173² КУпАП в загальному є посягання на громадський порядок та безпеку. Безпосередній об'єкт – це частина родового об'єкта, конкретні суспільні відносини, інтереси, блага, цінності на які здійснюється посягання в межах адміністративного правопорушення. В межах адміністративного правопорушення за ст. 173² КУпАП безпосереднім об'єктом є фізичне або/і психічне здоров'я. Отже, об'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173²

КУпАП, є суспільні відносини у сфері захисту прав людини [13, с. 96, 98, 102-103].

Обов'язковою ознакою складу адміністративного правопорушення є об'єктивна сторона, яка являє собою зовнішнє вираження правопорушення, характеризує об'єктивні обставини його вчинення. Серед ознак об'єктивної сторони складу правопорушення виділяють: діяння, причинно-наслідковий зв'язок між діянням та наслідками, способи та засоби вчинення правопорушення, знаряддя, місце, час, обставини вчинення діяння [193, с. 551].

Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173² КУпАП, має вияв у вчиненні домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто в: «умисному вчиненні будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого». Крім того, об'єктивна сторона цього адміністративного правопорушення може мати свій вияв в бездіяльності: умисному невиконанні термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення вповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування, в разі його винесення. Так, можна відзначити, що саме активні дії суб'єкта: умисне протиправне діяння (діяння або бездіяльність) фізичного, психологічного чи економічного характеру, за наслідками якого завдається шкода фізичному або психічному здоров'ю та бездіяльність у формі невиконання термінового заборонного припису і неповідомлення вповноваженим підрозділам Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування, в разі винесення припису є обов'язковими ознаками об'єктивної сторони, в той час, як усі інші ознаки, такі як: місце, час, спосіб, знаряддя чи засоби тощо, будуть факультативними, тобто додатковими. Фактично, законодавцем не конкретизовано місце, час, знаряддя та засоби

вчинення адміністративного правопорушення за ст.173² КУпАП та, відповідно, не визначено їх як основними складовими адміністративного правопорушення [13, с. 105].

Характеризуючи об'єктивну сторону адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173² КУпАП, М.А. Нерода зазначає, що місцем вчинення цього адміністративного правопорушення досить часто є помешкання, житло, де знаходився кривдник та постраждала особа. Час не є головною складовою об'єктивної сторони адміністративного правопорушення за ст. 173² КУпАП. У ст. 173² КУпАП виділено можливі способи вчинення адміністративного правопорушення, а саме умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру. Ключовим для об'єктивної сторони цього адміністративного правопорушення є саме вчинення діяння (дії або бездіяльності) за наслідками якого завдається шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілої особи. Тобто, діяння (дії або бездіяльність) фізичного, психологічного чи економічного характеру, які перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з наслідками для потерпілої особи. Фактично у розмінні ст. 173² КУпАП притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення фізичного насильства, може відбуватися лише у випадку, коли особа своїми діями не завдала тілесних ушкоджень потерпілій особі та відсутній склад кримінального правопорушення. Отже, якщо домашнє насильство не спричинило тілесних ушкоджень, не призвело до фізичних та психічних страждань особи, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності, погіршення якості життя – то за нього особа притягується до адміністративної відповідальності. Однак за вчинення сексуального насильства, в будь-якому випадку, настає кримінальна відповідальність [13, с. 105-110].

Таким чином, об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого ст. 173² КУпАП, полягає у вчиненні таких ключових протиправних дій: вчинення домашнього насильства, вчинення насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце тимчасового перебування.

Правопорушення передбачає наявність суб'єкта, якого відповідно до законодавства може бути притягнуто до юридичної відповідальності за його вчинення. У теорії права вчені відмічають, що суб'єктом правопорушення виступає деліктоздатна фізична особа чи організація, посадова особа, державні інституції. Такий суб'єкт має володіти право-дієздатністю, деліктоздатністю або іншими правами. Тобто суб'єкт правопорушення має володіти деліктоздатністю – здатністю нести юридичну відповідальність за свої протиправні вчинки [187, с. 205]. Отже, суб'єктом адміністративного правопорушення є деліктоздатна особа, що вчинила протиправне винне діяння і здатна нести адміністративну відповідальність. Відповідно до ст. 12 КУпАП адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку [184]. Суб'єкт адміністративного правопорушення за ст. 173² КУпАП є спеціальним, оскільки крім загальним ознак (фізична особа та 16-річний вік) особи мають бути між собою пов'язані стійкими родинними зв'язками, мають спільно вести побут, господарство [13, с. 123].

Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення являє собою сукупність ознак, які відображають внутрішню сторону протиправного діяння (дія або бездіяльність), і характеризує внутрішні психічні процеси, що відбуваються у свідомості правопорушника щодо скоєного та його наслідків [194, с. 125-126]. Основною ознакою суб'єктивної сторони правопорушення є вина. Вина – це психічне ставлення суб'єкта до вчиненого ним суспільно шкідливого діяння та його наслідків, виражене у формі умислу або необережності [192, с. 208]. Правопорушення є умисним, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її небезпечні (шкідливі) наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків. У свою чергу, правопорушення вважається вчиненим з необережності, коли суб'єкт, який його вчинив, передбачав можливість настання шкідливих наслідків своєї дії (бездіяльності), але легковажно розраховував на їх відвернення (самовпевненість), або не передбачав можливості настання таких наслідків, хоча мав би і міг передбачати (недбалість) [187, с. 211]. До складу суб'єктивної сторони

правопорушення входять також мета і мотив. Мотив – це фактори (обставини), що спонукали особу вчинити правопорушення. Мета – це уява про результат, якого досягне правопорушник вчинивши неправомірні діяння. Виявлення мети, яку переслідує правопорушник, та мотивів якими він керувався необхідне для того, щоб більш точно визначити адміністративну відповідальність [192, с. 221].

Щодо адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173² КУпАП, то мотивами його вчинення можуть виступати – неповага до існуючих норм та правил співжиття, неприязні стосунки, ревнощі, залякування. Метою адміністративного правопорушення є прагнення особи, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння, до досягнення певних шкідливих наслідків. Це характерна ознака умисних адміністративних правопорушень, вчинених з прямим умислом. На відмінну від мотиву, який виступає елементом того, чим керується особа під час вчинення правопорушення, мета є тим, чого хоче досягнути правопорушник – кривдник. Таким чином, мета є тісно пов'язаною з вольовим ставленням особи до негативних наслідків вчиненого діяння (дії або бездіяльності) [13, с. 132].

До підстав адміністративної відповідальності за домашнє насильство слід також відносити і процесуальну. Змістом процесуальної підстави є процесуальна діяльність з обов'язковим оформленням відповідних процесуальних документів. Процесуальна діяльність – це відносно відокремлена, виділена у часі, логічно пов'язана сукупність владних, свідомих, цілеспрямованих, регламентованих нормами права процесуальних дій її учасників, що спрямовані на розгляд певної юридичної справи, досягнення визначених цілей і вирішення конкретних завдань, результати яких закріплені у відповідних процесуальних актах [187, с. 263].

Правила провадження в справах про адміністративні правопорушення встановлені в Розділі IV КУпАП. Згідно ст. 245 КУпАП завданнями провадження в справах про адміністративні правопорушення є: своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності з законом, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі

додержання законів, зміцнення законності [184]. Відповідно до ст. 283 КУпАП розглянувши справу про адміністративне правопорушення, орган (посадова особа) виносить постанову по справі. Постанова виконавчого органу сільської, селищної, міської ради по справі про адміністративне правопорушення приймається у формі рішення [184]. Отже, процесуальною підставою адміністративної відповідальності за домашнє насильство є постанова у справі про адміністративне правопорушення.

Таким чином, підстави адміністративної відповідальності за домашнє насильство можна розглядати у вузькому та широкому розумінні. Підставою у вузькому значенні є склад адміністративного правопорушення за ст. 173² КУпАП (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона), а у широкому – наявність юридичних, фактичних та процесуальних підстав протиправного діяння за ст. 173² КУпАП.

2.3. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство

Кримінальне право, на відміну від інших галузей, має таку специфічну рису як пріоритетність його охоронної функції над іншими функціями [195, с. 30]. У ст. 1 КК України встановлено, що Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням [129]. Охорона особи за допомогою кримінально-правових норм здійснюється за допомогою встановлення кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти її життя та здоров'я.

За даними аналітиків, кількість справ щодо домашнього насильства зростає рік до року – виключенням став лише перший рік повномасштабного вторгнення. Протягом 2019-2023 рр. в Україні зареєстровано 10351 кримінальних проваджень про домашнє насильство (у 2019 році – 1068, у 2020 році – 2213, у 2021 році – 2432, у 2022 році – 1498, у 2023 році – 2705). Майже 80 % від загальної кількості кримінальних проваджень про домашнє насильство направляється до суду щорічно. У січні 2014 року було зареєстровано рекордну кількість кримінальних проваджень про домашнє насильство – 435. Це майже вдвічі більше, ніж у січні 2023 року [196]. За прогнозами Аналітичного центру МВС на 2024 рік очікується збільшення кількості кримінальних правопорушень про домашнє насильство до 30% [2]. За даними Офісу Генерального прокурора у 2023 році від кримінальних правопорушень за ст. 126¹ КК України (домашнє насильство) потерпіла 2731 особа (у 2022 році – 1449 осіб), з них 2423 особи жіночої статі (у 2022 – 1254 особи жіночої статі), 66 дітей (35 неповнолітніх та 31 малолітня особа). Для порівняння: у 2022 році від кримінальних правопорушень за ст. 126¹ КК України потерпіло 1449 осіб, з них 1254 особи жіночої статі, 22 дитини (9 неповнолітніх та 13 малолітніх) [1, с. 5]. Наведені дані вказують на зростання кількості кримінальних правопорушень за домашнє насильство та потерпілих від цих кримінальних правопорушень.

Кримінальну відповідальність за домашнє насильство закріплено у ст.126¹ Розділу II Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» КК України. Згідно з цією статтею домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, - карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років [129].

Проаналізуємо склад кримінального правопорушення, передбаченого ст.126¹ КК України. Згідно ст. 2 КК України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбачуваного цим Кодексом [129]. У ст. 13 КК України йдеться про властивість закінченого кримінального правопорушення як такого, що містить усі ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу [129]. У ст. 17 КК України передбачено, що особа, яка добровільно відмовилася від доведення кримінального правопорушення до кінця, підлягає кримінальній відповідальності лише в тому разі, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого кримінального правопорушення [129]. У тексті КК України є і інші статті, які використовують словосполучення « ... в її діях немає складу кримінального правопорушення», що свідчать про активне оперування терміном «склад кримінального правопорушення» без розкриття його змісту.

У процесі розробки тексту нового КК України робоча група з питань розвитку кримінального права дещо видозмінила статті Загальної частини у порівнянні із діючим КК України. У тексті проєкту нового Кримінального кодексу України, опублікованого станом на 25 лютого 2024 року [197], крім активного використання поняття «склад злочину», також є визначення складу кримінального правопорушення, яке наведено у ст. 2.1.3. Так, складом кримінального правопорушення (складом злочину чи складом проступку) є сукупність обов'язкових ознак, що визначають об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону складу кримінального правопорушення і передбачені у: 1) статтях Загальної частини Кримінального кодексу, які визначають загальні ознаки складу кримінального правопорушення; 2) статтях Особливої частини Кримінального кодексу, які визначають ознаки складу окремого кримінального правопорушення та ступінь його тяжкості. Зміст ознак складу кримінального правопорушення встановлюється на підставі положень Кримінального кодексу та інших джерел права.

Окремі автори не погоджуються з запропонованим визначенням і наголошують на тому, що у цьому визначенні не враховано матеріальний критерій – суспільну небезпечність, що існує у чинному КК України [198]. Тобто, якщо за чинної редакції КК України, для кримінального правопорушення (що може бути злочином або проступком) характерними є такі ознаки як передбачуваність нормами КК України, суспільна небезпечність діяння, винність діяння (дії чи бездіяльності), вчинення його суб'єктом кримінального правопорушення, то за проектом нового КК України (який до речі регулює виключно злочини) характерними ознаками злочину є протиправність діяння, наявність складу злочину, передбачуваність нормами КК України. Причому протиправність діяння означає порушення норм приватного або публічного права.

Щодо визначення понять «злочин» і «склад злочину», що пропонує проект нового КК України, В. Навроцький бачить таку особливість: поняття злочину розкривається через поняття складу злочину, що, у свою чергу, характеризує явище злочину як соціальний та юридичний феномен [199]. Наразі у проекті нового КК України поняття «злочин» замінено на поняття «кримінальне правопорушення», однак суті питання це не змінило і згідно зі ст. 2.1.1 кримінальним правопорушенням є протиправне діяння, яке відповідає складу злочину чи проступку, передбаченого цим Кодексом, а відповідно до ст. 2.1.3 складом кримінального правопорушення (складом злочину чи складом проступку) є сукупність обов'язкових ознак, що визначають об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону складу кримінального правопорушення і передбачені у статтях Загальної частини та Особливої частини цього Кодексу.

Сучасні наукові пошуки стали результатом розширення уявлення про склад злочину. Розуміння правової природи складу злочину в науці кримінального права охоплюється різними підходами, а саме склад злочину розглядається як:

- 1) реально наявний (фактичний) склад злочину; б) нормативний склад злочину;
- 3) законодавча модель відповідного злочину (нормативістський підхід);
- 4) юридична конструкція, розроблена теорією кримінального права [200, с. 197].

У кримінальному праві також розрізняють: 1) конкретний склад злочину, що є сукупністю обов'язкових юридичних ознак, що входять у конструкцію конкретної норми Особливої частини КК України (законодавець абстрагується від особливостей ознак кожного факту вчинення злочину даного виду і виокремлює та закріплює в нормі з усієї сукупності ознак ті, які характеризують той чи інший злочин у цілому та одночасно є найбільш важливими, найтипівішими для усіх злочинів даного виду); 2) фактичний склад злочину, під яким розуміють ознаки конкретного діяння, що підпадає під ознаки описаного в КК України конкретного складу злочину (мова йде про фактичні ознаки конкретного суспільно небезпечного діяння, вчиненого в об'єктивній дійсності; обсяг ознак, що характеризують фактичний конкретний злочин, значно ширший за обсяг тих юридично значущих ознак, що визначають суспільно небезпечні діяння певного виду як конкретний склад злочину); 3) загальне поняття складу злочину, яке охоплює ознаки, характерні для всіх складів злочину в узагальненому вигляді, тобто створює абстрактне уявлення про всі склади злочину (має науково-пізнавальне значення, включає рекомендації з конструювання складів злочину та є теоретичною основою правильної кваліфікації вчиненого злочину) [201, с. 197].

Серед ознак конкретного злочину пріоритетне місце посідають обов'язкові ознаки, оскільки їх необхідна сукупність дає можливість прийняти рішення про наявність або відсутність складу злочину у фактично вчиненому правопорушенні. Такий ракурс дозволяє побачити певні розбіжності між законодавчою моделлю і складом фактично вчиненого злочину.

Зокрема, якщо правова модель складу вбивства, передбаченого ст. 215 КК України, охоплює можливість його вчинення як з прямим, так і з непрямим умислом, то фактичний склад злочину обмежується лише одним із названих видів умисної форми вини. Або ж якщо правова модель складу домашнього насильства, передбаченого ст. 126¹ КК України, визначає його як «умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи ...», то фактичний склад домашнього насильства може характеризуватися лише одним із запропонованих його проявів.

Суспільна небезпека конкретного злочину, на думку В. Борисова, значно менша за той ступінь суспільної небезпеки, який передбачено в його законодавчому формулюванні. Вчений зазначає таке: «Прийнято вважати, що суспільну небезпечність діяння «розлито» серед усіх ознак складу злочину, тобто суспільна небезпечність міститься в кожній ознаці складу. Однак це не зовсім так. Серед ознак складу злочину є й такі, які самі по собі ніякої суспільної небезпечності не становлять. Ніякої суспільної небезпечності не може бути, наприклад, в об'єкті злочину, немає її і в низці інших ознак складу злочину» [195, с. 33]. Поряд із тим, суспільна небезпечність може проявлятися через ознаки, що знаходяться за межами складу злочину. Кримінально-правова характеристика фактично вчиненого діяння є більш широким поняттям, ніж фактичний склад злочину, оскільки воно охоплює останнє.

Побудова складу злочину як правової моделі ґрунтується не тільки на ознаках, закладених в Законі про кримінальну відповідальність. Джерелами його формування є також теорія кримінального права та практика застосування кримінального законодавства [202, с. 254–256].

Значення категорії «склад злочину» для правозастосування неоціненне. Систематизація елементів складу злочину сприяє правильній кримінально-правовій оцінці вчиненого діяння та спрощує її. Створення таких законодавчих конструкцій, як склад злочину, є важливим для забезпечення чіткості та визначеності в кримінальному праві. Це допомагає уникнути непорозумінь та неточностей у визначенні вчинених дій як злочинних. Розмежування одного складу злочину від іншого через наявність юридично значущих ознак є ключовим для правильного застосування кримінального законодавства. Це дозволяє чітко здійснити кваліфікацію злочину та винести справедливе судове рішення. Таким чином, зазначена структура допомагає забезпечити справедливість і правову визначеність у кримінальному правосудді, що є важливим для збереження довіри громадян до правової системи загалом. У той же час, необхідно підкреслити, що виключно від кваліфікації злочинів виявляються численні гносеологічні проблеми

кримінального права, з'являються проблеми кримінально-правового закону та неузгодженості у доктринальних позиціях [203, с. 8].

Враховуючи викладене вище, вважаємо склад злочину правовою моделлю, побудованою на основі системи формальних та змістовних ознак, що характеризують діяння як кримінально-каране. Запропоноване визначення відповідає результатам проведеного С. Шапченком дослідження, у якому вчений наводить ряд функціональних особливостей складу злочину, зокрема такі: його інформаційно-оціночна роль, тобто створений в результаті пізнавально-оціночної діяльності людей та є інформаційною моделлю; якщо така модель «включається» в механізм кримінально-правового регулювання, то набуває форми специфічної нормативної юридичної конструкції та існує у вигляді юридичного складу злочину; при визначенні злочинності конкретного діяння відповідний суб'єкт створює інформаційно-оціночну модель фактичних обставин (діяння у поєднанні з іншими юридичними фактами); якщо суб'єкт робить висновок про відповідність такої моделі певному юридичному складу злочину, він відтворює цю модель у відповідному процесуальному документі; така модель конкретизованих характеристик злочину певного виду чи окремого його різновиду набирає форми так званого фактичного складу злочину [204, с. 243].

Склад злочину має таку назву, оскільки включає певні компоненти (сегменти, частини), які, у свою чергу, наділені відповідними особливостями. Це система таких ознак, які є необхідними та достатніми для кваліфікації діяння як злочину. Будучи моделлю, склад злочину набуває певних властивостей системи. Ці властивості проявляються, зокрема, в тому, що його характеристики мають структурну (компоненти, сегменти або елементи, зв'язки між ними) та змістовну (ознаки) складові. Під елементами складу злочину необхідно розуміти однорідну групу юридичних ознак, що характеризують злочин з якоїсь однієї сторони. У складі злочину традиційно прийнято виділяти чотири елементи (кожен з яких охоплює відповідну групу ознак, що його характеризують), а саме: а) об'єкт злочину; б) об'єктивна сторона злочину; в) суб'єкт злочину; г) суб'єктивна сторона злочину.

Об'єкт злочину є однією з найважливіших характеристик, що дозволяє визначати й виокремлювати із масиву протиправних дій злочини. Не дивно, що у вітчизняній науці кримінального права панують як мінімум чотири підходи до сутності та особливостей об'єкта злочину. Автори наукових праць пропонують модифікації визначень об'єкта злочину, хоча в кінцевому випадку за змістом вони не відрізняються одне від одного. Наприклад, під об'єктом злочину розуміють: 1) охоронювані кримінальним законом суспільні відносини; 2) суспільні відносини, що знаходяться під охороною закону і на які здійснено злочинне посягання; 3) те, на що посягає чи спрямований злочин, що порушує і чому може заподіяти шкоду.

Розглядаючи кримінально-правові заборони в системі елементів механізму правового регулювання, О. Готін зазначає, що вони встановлюються для підсилення або підтримки не усіх без винятку суспільних відносин, а лише тієї їхньої частини, яка врегульована нормами права. Кримінально-правові заборони є однією із складових механізму правового регулювання, що забезпечує існування правопорядку в суспільстві. Із цього логічно випливає, що в разі вчинення будь-якого злочину негативного впливу зазнають не просто суспільні відносини, а лише ті з них, які утворюють правопорядок, тобто правовідносини [205, с. 9-10].

Щодо сприйняття підходу до об'єкту злочину крізь призму відносин, то не можна однозначно погодитися з ним. Поясненням цього є те, що не усі без виключення злочини безпосередньо націлені на суспільний порядок або правопорядок. У ряді випадків теорія об'єкта злочину як суспільного відношення, за словами М. Мазура, «не спрацьовує» [206, с. 52]. Науковець наводить приклад злочинів проти особистості, зокрема, вбивства. При такому підході об'єкт злочину визначається через теоретичний посил, що людина є носієм суспільних відносин. Погоджуємося з тим, що такий підхід принижує цінність людини, враховуючи положення ст. 3 Конституції України, згідно якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [74].

С.Б. Гавриш вважає, що об'єктом злочину є правові блага, а саме матеріалізовані предмети, продукти духовної творчості (результати певної діяльності), особистості нематеріальні блага, дії (утримання від дії) і результати дії суб'єктів правовідносин; при цьому цінність блага лежить в основі криміналізації посягань на нього [207].

Щодо визначення об'єкта злочину як цінностей, то тут прибічниками є П. Берзін, Є. Фесенко та П. Андрушко [208, с. 19, 21; 209, с. 75; 210, с. 76, 11]. За такого підходу, об'єктом злочину є найважливіші та найзначніші для окремої особи, групи осіб, суспільства чи держави цінності, охорона яких безпосередньо забезпечується кримінальним законодавством, проти яких спрямоване певне злочинне діяння та яким воно заподіює чи може заподіяти шкоду. До категорії цінностей у такому випадку пропонують відносити: а) людину як потерпілого від злочину; б) нематеріалізовані блага, що належать людині як потерпілій (або людям як потерпілим), суспільству або державі; в) предмети злочину, що також належать людині як потерпілій (або людям як потерпілим), суспільству або державі. Учені один одного доповнюють або навіть «корегують» у визначенні цінностей, так серед цінностей, на які зазіхає злочин, з'являються права, свободи та інтереси потерпілого або соціальні зв'язки між членами суспільства з приводу реалізації ними належних їм прав, свобод та інтересів. Натомість В. Трубников об'єктом злочину вважає виключно «охоронювані кримінальним законом права, свободи і законні інтереси [211, с. 17].

М. Семикіну вдалося інтегрувати різні підходи до визначення об'єкту злочину і узгодити різні теорії, підкресливши їхню взаємозв'язаність [210, с. 105]. Замість того, щоб намагатися виокремити одну категорію (наприклад, суспільні відносини або цінності) як основоположну, автор підкреслює, що всі ці категорії є нерозривно пов'язаними. Такий підхід дає змогу краще розуміти сутність злочинного посягання і враховувати різноманітні аспекти його наслідків. Важливість цього підходу стає особливо очевидною в практичному застосуванні права. Необхідно враховувати конкретні обставини кожного випадку, з'ясовувати, які саме аспекти суспільства або життя індивіда можуть бути пошкоджені

злочинними діями. Це дозволяє правоохоронним органам і судам адекватно реагувати на правопорушення і виносити обґрунтовані рішення, не обмежуючись виключно однією теорією об'єкта злочину.

Враховуючи проведений аналіз об'єкту злочину, можна зробити однозначний висновок – злочинці посягають на те, що має найвищу соціальну значимість. Кримінальне право охороняє не всі суспільні відносини, цінності, інтереси тощо, а лише ті, які з тих чи інших причин є особливо важливими для людини, суспільства, держави. Той факт, що об'єкт злочину підпадає під охорону кримінального права, не означає, що він не може охоронятися нормами інших галузей права. Законодавець визначає не лише об'єкт кримінально-правової охорони, але й ті суспільно небезпечні посягання, що можуть завдати найбільш істотної шкоди.

Об'єкт злочину – це те, по відношенню до чого здійснюється злочинна поведінка, вчиняється діяння (дія або бездіяльність). Пропонуємо таке визначення об'єкту злочину – це те (суспільні відносини, цінності, блага, інтереси, права і свободи людини та ін.), що з огляду на свою найвищу соціальну значущість знаходиться під охороною кримінального закону, по відношенню до чого здійснюється злочинна поведінка та чому завдається або може бути завдана істотна шкода.

Поряд із об'єктом у переліку обов'язкових ознак, що характерні для будь-якого складу злочину, виступає наступний елемент – об'єктивна сторона.

Об'єктивна сторона складу злочину – це його зовнішнє вираження, яке виявляється в суспільно небезпечному діянні (дії або бездіяльності). На думку Ю.А. Дорохіної, об'єктивна сторона складу злочину – це система передбачених кримінальним законом зовнішніх ознак, які характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння, що посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також зовнішню сторону посягання особи на суспільні відносини та є предметом її суб'єктивної оцінки [212, с. 53]. Об'єктивна сторона складу злочину також може розглядатися як фактична та як юридична конструкції. Як фактична конструкція, вона включає такі психологічні характеристики, як свідомість та

волю особи в межах вчинення конкретного злочину. Як юридична конструкція, вона включає сукупність ознак (обов'язкових і факультативних), передбачених у КК України.

Процес становлення поняття «суб'єкт злочину», як вказується у науковій літературі, був досить тривалим: від визнання суб'єктом злочину тварин, неживі предмети до сприйняття як суб'єкта злочину лише окремих громадян [213, с. 262]. Результати дослідження Н.Г. Таран демонструють, що вчення про суб'єкт злочину представлено в межах трьох шкіл кримінального права, головною ідеєю яких було: 1) суб'єкт злочину – особа, яка наділена необмеженою волею й має право вчиняти дії різного характеру, керуючись власним розсудом (класична школа); 2) суб'єкт злочину – психічно неврівноважена особа, яка вчиняє злочин в результаті впливу на неї зовнішніх факторів (соціологічна школа); 3) суб'єкт злочину – особа, яка від народження має схильність до вчинення протиправних, злочинних діянь (антропологічна школа) [214, с. 27].

Погоджуємося з авторкою в тому, що в основі сучасного вчення про суб'єкт злочину покладено ідеї класичної школи кримінального права. Здійснюючи кримінально-правове дослідження елементу «суб'єкт злочину» у першу чергу необхідно виходити із положень КК України, оскільки виключно кримінальний закон формалізує його ознаки. Одночасно, крім виявлення у суб'єкта формальних ознак, необхідно прийняти рішення про відповідність формальних ознак змістовним, у результаті чого формалізована модель суб'єкта злочину перетворюється на дійсного учасника суспільних відносин, які охороняються КК України. Так, відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність [129]. У ч. 2 ст. 18 КК України визначено особливості спеціального суб'єкта кримінального правопорушення [129].

Відсутність хоча б однієї з перерахованих вище ознак виключає можливість кваліфікувати діяння як кримінально-каране, а особу, яка його вчинила – визнавати злочинцем. Для кращого розуміння ознак суб'єкта злочину,

передбаченого моделлю, викладемо їх системно. Це має бути: 1) фізична особа; 2) особа, яка може нести відповідальність (осудна особа); 3) особа визначеного КК України для відповідного злочину віку.

Необхідно зауважити, що поняття «суб'єкт злочину» та «особа, яка вчинила злочин» не є тотожними поняттями. І з цього приводу точилася не одна дискусія. Під збірним поняттям «особа, яка вчинила злочин» необхідно розуміти певну особу, яка є як «юридичним», так і злочинцем «фактичним». Погоджуємося з висновком Н.Г. Таран, що «суб'єкт злочину» більш вузьке поняття у порівнянні з «особою, яка вчинила злочин». Поняття «суб'єкт злочину» ґрунтується на конкретних сформульованих в КК України положеннях та охоплює своїм змістом лише певну частинку ознак, що характеризують особу, яка вчинила злочин, як поняття кримінологічне. Суб'єкт злочину має більш чіткий і конкретний законодавчий вираз, який реалізується в нормах чинного кримінального законодавства [214, с. 70]. Саме тому спадає на думку «модельність» елементів складу злочину і «суб'єкт злочину» не є виключенням цього.

Також цікавою є позиція, що категорія суб'єкт злочину є не елементом складу злочину, а умовою кримінальної відповідальності. Не погоджуючись з таким варіантом, зазначимо, що наявність складу злочину є підставою для настання кримінальної відповідальності. Відсутність одного з обов'язкових елементів складу злочину, як вже було вказано вище, унеможлиблює кваліфікацію діяння як злочинного.

У питанні осудності суб'єкта злочину, то не можемо погодитись з доволі розповсюдженим твердженням, що стан осудності можна розглядати як ознаку суб'єктивної сторони складу злочину. Також, на нашу думку, некоректним є теза про те, що осудність виступає ознакою вини. Вина є завершальним етапом для встановлення підстав кримінальної відповідальності. Фактично це результат встановлення органами досудового розслідування складу злочину. Перш за все суд встановлює суб'єкт злочину, а вже згодом – питання про вину суб'єкта злочину.

Суб'єктивна сторона конкретного (реального) злочинного діяння включає всі психічні процеси, які характеризують зміст внутрішньої сторони акту злочинної (девіантної) поведінки. Це категорія, що виражає психічне ставлення особи до вчиненого суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності) та його суспільно небезпечних наслідків [215, с. 329–331].

Суб'єктивна сторона складу злочину, як юридична конструкція, передбачає структурування (моделювання) найбільш значущих для кримінального права характеристик психічної діяльності відповідного виду (різновиду) злочинного діяння, що знаходить відображення в КК України. В межах суб'єктивної сторони злочину, як фактичної конструкції (факт реальної дійсності), відповідні характеристики юридичної конструкції встановлюються щодо певних фактичних обставин (це є необхідним для кваліфікації злочину) [216, с. 25].

Структура суб'єктивної сторони складу злочину включає такі ознаки: вина, мотив, мета. Ускладненими конструкціями суб'єктивної сторони складу злочину є складна вина, помилка особи при вчиненні злочину та казус (випадок). Цікаво, що емоційний стан теж виокремлюють у ознаку. Таку позицію автори обґрунтовують тим, що будь-який злочин особа здійснює, знаходячись у певному емоційному стані, під впливом певних емоцій. Більшість цих емоцій перебувають за межами складу злочину, однак деяким з них закон, все ж таки, надає кримінально-правове значення [217, с. 131]. Вважаємо, що для характеристики суб'єктивної сторони складу злочину ознаками виступають саме вина, мотив та мета.

Усі ознаки тісно пов'язані між собою, однак відіграють вони різну роль у кожному конкретному випадку. Щодо вини, то за її відсутності злочину не може бути взагалі, а от мотив та мета можуть бути як обов'язковими, так і факультативними ознаками суб'єктивної сторони.

За своєю сутністю, вина відображає негативне ставлення суб'єкта до суспільних відносин, що становлять основний безпосередній об'єкт. Форма вини є основною її характеристикою, що визначається закріпленим у законі співвідношенням психічних елементів (свідомість і воля), які утворюють зміст

вини, тобто відмінностями в інтенсивності та визначеності інтелектуальних та вольових процесів, наявних у психіці суб'єкта кримінального правопорушення.

Як вірно відмічає К. Буряк, вивчивши диспозиції статей КК України, які встановлюють відповідальність за кримінальні правопорушення в сімейно-побутовій сфері, вони не містять прямої вказівки на форму вини [218, с. 212]. Тому питання визначення форми вини вирішується шляхом аналізу суб'єктивних ознак складів цих кримінальних правопорушень.

Мотив – це внутрішні переконання особи, зумовлені домінуючими на час вчинення злочину інтересами і потребами внутрішні спонукання, які викликають рішучість вчинити злочин і керують нею у процесі вчинення злочинного діяння. Мета вказує на спрямованість суб'єкта, є уявною моделлю майбутнього (чого б хотіла досягнути особа в результаті своїх дій) [219, с. 71]. Визначення мети та мотиву дозволяють по-різному характеризувати вольовий процес, у першому випадку мова йде про те, чим керується особа, яка вчиняє кримінальне правопорушення, у другому визначається направленість дій, або того, що хоче досягти особа.

Таким чином, здійснивши загальну характеристику елементів складу злочину, необхідно зробити такий висновок: для подальшого дослідження домашнього насильства як злочину певного виду беремо за основу підхід, що для кожного елемента складу злочину характерною є наявність формальної (юридичної) та фактичної (змістовної) складової. Формальна складова – це визначення злочину у законі, яке містить умови, які потрібно виконати, щоб вважати діяння злочином. Ця складова визначає, які дії (або бездіяльність) становлять порушення закону і за яких умовам. Фактична складова – це конкретні обставини або події, які відповідають формальній складові злочину. Це може бути навмисна дія або бездіяльність, яка відповідає вимогам формальної складової.

Дотримуємося позиції, що поняття «склад злочину» наповнюється за рахунок об'єктивних (зовнішніх) і суб'єктивних (внутрішніх) компонентів. Об'єктивний склад включає в себе зовнішні дії, вираз яких можна спостерігати або довести, такі як дії чи бездіяльність. Суб'єктивний склад описує психічний стан суб'єкта,

його мету та мотивацію. Склад злочину із наявними елементами дозволяє здійснити кваліфікацію діяння відповідно до норми, встановленої кримінальним законом.

Життя і здоров'я особи як соціальна цінність є об'єктом посягання цілого ряду різноманітних злочинів. Ці суспільно-небезпечні та протиправні діяння серйозно порушують права та свободи людини, створюючи значну загрозу для її життя та здоров'я. Вони не лише руйнують і спотворюють найцінніші блага, але й можуть призвести до трагічних наслідків. Серед таких злочинів є: вбивство та погроза вбивства, доведення особи до самогубства, тілесні ушкодження, катування, побої та мордування, домашнє насильство та інші форми створення небезпеки для життя та здоров'я людини. Створюючи серйозні загрози для безпеки особи, вони зазіхають на благополуччя нації. Як зазначено у преамбулі до Закону України «Основ законодавства України про охорону здоров'я» суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України [220].

Ураховуючи об'єкт посягання даної групи злочинів, домашнє насильство є злочином проти здоров'я особи, проте, на жаль, сучасне українське суспільство зорієнтоване не на запобігання та профілактику різних загроз йому, а навпаки, на їх ліквідацію. Саме тому у дисертації акцентовано увагу у першу чергу на охороні особи від домашнього насильства, а не на протидії.

Злочином проти здоров'я визнається протиправне умисне або необережне порушення анатомічної цілісності або функціонування органів і тканин іншої людини. За загальним визначенням під здоров'ям розуміється стан повного, фізичного, психологічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад [220]. Здоров'я у словниковій та науковій літературі пояснюється як стан організму, за якого нормально функціонують усі його органи; максимально досяжний та оптимальний фізичний і психічний стан людського організму, який є необхідним для забезпечення біологічного існування, здатності до тривалого активного життя й відтворення здорового покоління; природний стан тіла, органів і тканин людини (анатомічна цілісність або фізичне

здоров'я), а також функціонування органів і тканин людини від початку життя людини і до настання смерті [221, 222].

У той же час, підтримуючи висловлені у науковій літературі думки, таке розуміння здоров'я неповною мірою відповідає особливостям кримінального законодавства як галузі законодавства, оскільки має на меті насамперед визначити спрямування системи охорони здоров'я в Україні на досягнення якомога більш повного охоплення всіх аспектів здоров'я кожної конкретної людини. У свою чергу здоров'я як об'єкт кримінально-правової охорони не обов'язково характеризується повним фізичним та душевним благополуччям людини, інакше б суспільно небезпечні посягання на людей навіть із незначним захворюванням не визнавалися б злочинами (за відсутності самого об'єкта посягання), що є неприпустимим [223, с. 228; 224, с. 90].

Погоджуючись із попередньо висловленою позицією авторів, у той же час необхідно підкреслити, що об'єктом злочину, передбаченого ст. 126¹ КК України є здоров'я як стан (ідеальний або такий, що дозволяє безперебійно функціонувати організму в цілому). Під кримінально-правовою охороною у даному випадку перебувають фізичне та психічне здоров'я людини, стан якого впливає на її активність у роботі чи відпочинку, соціальної взаємодії тощо. Тобто додатковим або факультативним об'єктом домашнього насильства можуть виступати воля, честь і гідність особи, її психічна недоторканність особи.

Однак домашнє насильство як злочин може бути пов'язано із посяганням на життя особи. Зв'язок проявляється в тому, що такий вид посягання не лише негативно впливає на фізичний та психологічний стан особи, її економічний статус, але й, відповідно, з часом, поширює наслідки на усі сфери її життя. Зокрема, у такій формі як фізичне насильство, особа може зазнати штовхань, щипань, шмагань, кусань, а також незаконного позбавлення волі, побоїв, мордування, тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру. Таким чином, посягання на життя особи внаслідок домашнього насильства може бути

результатом різних дій: 1) через фізичне насильство (наприклад, побоїв) можуть виникнути ускладнення стану здоров'я та призвести до серйозних травм або навіть смерті; 2) через психологічне насильство (постійні погрози, психологічний тиск, емоційні знущання) можуть призвести до самогубства; 3) через сексуальне насильство (примусові сексуальні дії) можуть призвести до фізичних чи психологічних травм або навіть смерті.

Окрему увагу необхідно приділити такому аспекту як відсутність у понятті домашнього насильства, визначеному ст. 126¹ КК України, такої його форми як сексуальне насильство. Це знову ж таки продукує невизначеність, призводить до проблем з тлумаченням самого злочину та наступної кваліфікації вчинених кримінальних правопорушень. Саме ж сексуальне насильство підлягає безпосередньому кримінально-правовому регулюванню у ст. 153 КК України, у якій під таким злочином розуміється вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи [129]. Необхідно вказати на те, що проблеми відмежування домашнього насильства від суміжних складів правопорушень, передбачених кримінально-правовими нормами вітчизняного законодавства, висвітлено у наступного підрозділі даної роботи.

Об'єктивна сторона домашнього насильства як злочину є: 1) діянням (дією або бездіяльністю) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь; 2) наслідком – завданням шкоди здоров'ю; 3) причинним зв'язком між дією і наслідком.

Важливо підкреслити, що домашнє насильство можливе не лише у формі дії, а й у формі бездіяльності (наприклад, ненадання допомоги члену сім'ї, який

перебуває у небезпечному для життя стані). Це пряме насильство, яке має характер події, яка ускладнює задоволення основних потреб людини.

Суспільно небезпечні наслідки даного злочину розкриваються у ст. 126¹ КК України через використання оціночних понять, зокрема фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя жертви домашнього насильства.

Ще однією обов'язковою ознакою об'єктивної сторони даного виду злочину є прямий причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечними наслідками.

Багато людей не визнають себе насильниками, тому що вони розглядають свій досвід як сімейні конфлікти, які лише вийшли з-під контролю. Погоджуємося із твердженням про те, що важливість питання суб'єкта домашнього насильства актуалізується «плинністю соціальних, економічних, політичних процесів, що вимагають постійного удосконалення чинного законодавства» [225, с. 718]. Це є зрозумілим, оскільки із зміною соціальних реалій та державної політики (як внутрішньої, так і зовнішньої) особливо чутливою є проблема законного та обґрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що вчинили домашнє насильство.

Враховуючи положення ч. 1 ст. 18 та ч. 1 ст. 22 КК України для суб'єкта злочину згідно з кримінальним правом обов'язковими ознаками цього елемента складу злочину є статус фізичної особи, її осудність та досягнення вказаного у нормах КК України для даного виду злочину віку (у випадку домашнього насильства – 16 років). Одночасно вказуємо на спеціальність суб'єкта домашнього насильства – наявність статусу подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою потерпілий перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах.

У даному аспекті питання необхідно зупинитися на окремих «індикаторах», що відокремлюють даний вид злочину від інших. Зокрема, мова йде про його «вчинення в сім'ї чи в межах місця проживання або між іншими родичами, або ж подружжям, або ж іншими особами, ...». Саме таке визначення наведено у п. 1

ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [86]. А у п. 2 ст. 3 цього Закону окреслено сферу дії законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання за колом осіб, а саме: подружжя; колишнє подружжя; наречені; мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя); особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти; особи, які мають спільну дитину (дітей); батьки (мати, батько) і дитина (діти); дід (баба) та онук (онука); прадід (прабаба) та правнук (правнучка); вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка); рідні брати і сестри; інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука); діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими; опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням; прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя; інші родичі, інші особи, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, за умови спільного проживання [86].

С.В. Якимова підкреслює, що розуміння сімейних відносин є ширшим, ніж «просто шлюбно-сімейні відносини, які виникають на підставі шлюбу. У сімейних відносинах можуть перебувати не лише подружжя чи інші близькі родичі, але й інші особи, які проживають однією сім'єю, наприклад неодружені чоловік та жінка, які взаємно піклуються один про одного, але не мають взаємних прав та обов'язків згідно із сімейним законодавством [226, с. 193].

На думку Д.І. Яїцької, при визначенні кола осіб, які можуть визнаватися суб'єктом домашнього насильства, необхідно використовувати положення інших нормативно-правових актів [227, с. 205]. Погоджуємося із таким варіантом вирішення проблеми, однак наголошуємо на такому критерії вибору норми як наближеність підходів у правовому регулюванні відносин. Зокрема, для прикладу

можна навести пропозицію вченої прирівняти «близькі відносини» до «відносин між партнерами» з посиланням на Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [83]. До того ж у положеннях цього міжнародного документу підкреслено неважливість проживання правопорушника разом з потерпілим, так само як і час перебування осіб у відносинах (теперішній чи минулий). Схожу позицію має і О. Беспаль [228, с. 235].

У ч. 2 ст. 126¹ КК України вказується така кваліфікуюча ознака даного виду злочину як «вчинення таких діянь щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, ...», що частково відповідає особливостям складу домашнього насильства [129].

Така складова характеристики суб'єкта домашнього насильства, запропонованого у ст. 126¹ КК України, на думку багатьох вчених, ускладнює термінологічну кримінально-правову визначеність, а саме через розширення дефініції «домашнє насильство» за рахунок використання категорії «перебував у близьких відносинах».

Як справедливо наголошує А.А. Вознюк встановити наявність близьких відносин набагато складніше ніж сімейних. Відповідно і поняття «близькі відносини» не охоплюються виключно сімейною сферою [229, с. 8]. У той же час вчений не погоджується використовувати запропоновані нормами іншого галузевого законодавства визначення категорії «близькі відносини» або «близькі особи», зокрема Законом України «Про запобігання корупції» [229, с. 8].

У науковій літературі слушною є пропозиція щодо заміни понять «близькі відносини» та «родинні відносини», оскільки виходячи з положень Цивільного кодексу України та Сімейного кодексу України, друге з них охоплює коло осіб, які пов'язані між собою певним ступенем споріднення [225, с. 718]. Однак не можемо із нею погодитися через тавтологію вже тепер понять «сімейних відносин» та «родинних відносин».

Однією з характеристик суб'єктивної сторони домашнього насильства є вина у формі прямого умислу. Вона є важливою для розуміння мотивації, намірів, усвідомлення та психології осіб, які вчиняють домашнє насильство, а також сприяє визначенню кримінальної відповідальності для суб'єкта злочину відповідно до КК України.

Для характеристики суб'єктивної сторони домашнього насильства важливим є визначення таких індикаторів. Мотивація дає відповідь на питання, що спонукає особу до його вчинення? Причому вона може бути різною – від заздрості та ненависті до контролю та прояву влади. Усвідомлення особою наслідків своїх дій можуть свідчити про розуміння нею протиправності поведінки та, взагалі, того, що є насильством. Керованість як складова суб'єктивної сторони домашнього насильства, вказує на повноту свідомого контролю особою за своїми діями (бездіяльністю) – проявом насильства. Емоційний стан насильника є результатом психічних процесів, що відображають його почуття (переживання) та провають насильницькі дії. У заключному етапі характеристики встановлюється відношення такої особи до скоєного, а саме з'ясування як особа реагує на свої дії після того, як вони вчинені і чи з'являється в неї відчуття провини та жалості?

Судова практика свідчить, що часто кримінальні правопорушення в сімейно-побутовій сфері вчиняються з мотивів небажання обтяжувати себе доглядом за дитиною, на ґрунті зловживання спиртними напоями та наркотичними речовинами тощо. Серед мотивів, що не мають властивостей низьких, можна виділити: відсутність кровного споріднення з потерпілим (наприклад, після усиновлення дитини у батька не виникло батьківських почуттів до неї, він сприймає її чужою); релігійні переконання; бажання кращої долі потерпілому (мати перевела дитину на вегетаріанський спосіб харчування, оскільки вважала його корисним, але в організм дитини не потрапляло достатньо поживних речовин) тощо [218, с. 212].

Ще однією характеристикою суб'єктивної сторони домашнього насильства є систематичність насильницької поведінки. Визначення систематичності може

бути важливим для встановлення ступеня загрози, яку представляє насильник для жертв та суспільства в цілому.

Ця темпоральна характеристика суб'єктивної сторони теж не позбавлена складнощів встановлення. Згідно ст. 126¹ КК України систематичність вчинення вищевказаних діянь є нерозкритим поняттям. Це означає, що ознака систематичності не визначена законодавцем, однак суди можуть враховувати систематичність вчинених дій при розгляді таких справ (судова практика йде шляхом визнання систематичності, якщо таке діяння було вчинено більше трьох разів). Аналіз вироків, що вже набрали законної сили за ст. 126¹ КК України, дає змогу зробити висновок, що кримінальне провадження щодо домашнього насильства відкривається стосовно особи, яку вже було тричі визнано винною у вчиненні адміністративного правопорушення за ст. 173² КУпАП, що є свідченням систематичності поведінки підсудного. Таким чином, судді оцінюють не окремі ізольовані випадки насильства, а й загальну тенденцію поведінки підсудного.

Зокрема, Верховний Суд визначає систематичність як ознаку злочину домашнього насильства через вчинення трьох або більше діянь, які пов'язані однаковими або подібними об'єктами, вчиняються в межах однієї й тієї самої форми вини та спрямовані на досягнення загального результату. Для проведення аналогії можна звернутися до практики Верховного Суду України при тлумаченні систематичного приниження людської гідності, де акцентується увага на тривалості принизливого ставлення до потерпілого (постійні образи, глуmlinня над ним тощо). Або ж систематичним діянням – втягненням неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність – такими визнаються діяння, якщо вчинюються не менше трьох разів протягом нетривалого часу. Умовно можна говорити про наявність у складі поняття систематичності двох взаємопов'язаних елементів: кількісного (три і більше) та якісного (єдиний намір на тривале вчинення) [230].

Словосполучення «систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства» досліджують О. Дудоров та М. Хавронюк [231, с. 78]. На переконання вчених, закінченим кримінальне правопорушення вважається з

моменту вчинення хоча би однієї з трьох форм насильства (фізичного, психологічного чи економічного) втретє, у результаті чого настав хоча би один із вказаних у законі наслідків. При цьому не має значення, чи було відображено в адміністративному протоколі поліції, у терміновому заборонному приписі, в обмежувальному приписі чи в іншому документі факт перших двох актів насильства. Звісно, для доказування факт документування має значення, проте не більше, ніж інші передбачені законом докази (показання потерпілих, свідків, висновки експертиз тощо).

При здійсненні аналізу складу злочину домашнього насильства цікавою також є позиція Н. Стефанів, судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, що полягає в такому. «Злочин, пов'язаний з домашнім насильством, – це не тільки кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126¹ КК України. Це також злочини, що містять кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах»; злочин, поєднаний з обтяжуючою обставиною, передбаченою в п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах» та п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України в частині «вчинення злочину... у присутності дитини» – зазначає суддя [230]. На її думку, звужене тлумачення і зведення поняття «злочин, пов'язаний з домашнім насильством» виключно до ознак складу злочину, передбаченого ст. 126¹ КК України, не дає можливості використовувати комплекс механізмів для захисту жертв домашнього насильства, зокрема застосовувати термінові заборонні приписи, обмежувальні приписи, обмежувальні заходи тощо». Також за її словами, якщо домашнє насильство полягає в діянні, яке збігається з ознаками іншого злочину, але потерпілий – спеціальний (йдеться про осіб, зазначених у ст. 3 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству»), насильство має систематичний характер і максимум санкції за цей інший злочин нижчий чи рівний санкції, передбаченій ст. 126¹ КК України, то кваліфікація відбувається за ст. 126¹ КК України.

Наприклад, якщо домашнє насильство полягає в систематичному заподіянні умисного легкого тілесного ушкодження, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК України, одному з подружжя, то вчинене потребує кваліфікації за ст. 126¹ КК України. Крім того, в тому випадку, коли потерпілий – спеціальний, але немає ознаки систематичності, то кваліфікація відбувається за відповідною статтею КК України та застосовуються обставини, які обтяжують покарання (п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України). Наприклад, діяння кваліфікуються за ч. 1 ст. 125 КК України та визнається наявність обставини, передбаченої п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України. Якщо домашнє насильство вчиняється щодо спеціального потерпілого в присутності дитини, то враховується і п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України [230].

Так чи інакше необхідно пам'ятати, що в кримінально-правовій науці склад кримінального правопорушення є узагальненою абстрактною моделлю, що включає чотири обов'язкові елементи, про які йшла мова у цьому підрозділі дисертаційної роботи. У той же час, відсутність хоча б одного із них означає відсутність складу злочину домашнього насильства, а, відповідно, і не створює підстав для притягнення до кримінальної відповідальності.

Звертаю увагу, що у Розділі 1 було обґрунтовано та внесено відповідні пропозиції щодо необхідності законодавчого закріплення поняття «домашній аб'юз». Так, ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» запропоновано доповнити таким пунктом: «3-1) домашній аб'юз – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства з метою придушити волю особи, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь».

Із зазначеного вище чітко простежується відмінність між поняттями «домашнє насильство» та «домашній аб'юз» за такою ознакою, як спеціальна

мета – для настання домашнього аб'юзу обов'язковою умовою є придушення волі жертви.

Отже, з метою системного удосконалення чинного законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству пропоную ст. 126¹ КК України доповнити частиною другою такого змісту:

«2. Домашній аб'юз, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з метою придушити волю особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, -

карається пробаційним наглядом на строк від трьох до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк, або позбавленням волі на строк до трьох років».

Таким чином, для настання кримінальної відповідальності за домашній аб'юз, крім об'єктивних та суб'єктивних ознак діянь щодо домашнього насильства, обов'язковим критерієм суб'єктивної сторони буде наявність спеціальної мети – придушення волі потерпілої особи.

Результати проведеного вище дослідження зумовлюють необхідність здійснити класифікацію ознак домашнього аб'юзу (згідно КК України) у контексті кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, зокрема таку: 1) спеціальність суб'єкта злочину домашнього аб'юзу та відповідний зв'язок між ним та жертвою; 2) активна поведінка кривдника по відношенню до потерпілої особи (жертви) домашнього аб'юзу; 3) протиправність поведінки кривдника; 4) умисність вчинення кривдником фізичного, психологічного чи економічного насильства; 5) систематичність вчинення кривдником (реалізованого умислу вчинення) фізичного, психологічного чи економічного домашнього аб'юзу; 6) настання таких суспільно небезпечних наслідків як спричинення тілесних ушкоджень, що призвело до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності,

погіршення якості життя; 7) потерпіла особа (жертва) вважає дії кривдника протиправними, такими, що вчинені всупереч своєї волі та відкрито заявляє про це; 8) спеціальна мета злочину домашнього аб'юзу – придушення волі жертви; 9) передбачення кримінальної відповідальності за вчинення домашнього аб'юзу у КК України.

У цілому, можна стверджувати, що ст. 126¹ КК України породжує ряд проблем, зокрема таких: її диспозиція не є чітко визначеною, а тому дозволяє допустити різне тлумачення цієї норми; вона не охоплює випадків домашнього аб'юзу, які криміналізовані в інших статтях КК України, зокрема, сексуальне насильство; через вимогу систематичності домашнього насильства як кваліфікуючої ознаки можливість притягнення до кримінальної відповідальності за цієї статтею може бути значно втрачена, а також інші складності.

Висновки до розділу 2

1. Домашнє насильство є складним явищем і може виражатися в різних проявах. Факти здійснення насильства в сім'ї є прикладом порушення фундаментальних та конституційно гарантованих прав людини. Факт скоєння домашнього насильства притаманний більшості родинам, які ведуть антисоціальний спосіб життя, а особи з девіантною поведінкою часто вчиняють такі діяння. Однак, інформаційні ресурси переконують, що причинами домашнього насильства у цілому, є різні соціальні, економічні, психологічні, правові, політичні, фізіологічні чинники. Значні темпи зростання правопорушень домашнього насильства зумовили перед суспільством і державою необхідність вирішення завдання щодо створення умов для позитивної динаміки процесів у напрямку забезпечення охорони інтересів людини та основних соціальних цінностей.

2. Правова охорона від домашнього насильства – це організаційно-правове забезпечення діяльності органів державної влади, яке визначено та здійснюється на основі чинних нормативно-правових актів та законодавчо підкріплена система правових гарантій; сутністю якої є забезпечення та захист за допомогою правових засобів прав осіб від протиправних діянь домашнього насильства з настанням невідвратною юридичною відповідальності правопорушника.

3. Першочерговою метою домашнього насильства є встановлення домінування, контролю над поведінкою іншої людини. Переважно домашнє насильство є тривалим процесом, в результаті якого формується особлива система відносин між кривдником і жертвою насильства. Так відбувається і тоді, коли кривдник і жертва є членами однієї родини. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» практично поширив дію домашнього насильства на всю сферу сімейних і родинних зв'язків, включно і на інших родичів, інших осіб, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, за умови спільного проживання, а також на суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання домашньому насильству. Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» передбачено чотири форми домашнього насильства: фізичне, сексуальне, психологічне, економічне. Істотною особливістю щодо заходів реагування на вчинення різних форм домашнього насильства є те, що за нанесення фізичного, психологічного та економічного насильства кривдник може бути притягнутий як до адміністративної, так і кримінальної відповідальності. За нанесення сексуального насильства кривдник може бути притягнутий виключно до кримінальної відповідальності. Слід також зазначити, що в законодавстві не наведено різницю між економічним насильством як кримінальним, так і адміністративним правопорушенням. Тому необхідно чітко відмежовувати домашнє насильство як адміністративне правопорушення та домашнє насильство як кримінальне правопорушення.

4. Одним із засобів організації належного виконання приписів правових норм у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є адміністративна відповідальність. Адміністративна відповідальність за домашнє насильство – це

вид юридичної відповідальності, що полягає в застосуванні компетентними органами адміністративних стягнень до осіб, які вчинили адміністративне правопорушення у сфері запобігання та протидії домашнього насильства, в порядку, встановленому нормами адміністративного права. Суб'єкти правовідносин, які вчинили протиправне діяння, можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності за наявності сукупності підстав. Підстави адміністративної відповідальності за домашнє насильство – це сукупність обставин, зазначених у КУпАП, наявність яких робить таку відповідальність можливою і необхідною. Підстави адміністративної відповідальності за домашнє насильство можна розглядати у вузькому та широкому розумінні. Підставою у вузькому значенні є склад адміністративного правопорушення за ст. 173² КУпАП (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона), а у широкому – наявність нормативних (нормативною підставою адміністративної відповідальності за домашнє насильство є адміністративно-правова норма, яка передбачає можливість застосування цього виду відповідальності), фактичних (фактичною підставою адміністративної відповідальності за домашнє насильство є сукупність різних ознак, які утворюють склад адміністративного правопорушення) та процесуальних (процесуальна підстава передбачає наявність правозастосовного акту, яким застосовується адміністративна відповідальність за домашнє насильство) підстав протиправного діяння за ст. 173² КУпАП.

5. Домашнє насильство є злочином проти здоров'я особи, проте, на жаль, сучасне українське суспільство зорієнтоване не на запобігання та профілактику різних загроз йому, а навпаки, на їх ліквідацію. У цілому, можна стверджувати, що ст. 126¹ КК України породжує ряд проблем, зокрема таких: її диспозиція не є чітко визначеною, а тому дозволяє допустити різне тлумачення цієї норми; вона не охоплює випадків домашнього аб'юзу, які криміналізовані в інших статтях КК України, зокрема, сексуальне насильство; через вимогу систематичності домашнього насильства як кваліфікуючої ознаки можливість притягнення до кримінальної відповідальності за цієї статтею може бути значно втрачена, а також інші складності.

6. Ознаками домашнього аб'юзу (згідно КК України) у контексті кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи є: 1) спеціальність суб'єкта злочину домашнього аб'юзу та відповідний зв'язок між ним та жертвою; 2) активна поведінка кривдника по відношенню до потерпілої особи (жертви) домашнього аб'юзу; 3) протиправність поведінки кривдника; 4) умисність вчинення кривдником фізичного, психологічного чи економічного насильства; 5) систематичність вчинення кривдником (реалізованого умислу вчинення) фізичного, психологічного чи економічного домашнього аб'юзу; 6) настання таких суспільно небезпечних наслідків як спричинення тілесних ушкоджень, що призвело до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності, погіршення якості життя; 7) потерпіла особа (жертва) вважає дії кривдника протиправними, такими, що вчинені всупереч своєї волі та відкрито заявляє про це; 8) спеціальна мета злочину домашнього аб'юзу – придушення волі жертви; 9) передбачення кримінальної відповідальності за вчинення домашнього аб'юзу у КК України.

7. З метою системного удосконалення чинного законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству ст. 126¹ КК України доповнити частиною другою такого змісту:

«2. Домашній аб'юз, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з метою придушити волю особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, -

карається пробаційним наглядом на строк від трьох до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк, або позбавленням волі на строк до трьох років».

РОЗДІЛ 3

МІЖНАРОДНА, ЗАРУБІЖНА ТА СУДОВА ПРАКТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ОСОБИ ВІД ПРАВОПОРУШЕНЬ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

3.1. Міжнародний та зарубіжний досвід правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства

В умовах сьогодення стає все очевиднішим той факт, що без вивчення й використання міжнародного та зарубіжного досвіду неможливо здійснювати розвиток власного законодавства, вирішувати інші правові проблеми, забезпечувати обмін правової інформації та наукових ідей, розбудовувати національну правову систему й зближувати її з правовими системами розвинених країн світу [232, с. 36].

Міжнародні стандарти щодо запобігання та протидії домашньому насильству трактують домашнє насильство як порушення прав людини, зокрема права на життя, особисту свободу, людську гідність та безпеку, незалежно від статі чи віку [233, с. 718]. Зокрема, про захист прав людини зазначено у таких міжнародних договорах загального характеру, як Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року [61]; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [62]; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року [63] тощо.

Особливе значення мають міжнародні документи, які присвячені проблемі насильства, до яких слід віднести такі: Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 року [67]; Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 року [234]; Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року [68]; Віденська декларація та Програма дій від 25 червня 1993 року [235]; Декларація про викорінення насильства щодо жінок від 20 грудня 1993 року [236]; Пекінська декларація та Платформа дій від

15 вересня 1995 року [237]; Модельний закон про домашнє насильство від 2 лютого 1996 року [238] тощо. У цих документах передбачено, що домашнє насильство є формою дискримінації та порушенням прав людини, а також відповідні заходи щодо запобігання та протидії цьому явищу на національному та міжнародному рівнях.

Необхідно відмітити, що Модельний закон про домашнє насильство від 2 лютого 1996 року став важливим кроком у запобіганні та протидії проблемі домашнього насильства та підвищенні свідомості громадськості щодо важливості її вирішення. Модельний закон про домашнє насильство був розроблений з метою допомогти державам у створенні національного законодавства, яке б регулювало проблему домашнього насильства та забезпечувало захист жертв. Цей міжнародний документ передбачає визнання домашнього насильства як злочину та встановлює правовий механізм для запобігання, виявлення та покарання за такі дії; містить положення про захист прав дітей та жінок від домашнього насильства; зобов'язує держави забезпечувати підтримку та допомогу жертвам, включаючи медичну, психологічну та юридичну допомогу; дії працівників правоохоронних органів, прокуратури й судів. Як результат, багато держав вже прийняли національне законодавство згідно з цією модельною законодавчою ініціативою [8, с. 60-61].

Ключовим міжнародним правовим актом стосовно запобігання та протидії домашньому насильству є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу з цими явищами від 11 травня 2011 року, цілями якої є: захист жінок від усіх форм насильства й недопущення, кримінальне переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства; сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками, у тому числі шляхом надання жінкам самостійності; розробка всеосяжних рамок, політики та заходів для захисту всіх жертв насильства стосовно жінок і домашнього насильства та надання їм допомоги; заохочення міжнародного співробітництва з метою ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього

насильства; забезпечення підтримки та надання допомоги організаціям та правоохоронним органам в ефективному співробітництві для прийняття комплексного підходу до ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства [83].

Окрім наведених вище міжнародних актів, є також чимало міжнародних документів, які мають рекомендаційний характер щодо протидії домашньому насильству, зокрема Рекомендації № R (85) 4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про насильство в сім'ї» (1985 р.); Рекомендації № R (90) 2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо соціальних заходів стосовно насильства в сім'ї» (1990 р.); Рекомендації № R (91) 9 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про невідкладні заходи у справах сім'ї» (1991 р.); Резолюція № S-23/3 «Подальші заходи та ініціативи щодо втілення в життя Пекінської декларації і Платформи дій», прийнята на 23-й спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН (2000 року); Рекомендації № Rec (2002 р.) Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про захист жінок від насильства» (2002 р.); Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи: Рекомендація 1450 (2000 р.) щодо насильства стосовно жінок в Європі; Рекомендація 1582 (2002 р.) щодо домашнього насильства стосовно жінок; Рекомендація 1723 (2005 р.) щодо примусових шлюбів і примусу дітей до вступу в шлюб; Рекомендація 1759 (2006 р.) щодо єднання парламентів у боротьбі з домашнім насильством стосовно жінок; Рекомендація 1817 (2007 р.) щодо єднання парламентів у боротьбі з домашнім насильством стосовно жінок за результатами середньострокового оцінення компанії; Рекомендація 1847 (2008 р.) щодо боротьби з насильством стосовно жінок в дусі Конвенції Ради Європи; Рекомендація 1868 (2009 р.) щодо дій, спрямованих на боротьбу з порушеннями прав людини за гендерною ознакою, зокрема з викраденням жінок і дівчат; Рекомендація 1861 (2009 р.) про фемініцид; Рекомендація 1881 (2009) щодо нагальної необхідності боротьби з так званими злочинами «в ім'я честі»; Рекомендація 1887 (2009 р.) щодо зґвалтування жінок, зокрема у шлюбі; Рекомендація 1891 (2009 р.) щодо жінок-мігрантів, для яких особливо висока загроза домашнього насильства; Рекомендація 260 (2009 р.)

щодо боротьби з домашнім насильством стосовно жінок; Резолюція Конгресу органів місцевої та регіональної влади Ради Європи 279 (2009 р.) про боротьбу з домашнім насильством стосовно жінок та ін. Зазначені документи встановлюють загальні принципи запобігання скоєнню домашнього насильства, а також визначають напрямки політики держав у сфері протидії вказаному явищу. Також у них закріплені рекомендації та пропозиції щодо захисту жертв домашнього насильства, його попередження, забезпечення доступу до правосуддя та інших питань, пов'язаних з цією проблемою. Такі документи визначають роль держав та інших зацікавлених сторін у протидії домашньому насильству й використання належних механізмів для забезпечення захисту прав жертв [8, с. 61-62].

Проведений огляд міжнародних документів щодо запобігання та протидії домашньому насильству свідчить, що на міжнародному рівні існує значний арсенал правових інструментів та засобів, які допомагають державам у процесі формування як національного законодавства, так і механізмів його реалізації [27, с. 246].

О.В. Степаненко відмічає, що безспірним позитивним моментом наявності міжнародної правотворчості щодо протидії домашньому насильству є те, що світова спільнота визнає вказану проблему та виражає необхідність її протистояти різними засобами. Згідно з міжнародними договорами, які підписала Україна, держава зобов'язана вживати всіх необхідних заходів для запобігання та припинення домашнього насильства, а також для захисту жертв такого насильства. Дотримання міжнародних стандартів у цій сфері допомагає українському законодавству стати більш прогресивним та ефективним у протидії домашньому насильству, а також забезпечити захист прав жертв цього явища. Крім того, дотримання міжнародних стандартів є важливою умовою для розвитку міжнародного співробітництва та співпраці з іншими державами в протидії домашньому насильству та іншими формами насильства. Враховуючи зазначене, міжнародно-правовий досвід безумовно зіграв досить важливу роль у встановленні вітчизняного законодавства у сфері протидії домашньому насильству [8, с. 66-67].

Ще одним важливим аспектом є аналіз правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства за законодавством зарубіжних країн. Порівняльно-правове дослідження дозволяє розглянути з різних позицій можливі способи вирішення проблем, пов'язаних з явищем домашнього насильства, саме тому вивчення особливостей зарубіжного досвіду може бути корисним для внесення пропозицій з удосконалення національного законодавства для підвищення ефективності його застосування та запобіганню і протидії цьому деструктивному явищу засобами права [8, с. 71].

Сьогодні в багатьох країнах світу, серед яких і Україна, є спеціальне законодавство щодо запобігання та протидії домашньому насильству. Показово, що у Конституції Бразилії є окрема стаття про насильство в сім'ї, згідно якої сім'я є основою суспільства і перебуває під особливим захистом держави. Держава створює механізми для протидії з насильством у родині [27, с. 237]. Необхідно відмітити, що переважна більшість національних законів, що спрямовується на запобігання та протидію домашньому насильству розробляються у відповідності до наведених вище міжнародних правових актів, в той же час, кожна з держав вносить свої корективи, що можуть полягати як у самому законодавчому визначенні поняття «домашнє насильство», так і у специфічних заходах реагування на такі випадки виявлення. Це зумовлено насамперед особливостями правових систем, а також відповідним рівнем розвитку громадянського суспільства в кожній з держав [12, с. 111].

В США передбачена можливість винесення щодо особи, яка вчинила насильство в сім'ї, охоронного ордеру, який є подібним до захисного припису, винесення якого передбачено Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Під охоронним ордером розуміється офіційний припис, який виноситься судом, що забороняє винній у насильстві в сім'ї особі вчиняти певні дії щодо потерпілої особи або зобов'язує винну особу вчинити певні дії. Позитивною рисою законодавства США є передбачення в законодавстві декількох видів охоронного ордеру – надзвичайного охоронного, тимчасового охоронного та постійного охоронного. При цьому надзвичайний охоронний ордер

видається суддею особі, якщо є потреба при зверненні останньої до поліції, коли ще не відбулося судового засідання й немає можливості його терміново провести (наприклад, у нічний час). Тимчасовий охоронний ордер видається особі за її зверненням до суду за наявності підстав на термін від 14 до 21 дня. У свою чергу постійний охоронний ордер видається після тимчасового охоронного ордеру під час проведення судового розгляду, де на відміну від процедури видання тимчасового ордеру участь винної особи обов'язкова. Вислухавши потерпілу особу та обвинувачену в насильстві в сім'ї особу, суддя за наявності підстав може продовжити дію ордеру до 2 років [21, с. 168-169].

На відміну від захисного припису, який виноситься щодо особи, яка вчинила насильство, відповідно до законодавства України, охоронний ордер у США передбачає великий спектр обмежень і зобов'язань для особи, яка вчинила насильство в сім'ї. Серед цих обмежень необхідно звернути увагу на найбільш важливі на нашу думку: 1) надання виключного права володіння житлом особі, яка стала жертвою насильства в сім'ї. Це обмеження може бути встановлено, якщо позивач на відміну від відповідача має право проживати в цьому приміщенні, а також у випадку, якщо обидва мають право проживати в цьому приміщенні, але рівень необхідності володіння саме цим житлом превалює в позивача; 2) надання позивачу права піклуватись про неповнолітніх дітей; 3) заборона відвідувати дитину або обмеження часу на її відвідування; 4) грошова підтримка (зобов'язує відповідача виплачувати грошове утримання неповнолітнім дітям, які перебувають на піклуванні у позивача); 5) відшкодування збитків (зобов'язує відповідача відшкодувати збитки, що були завдані насильством); 6) заборона входу (якщо відповідач створює загрозу безпеці позивача чи дітей, йому забороняється входити і залишатися в оселі) [21, с. 169].

Можливість отримання потерпілою особою надзвичайного та тимчасового охоронного ордеру до моменту розгляду справи в суді є важливою гарантією безпеки потерпілого від насильства в сім'ї та сприяє попередженню не лише адміністративних правопорушень у майбутньому, але й кримінальних злочинів. Слід також звернути увагу на визначений у законодавстві обов'язок застосування

поліцією арешту щодо особи, яка порушила приписи охоронного ордеру або не виконала зобов'язання, установленні в ньому, оскільки це є підставою для притягнення особи до кримінальної або цивільно-правової відповідальності. Заслужує на увагу досвід США у протидії насильству в сім'ї в частині залучення поліції та служби шерифів для забезпечення виконання домовленостей між сторонами сімейного конфлікту (наприклад, супроводження зустрічей), контролю за виконанням обмежень у спілкуванні (зокрема за допомогою електронних пристроїв контролю за пересуванням) [21, с. 169-170].

Основними напрямками роботи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в Канаді є: розгалужена та гнучка система приписів та ордерів, що передбачають негайне втручання у домашнє насильство, а також дозволяють запобігти подальшим зв'язкам та контактам між кривдником та потерпілою особою, в тому числі дають змогу безперешкодного входу до помешкання правоохоронним та іншим компетентним органам, в тому числі з можливістю евакуації постраждалих осіб; система термінового «виключного» реагування на прояви домашнього насильства (потерпіла особа забезпечується портативною апаратурою, що дає змогу подати сигнал небезпеки, що сигналізує для поліції повторний випадок вчинення домашнього насильства); велика система шелтерів (притулків), які здійснюють допомогу жертвам насильства в сім'ї і надають їм такі послуги: консультації, курси психологічної реабілітації, освітні послуги, послуги юриста, 24-годинну кризову телефонну лінію тощо; різноманітні програми, направлені на протидію домашньому насильству [12, с. 117; 21, с. 174-176].

В Китаї обмежувальні приписи є двох видів: лист-попередження кривднику та охоронний припис. Лист-попередження має містити дані про особу кривдника, виклад фактів домашнього насильства та заборону кривднику вчиняти домашнє насильство. Орган громадської безпеки вручає лист-попередження кривднику та постраждалій особі та повідомляє комісію мешканців, сільський комітет. Якщо постраждала особа потерпає від домашнього насильства або їй загрожує реальна небезпека домашнього насильства, вона подає до суду заяву про видачу

охоронного припису. Така заява подається, як правило, у письмовій формі, але не забороняється і усна форма. У такому разі народний суд фіксує усну заяву у протоколі. Після прийняття заяви народний суд протягом 72 годин має право видати охоронний припис або відмовити у його видачі. Якщо ситуація є терміною, то закон встановлює скорочений термін розгляду заяви – 24 години. Охоронний припис може включати такі заходи: заборону кривднику вчиняти домашнє насильство; заборону кривднику переслідувати, контактувати з постраждалою особою та її близькими родичами; вимогу до кривдника виїхати з місця проживання з постраждалою особою; інші заходи щодо захисту особистої безпеки постраждалої особи [7, с. 179].

В Об'єднаних Арабських Еміратах передбачено шість форм домашнього насильства, серед яких фізичне, сексуальне, психологічне, економічне, вербальне насильство та недбалість. Вербальне насильство – це будь-яка образлива лексика, яка використовується для того, щоб присоромити, збентежити чи погрожувати жертві, наприклад, використання неприємного та невідповідного імені жертви, лаяння, крик і підвищення голосу, погроза висловлюванням або знаками, використання образливих і неприйнятних у соціальному, культурному чи релігійному плані недоречних виразів, обзивання з метою принизити, говорити людині, що він/вона нічого не варті, нагадування людині про минулі помилки та невдачі, постійне звинувачення, висловлення недовіри, використання залякувальних виразів, які викликають страх, жорстока розмова з людиною про смерть. Недбалість – це очевидний і постійний акт бездіяльності, який чітко проявляється у незабезпеченні основними матеріальними, психологічними, медичними чи освітніми потребами, або невжиття запобіжних заходів та заходів для запобігання шкоди, що загрожує безпеці будь-якого члена сім'ї, і дає йому/їй право на захист і піклування. До видів недбалості відносять: нехтування оформленням документів, що посвідчують особу потерпілого; невикористання передбачених законодавством заходів безпеки у побуті, транспортному засобі; надання дитині, яка не досягла встановленого законом віку, можливості керувати транспортним засобом; ігнорування або нехтування забезпеченням

повсякденними потребами, що завдає шкоди, наприклад, неправильне харчування; ненадання належного житла; неможливість забезпечити належне здорове середовище, наприклад, куріння перед потерпілою особою та в невеликих місцях (автомобілі та кімнаті); вживання наркотиків та алкоголю на очах у членів сім'ї – синів, дочок, дружини; нехтування щепленнями дітей або необхідними медичними оглядами; купівля або оренда небезпечних іграшок для дітей; надання дозволу дітям використовувати електронні ігри, які не підходять їхньому віку, що завдає шкоди. Тобто Об'єднані Арабські Емірати містять доволі широкий перелік дій і бездіяльності, на відміну від інших зарубіжних країн, які підпадають під насильство [60, с. 149-150].

У Бельгії правоохоронні органи, реагуючи на випадки домашнього насильства, дотримуються принципу «кривдник повинен піти». Чинний закон «Про тимчасову заборону доступу до помешкання у випадку домашнього насильства» уповноважує прокурора винести постанову про примусове видалення кривдника з певного місця проживання за наявності безпосередньої загрози безпеці однієї чи декількох осіб, які проживають там само, та заборону повернення туди чи встановлення контакту із визначеними особами терміном до 10 діб. Протягом зазначеного часу справу про домашнє насильство повинен розглянути суд, який має право скасувати встановлену заборону чи продовжити її на строк до трьох місяців. Порушення умов такої заборони визнається злочином [38, с. 70].

У Туреччині суд забороняє особі наблизитися до потерпілої, місця її проживання (перебування) у строк до одного місяця. Заборонний припис виноситься за заявою потерпілої особи (її представника) або на запит уповноваженого підрозділу поліції. Позитивним прикладом для наслідування в турецькому досвіді протидії домашньому насильству є те, що суд зобов'язує кривдника носити електронний браслет із вбудованим GPS-навігатором. Потерпілій особі видається передавач, запрограмований на отримання сигналу про місцезнаходження кривдника. Контроль за виконанням судових рішень кривдником покладається на уповноважені підрозділи поліції, які ведуть

електронну базу даних таких осіб. Профілактичний облік кривдників турецькими поліцейськими ведеться за трьома реєстрами, визначеними кольором за ступенем та формою агресії: зелений – особи, які схильні до вчинення психологічного домашнього насильства без застосування фізичної сили; жовтий – особи, що мали досвід учинення домашнього насильства (навіть в одному випадку); червоний – особи, схильні до вчинення фізичного домашнього насильства, до яких судом застосовувалися спеціальні примусові заходи – арешт, заборона наближатися до постраждалої особи, заборона проживати за місцем проживання постраждалої особи. Кривдників, що знаходяться на обліку поліції у червоному реєстрі, залучають до проходження виправних програм у спеціалізованих установах спочатку щомісяця, потім двічі на рік, згодом один раз на рік [60, с. 139].

У Болгарії заходи щодо захисту від домашнього насильства передбачають:

- 1) зобов'язання кривдника утримуватися від домашнього насильства;
- 2) видалення кривдника зі спільного житла на строк, установлений судом;
- 3) заборону кривдникові наближатися до потерпілої особи, будинку, місця роботи і місця соціальних контактів та відпочинку потерпілої особи відповідно до положень і умов, визначених судом;
- 4) тимчасове визначення місця проживання дитини з потерпілим батьком чи матір'ю, чи тим із батьків, який не здійснював насильство на умовах, визначених судом, якщо це не суперечить інтересам дитини;
- 5) зобов'язання кривдника відвідувати спеціалізовані програми;
- 6) направлення потерпілих осіб на реабілітаційні програми. Такі заходи тривають від місяця до року [60, с. 136].

Характерною особливістю Німеччини у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є орієнтація на вилучення особи, яка здійснила насильство в сім'ї, з родини. Слід також звернути увагу на можливість застосування судом таких спеціальних заходів, як заборона входження до свого будинку (квартири), неможливість перебування біля нього ближче, ніж установив суд, обмеження контактів з дітьми, дружиною, іншою особою, що стала потерпілою від насильства в сім'ї, заборона наближення до потерпілих осіб, зустрічі з ними й намагання контактувати з ними, використовуючи мобільні та

інші способи зв'язку [21, с. 177]. При цьому цікавими є норми Закону Німеччини «Про побутове насильство», відповідно до яких потерпілій особі надається право правової претензії на виділення квартири. Так, у разі заподіяння фізичної шкоди здоров'ю або обмеження свободи і, за певних умов, у разі виникнення загрози такого порушення суд може зобов'язати кривдника звільнити квартиру незалежно від того, у шлюбі партнери чи ні; навіть власник квартири або єдиний квартиронаймач, орендар, який вчиняє насильство, може бути примусово відселений від жертви [21, с. 178]. Відмітимо, що за німецьким законодавством, щоб довести, що шлюб між подружжям фактично розпався, подружжя має прожити окремо протягом принаймні одного року, якщо обидва члени подружжя хочуть розлучитися. Водночас жінка, яка зазнала домашнього насильства, має право вимагати розірвання шлюбу з кривдником без дотримання встановленого року. Крім цього, жертва домашнього насильства може з доходів або активів кривдника отримати оплату юридичної консультації або судового розгляду [60, с. 118-119].

У Франції суди можуть видавати спеціальні постанови для забезпечення безпеки жертв домашнього насильства. Такі постанови дозволяють жінці, яка стала жертвою насильства в сім'ї, змінити місце проживання або вилучити чоловіка з місця проживання [21, с. 178]. Також ефективно налагоджена взаємодія підрозділів поліції з «гарячою мобільною лінією», що дає змогу оперативно прибувати на місце вчинення насильства в сім'ї. Крім того, підрозділи поліції мають право негайно вилучати осіб, що вчинили насильство в сім'ї, із місця спільного проживання з потерпілою особою, а суд може призначати такий захід протидії насильству в сім'ї, як використання електронних браслетів, за допомогою яких поліція отримує сигнал, про те, що особа, яка вчинила насильство в сім'ї, наближається до потерпілої, і можуть негайно реагувати на це [8, с. 72].

У законодавстві Чехії також передбачено тимчасове виселення кривдника із спільного із постраждалою особою помешкання. При цьому виселення кривдника із спільного із потерпілою особою помешкання може застосовуватися

працівниками поліції без отримання рішення, виданого в адміністративному провадженні [60, с. 124]. У Португалії заборона контактувати з постраждалою особою, зокрема виселення кривдника з дому, може встановлюватися як додатковий захід. Для ефективнішого впровадження цього заходу, на кривдників, засуджених до виселення із сімейного помешкання, можуть одягати електронний браслет. Постраждала особа може звернутися до суду щодо виплати компенсації кривдником. При цьому якщо кривдник не виплатить компенсацію, то її виплачує держава [60, с. 130]. В Італії передбачено негайний арешт за погрози, насильство та переслідування; використання електронних браслетів чоловіками, які жорстоко поведуться або погрожують жінкам, з ув'язненням для кривдників, які підробляють пристрій; обмежувальний припис, з метою захисту членів родини від кривдника: як запобіжний захід, винна особа (подружжя, партнер чи інший родич) може бути невідкладно видалена з місця проживання у разі вчинення домашнього насильства, і тільки за новим рішенням суду отримує право повернутися. Так само за умовами обмежувального припису кривднику можуть заборонити відвідувати місця перебування (проживання, роботи) жертви та її родичів (чи навіть наближатись до них) [60, с. 132].

Для запобігання та протидії домашньому насильству в Іспанії передбачено застосування електронного моніторингу за допомогою спеціальних пристроїв відслідковування. Пристрої, які застосовуються, дозволяють контролювати виконання кривдником обмежень, установлених щодо нього судом, підтримувати зв'язок між кривдником (а іноді й постраждалим) і фахівцем спеціалізованого контролінгового центру: 1) для агресорів у сім'ї використовуються спеціальні електронні браслети з GPRS-маячком, що дозволяють як відслідковувати місце перебування кривдника, так і йому самостійно визначати відстань до постраждалих, яку не можна порушувати (при наближенні менш ніж на 500 метрів пристрій подає сигнал), і надають можливість підтримувати голосовий зв'язок для отримання інструкцій контролінгового центру; 2) для захисту потерпілих від насильства в сім'ї запроваджено спеціальні пристрої, розташовані в місті проживання з карткою мобільного зв'язку для оперативної комунікації

постраждалої особи та контролінгового центру; переносні радіопристрої, які передають інформацію про місцеперебування жертви та отримують відомості про відстань, на якій перебуває кривдник, та його координати відносно постраждалої особи [21, с. 180].

В Іспанії одним із запобіжних заходів, не пов'язаних із позбавленням волі, є звільнення під нагляд, який полягає в тому, що особа, щодо якої застосовано такий запобіжний захід, перебуватиме під судовим наглядом і виконуватиме одну чи декілька передбачених вимог, зокрема: 1) заборона наблизитися до потерпілого, членів його сім'ї та інших осіб, визначених Судом; 2) заборона спілкуватися з потерпілим, членами його сім'ї та іншими особами, визначеними Судом; 3) заборона перебувати на певних територіях, у місцях чи установах; 4) заборона проживати у певних місцях; 5) обов'язок брати участь у навчальних, трудових і культурних програмах, програмах з формування статевої поведінки тощо; 5) пройти медичне лікування чи періодично з'являтися на медичні огляди [60, с. 133]. Поряд з цими запобіжними заходами, що можуть бути застосовані до особи, яка вчинила домашнє насильство, в Іспанії регламентовано окремі схожі за назвою види покарань, що належать до групи покарань у вигляді позбавлення певних прав. Такими покараннями є: 1) спеціальне позбавлення права займатися державною діяльністю чи обіймати державні посади, займатися професією, ремеслом, промислом, комерційною діяльністю чи іншими видами діяльності, визначеними Кримінальним кодексом, чи позбавлення батьківських прав, прав на опіку та піклування, права бути обраним чи будь-яких інших прав; 2) позбавлення права проживати чи відвідувати певні місця; 3) заборона наблизитися до потерпілого, до членів його сім'ї та інших осіб, визначених Судом чи Трибуналом; 4) заборона спілкуватися з потерпілим, членами його сім'ї та іншими особами, визначеними Судом чи Трибуналом; 5) позбавлення батьківських прав [60, с. 133-134].

У Польщі застосовується такий захід як виселення агресора з місця спільного з жертвою проживання, якщо є підстави вважати, що є небезпека потерпілій особі. Відповідно до законодавства в Польщі за вчинення насильства в сім'ї особа

притягується лише до кримінальної відповідальності. Ефективним заходом у протидії насильству в сім'ї є процедура «Сині Хартії», згідно якої жодний випадок вчиненого насильства агресором не залишається без уваги, супроводжується плідною роботою поліції, що здійснює низку заходів, які направлені на викоренення насильства в конкретній сім'ї [21, с. 180].

Також позитивним моментом досвіду Польщі є запровадження в рамках процедури «Сині Хартії» заповнення «блакитних карток», яка носить переважно профілактичний характер. Згідно з цією процедурою працівник поліції у разі виявлення сімейного насильства розпочинає процедуру «блакитна карта» шляхом заповнення формуляра «А», в якому зазначає обставини справи. Формуляр «В» містить кваліфіковане роз'яснення щодо того, що вважається насильством в сім'ї, хто може виступати його жертвами, в яких формах воно найчастіше виявляється, а також види злочинів, що вчиняються у цій сфері із зазначенням тих випадків, коли кримінальне переслідування розпочинається за умови обов'язкового подання заяви потерпілою стороною. Друга частина – формуляр «В» пропонує жертві насильства занотувати перебіг події: вказати, хто виступав кривдником; коли це трапилося; в чому полягало насильства; як часто таке відбувається; чи були свідки сімейного насильства; чи жертва зверталася до компетентних органів для припинення сімейного насильства. Третя частина – формуляр «С» стосовно особи, щодо якої існує підозра, що вона виступає жертвою сімейного насильства, у якому опрацьовується індивідуальний план заходів для допомоги вказаній особі та формуляр «D» стосовно особи, щодо якої існує підозра, що вона вчиняє домашнє насильство, де діагностується ситуація, що склалася в сім'ї; попереджається про відповідальність за вчинення сімейного насильства, обґрунтовується необхідність прийняття участі у корекційних навчальних програмах [60, с. 112-113; 38, с. 74-75].

За законодавством Польщі, одним із заходів впливу на осіб, що вчиняють домашнє насильство є подання ухвали про покарання до відома громадськості в загальному порядку. Таким чином, публічний осуд злочинного діяння кривдника є

позитивним досвідом, адже для правопорушників більш неприємним є осуд суспільства, аніж юридична відповідальність [12, с. 122-123].

Необхідно відмітити, що у Великобританії, Польщі, Швеції, Хорватії, Італії, Іспанії, Португалії, Болгарії, Чехії, Словаччині та Словенії кримінальна відповідальність за вчинення домашнього насильства передбачена спеціальними нормами кримінального законодавства, в той час як у Франції та Німеччині, Австрії, Болгарії та Естонії кримінальне законодавство не містить такої спеціальної норми. При цьому обтяжуючою обставиною для всіх злочинів у Франції та Естонії є вчинення насильства щодо подружжя і партнера, а в Італії та Болгарії – вчинення насильства щодо членів сім'ї [19, с. 180]].

Водночас слід зазначити, що відповідно до юрисдикції загального права у більшості зарубіжних країн напад та завдання побоїв є не лише кримінальними правопорушеннями, а й такими, які трактуються за цивільним законодавством. Цивільне право передбачає для потерпілих різноманітні засоби судового захисту: сплату компенсації, відшкодування збитків, заборонні накази, окреме проживання та розлучення сторін. Зокрема, у Південно-Африканській Республіці жінки можуть отримати судовий наказ про матеріальне забезпечення, який гарантує кошти на утримання дітей та покриття витрат на медичні послуги. Крім того, потерпілі часто не здатні покрити витрати цивільного переслідування. Відтак витрати на переслідування кримінальних правопорушень бере на себе держава, тоді як витрати на переслідування за цивільним судочинством можуть покривати і потерпілі [27, с. 242].

Вважаємо, що виважене використання позитивних тенденцій розвитку законодавства зарубіжних країн сприятиме ефективному запобіганню та протидії домашньому насильству в Україні.

3.2. Судова практика у провадженнях про правопорушення домашнього насильства

У системі запобігання та протидії домашньому насильству важлива роль належить суду як єдиному органу, який уповноважений притягати винних осіб до юридичної відповідальності за домашнє насильство. У зв'язку з цим доцільно розглянути судову практику у провадженнях про правопорушення домашнього насильства.

Судова практика є різновидом юридичної практики, що складається з правозастосовної, інтерпретаційної та правотворчої діяльності судів, яка в кінцевому результаті спрямована на створення певних юридичних фактів [239, с. 93]. Основною функцією судової практики є правозастосовна, тобто вирішення юридичних справ на основі норм права, а також приєднання нових елементів – владно-індивідуальних приписів, тобто судова практика спрямована реалізувати та конкретизувати норми права з урахуванням тієї чи іншої конкретної ситуації [239, с. 93]. Судової практика передбачає сукупність судових рішень, які можуть бути використані в майбутньому при розгляді аналогічних справ, але є джерелом (формою) права не через обов'язковість дотримуватися прецеденту судами, а в силу переконливості правильної інтерпретації норми права [240, с. 5].

Судова практика у провадженнях про правопорушення домашнього насильства є критерієм правильності та однаковості в застосуванні норм законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству; надає змогу виявити й усунути прогалини законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству; перевірити ефективність правових норм, з'ясувати потребу у вдосконаленні окремих нормативно-правових норм; виявити закономірності та тенденції розвитку правозастосовної діяльності у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, визначити шляхи її вдосконалення [241, с. 95].

Згідно чинного законодавства суди розглядають справи про притягнення винних осіб за домашнє насильство до адміністративної, кримінальної та

цивільної відповідальності. Враховуючи завдання дисертаційної роботи доцільно розглянути судову практику у провадженнях про правопорушення домашнього насильства стосовно притягнення винних осіб за домашнє насильство до адміністративної та кримінальної відповідальності.

З аналізу судових рішень, що розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень, прийнятих протягом 2023 року щодо притягнення до адміністративної відповідальності, прослідковується, що найбільш поширеними справами є справи про притягнення до відповідальності за вчинення домашнього насильства у формі психологічного та фізичного насильства. Поширеною практикою є закриття провадження у справах у зв'язку з відсутністю в діях особи складу адміністративного правопорушення [1, с. 7].

Так, у постанові Київського апеляційного суду від 30 жовтня 2023 року у справі № 754/12429/23 зазначено, що для встановлення події правопорушення, зазначеного у ч. 1 ст. 173² КУпАП необхідно з'ясувати чи дійсно особа, яка притягується до адміністративної відповідальності, вчинила домашнє насильство. Домашнє насильство, яке охоплюється диспозицією ч. 1 ст. 173² КУпАП, має місце тоді, коли будь-які діяння фізичного, психологічного чи економічного характеру тягнуть за собою можливість настання чи настання шкоди фізичному або психічному здоров'ю потерпілого. Таким чином, під поняття «домашнє насильство», зокрема психологічного характеру, яке утворює склад адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 173² КУпАП, підпадають лише такі діяння, якими цілеспрямовано та навмисно спричиняється емоційна невпевненість, страх або іншим чином завдається шкода психічному здоров'ю іншого члена сім'ї. Отже, самі по собі, зокрема, лише погрози фізичною розправою та агресивна провокація на конфлікт не формують собою домашнє насильство та утворюють склад адміністративного правопорушення у тому випадку, коли такі висловлювання спрямовані на обмеження волевиявлення особи, якщо такі дії викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи [1, с. 7].

Суди наголошують на необхідності розрізняти поняття «сварка», «конфлікт», «насильство». Вказують, що особливостями ознак домашнього насильства є: наявність патерну (повторювані в часі інциденти множинних видів насильства); системна основа; повна влада та контроль над постраждалою особою; насильницькі дії у відносинах між близькими людьми; якщо вже є одна з форм домашнього насильства, висока ймовірність того, що й інші форми насильства можуть розвиватися. Насильство – це умисні дії однієї або кількох осіб, що спричиняють шкоду іншій особі, порушують права і свободи та відбуваються в умовах значної переваги сил тих, хто скоює ці дії, що унеможлиблює самозахист особи, яка страждає від цих дій. Якщо у вказаних діях відсутня хоча б одна з наведених ознак, такі дії не є насильством (наприклад, постанова Київського апеляційного суду від 2 листопада 2023 року у справі № 761/29663/23) [1, с. 8].

Особи чоловічої статі найчастіше виступають в ролі кривдника. В окремих випадках кривдник може одночасно виконувати декілька соціальних ролей щодо постраждалих. Постраждалими від домашнього насильства найчастіше є жінки, незалежно від того, яку соціальну роль виконує така жінка [242, с. 10-12].

Найчастіше провадження у справі закривалося у зв'язку з тим, що в протоколах про вчинення адміністративного правопорушення не було розкрито об'єктивну сторону адміністративного правопорушення, тобто не зазначено про характер вчиненого домашнього насильства відносно потерпілої особи та про наслідки у вигляді шкоди її фізичному або психічному здоров'ю, які були завдані або могли бути завдані (наприклад, постанова Львівського апеляційного суду від 28 листопада 2023 року у справі № 465/4983/23); існували розбіжності у даних про час та характер вчиненого насильства, відображених в протоколі про вчинення адміністративного правопорушення та поясненнях потерпілої особи [1, с. 9].

Що стосується доказової бази на підтвердження фактів вчинення домашнього насильства, то з аналізу судових рішень вбачається, що в таких справах судами бралися до уваги такі докази: протокол про адміністративні правопорушення, складений відповідно до вимог ст. 256 КУпАП; рапорт

поліцейського про надходження заяви про вчинення домашнього насильства; протокол прийняття заяви про вчинене правопорушення; пояснення потерпілої особи щодо скоєння відносно неї домашнього насильства; відомості про притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства (у разі повторного вчинення правопорушення); висновок психолога, в якому вказано, що внаслідок домашнього насильства завдано шкоди психічному здоров'ю потерпілої особи, знизилась якість її життя; медичні документи на підтвердження наявності шкоди фізичному здоров'ю (наприклад, консультаційні висновки за результатами проходження медичних оглядів); наявність термінового заборонного припису; аудіо/відеозаписи подій вчинення насильства; пояснення свідків; скріншоти переписки; рішення суду про видачу обмежувального припису; належним чином заповнена форма оцінки ризиків вчинення домашнього насильства; довідки про перебування потерпілої особи в кризових центрах [1, с. 9-10].

Що стосується адміністративних стягнень, що найчастіше застосовуються до осіб, що притягуються до відповідальності, то найчастіше застосовується стягнення у виді штрафу. Рідше – адміністративний арешт та громадські роботи. Також застосовується практика звільнення від адміністративної відповідальності на підставі ст. 22 КУпАП із застосуванням усного зауваження. В переважній більшості суди формально підходять до обґрунтування застосування виду стягнення за вчинення домашнього насильства [1, с. 11].

З аналізу судової практики вбачається, що суди при прийнятті рішень у справах про притягнення до відповідальності за вчинення домашнього насильства враховують характер вчиненого правопорушення, ставлення особи до вчиненого правопорушення, визнання/невизнання своєї вини, особу порушника, в тому числі перебування особи на військовій службі [1, с. 12].

Наприклад, в постанові Київського апеляційного суду від 10 квітня 2023 року у справі № 753/3420/23 вказано, що кривдник вперше притягується до адміністративної відповідальності, є офіційним волонтером Київської міської організації Всеукраїнської профспілки військових, працівників правоохоронних

органів та учасників бойових дій, де позитивно характеризується. Крім того, до апеляційного суду надано заяву потерпілої, з якої слідує, що ситуація між нею та її чоловіком на цей час вирішена, а тому просить його до адміністративної відповідальності не притягувати та справу закрити. Таким чином, враховуючи обставини та характер вчиненого правопорушення, а також обставини, які характеризують особу кривдника, відсутність тяжких наслідків вчиненого, суд апеляційної інстанції вважає, що його слід звільнити від адміністративної відповідальності на підставі ст. 22 КУпАП у зв'язку із малозначністю вчиненого адміністративного правопорушення, обмежившись усним зауваженням [1, с. 12-13].

Основними проблемними питаннями у провадженнях за ст. 173² КУпАП є такі: види правопорушень, що є підставою притягнення осіб до адміністративної відповідальності за ст. 173² КУпАП; статева приналежність осіб, які вчинили домашнє насильство; форми домашнього насильства, за які винних осіб було притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 173² КУпАП; коло осіб, які виступають постраждалими від домашнього насильства (характер родинних зв'язків між порушником та потерпілою особою); повторність, циклічність домашнього насильства; докази у справах щодо притягнення до адміністративної відповідальності за домашнє насильство; види адміністративних стягнень, що накладаються судом за домашнє насильство; апеляційне оскарження постанов судів першої інстанції у справах про вчинення адміністративних правопорушень, передбачених ст. 173² КУпАП [243, с. 75]. Необхідно відмітити, що для справ про адміністративні правопорушення щодо домашнього насильства законодавством не передбачено касаційне провадження.

Що стосується притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства, то суди, розглядаючи такі справи, зазначають, що невід'ємною ознакою домашнього насильства, передбаченого диспозицією статті 126¹ КК України, є його систематичність, тобто вчинення ряду діянь, кожне з яких в окремоті може й не містити ознак цього злочину, але в сукупності призводять до наслідків, визначених диспозицією цієї статті КК України. Так, у

постанові Верховного Суду від 28 лютого 2023 року у справі № 725/4683/20 зазначено, що домашнє насильство майже ніколи не становить собою окремий епізод, а зазвичай охоплює кумулятивне та взаємопов'язане фізичне, психологічне, сексуальне, емоційне, вербальне та фінансове насильство щодо близького члена/кині сім'ї чи партнера/ки, наслідки якого виходять за межі обставин окремого епізоду. Повторення послідовних епізодів насильства в особистих стосунках становить собою особливий контекст і динаміку домашнього насильства. Воно становить собою триваюче правопорушення, що характеризується продовжуваним зразком поведінки, в якому кожен окремий інцидент є цеглиною більш загального зразку поведінки. Для доведення систематичності домашнього насильства важливими є сам факт і обставини вчинення окремих його епізодів. Правові наслідки, які настали чи не настали для кривдника за цими окремими епізодами, а також час, коли такі наслідки настали, не є обставинами, які можуть впливати на доведеність цих епізодів [1, с. 14].

Слід зазначити, що однією із важливих ознак, яка характеризує об'єктивну сторону домашнього насильства і дозволяє відмежувати положення ст. 126¹ КК України та ст. 173² КУпАП, є систематичність відповідних діянь.

У постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 25 лютого 2021 року у справі № 583/3295/19 зазначено, що закінченим домашнє насильство вважається з моменту вчинення хоча б однієї із трьох форм насильства (фізичного, психологічного чи економічного) втретє, у результаті чого настав хоча б один із вказаних в законі наслідків. Однак виникає питання чи може йтися про систематичність у разі, коли за два епізоди домашнього насильства особу притягували до адміністративної відповідальності? Іншими словами йдеться про те, чи обов'язково для того щоб вести мову про кримінально каране домашнє насильство має бути щонайменше три епізоди насильства, за жоден із яких особа не притягувалася до відповідальності, в тому числі адміністративної [244].

У постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 28 лютого 2023 року у справі № 725/4683/20 суд не погодився з підходом апеляційного суду, який зводився до того, що кримінальне провадження за

статтею 126¹ КК може бути розпочате лише після того, як за попередні епізоди домашнього насильства особа була не менш ніж двічі притягнута до відповідальності за статтею 173² КУпАП. Домашнє насильство майже ніколи не становить собою окремий епізод, а зазвичай охоплює кумулятивне та взаємопов'язане фізичне, психологічне, сексуальне, емоційне, вербальне та фінансове насильство щодо близького члена сім'ї чи партнера, наслідки якого виходять за межі обставин окремого епізоду. Повторення послідовних епізодів насильства в особистих стосунках становить собою особливий контекст і динаміку домашнього насильства. Воно становить собою триваюче правопорушення, що характеризується продовжуваним зразком поведінки, в якому кожен окремий інцидент є цеглиною більш загального зразку поведінки. Для доведення систематичності домашнього насильства важливими є сам факт і обставини вчинення окремих його епізодів. Правові наслідки, які настали чи не настали для кривдника за цими окремими епізодами, а також час, коли такі наслідки настали, не є обставинами, які можуть впливати на доведеність цих епізодів. Мета адміністративного покарання і інших адміністративних заходів держави полягає в негайному реагуванні на окремий випадок домашнього насильства, який сам по собі не становить кримінального правопорушення, з метою своєчасно та ефективно запобігти подальшій ескалації насильства та захистити жертву. Домашнє насильство може доводитися будь-якими доказами, допустимими у кримінальному провадженні, і закон не містить вимоги доведення його спеціально визначеними засобами доказування. Серед іншого, суд може прийняти до уваги адміністративні протоколи поліції, обмежувальні приписи, рішення суду в справі про адміністративне правопорушення, які оцінюються ним у сукупності з іншими доказами, наданими сторонами. Верховний Суд констатував, що апеляційний суд мав прийняти до уваги ті епізоди, за якими засуджений був притягнутий до адміністративної відповідальності, коли робив висновок про доведеність чи недоведеність систематичності домашнього насильства. Отже, що для доведення ознаки систематичності необхідно брати до

уваги й факти притягнення насильника до адміністративної відповідальності [244].

Попереднє притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства за умови подальшої повторюваності вчинення протиправних дій щодо певної потерпілої особи чи осіб і настання конкретних наслідків, які визначені законодавцем як більш тяжкі, ніж ті, що зазначені в законодавстві України про адміністративні правопорушення, не свідчить про подвійне притягнення до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, а підтверджує систематичність дій винуватої особи (постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 14 червня 2022 року у справі № 585/3184/20). Проте слід враховувати, що якщо за одні й ті ж діяння особу спершу притягують до адміністративної, а потім до кримінальної відповідальності, то принцип *non bis in idem* порушено. У постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 12 жовтня 2021 року у справі № 663/3390/19 наголошено, що притягнення особи двічі за одні і ті ж діяння, які кваліфікуються як адміністративні правопорушення, а потім – як кримінальне правопорушення, є неможливим і суперечить Конституції України та практиці Європейського суду з прав людини [244].

Є випадки, коли під час досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження, передбаченого ст. 126¹ КК України, згідно з кримінальним процесуальним законодавством укладаються угоди про примирення між потерпілою особою і підозрюваним/обвинуваченим. Суди при визначенні покарання для кривдників у справах про вчинення домашнього насильства найчастіше призначають громадські роботи та покарання у виді позбавлення волі. Рідше – арешт, обмеження волі, штраф [242, с. 26-27].

Варто звернути увагу на те, що на території України запроваджений режим воєнного стану. Згідно з п. 11 ст. 67 КК України вчинення кримінального правопорушення з використанням умов воєнного стану є обставиною, що обтяжує покарання [129], адже винна особа з метою полегшення вчинення кримінального правопорушення використовує найбільш несприятливий для суспільства час,

тяжкі обставини та умови, в яких опинилося суспільство, що свідчить про підвищений ступінь суспільної небезпеки злочинів, які вчиняються в умовах воєнного стану. Саме тому покарання для осіб, визнаних винними у вчиненні кримінальних правопорушень в період воєнного стану, суд буде призначати з урахуванням цієї обтяжуючої обставини, тобто вид і розмір призначеного покарання буде наближеним до максимальної межі, передбаченої КК України [245]. Відповідно, якщо за вчинення домашнього насильства санкція статті 126¹ КК України встановлює відповідальність в межах громадських робіт на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арешт на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до п'яти років, або позбавлення волі на строк до двох років, то у випадку вчинення домашнього насильства з використанням умов воєнного стану, суд вправі призначити максимальний розмір покарання у виді позбавлення волі. Водночас, як показує моніторинг судової практики, суди жодного разу не враховували згадану обтяжуючу обставину при призначенні покарання за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126¹ КК України [242, с. 27-28].

Під час аналізу судової практики стосовно відповідальності за домашнє насильство було встановлено, що суди у деяких рішеннях застосовують практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Це допомагає вирішити справу, враховуючи всю глобальну проблематику домашнього насильства. Наприклад, у рішенні Солом'янського районного суду м. Києва від 27 квітня 2022 року у справі № 760/4658/22 було зазначено одну із правових позицій ЄСПЛ у справі «ТКHELIDZE проти Грузії» за заявою № 33056/17. ЄСПЛ у цьому рішенні наголосив, що відсутність негайного реагування органів влади при виникненні підозр щодо домашнього насильства порушує Конвенцію. Окрім цього, за відповідних обставин влада зобов'язана вживати превентивних оперативних заходів для захисту особи, життю якої загрожує злочинні дії іншої особи. Жертви домашнього насильства, які потрапляють до категорії вразливих осіб, мають право на державний захист. Коли виникають будь-які підозри щодо домашнього насильства чи насильства щодо жінок, від органів влади вимагається негайне

реагування та подальша особлива ретельність для вирішення конкретного характеру насильства в ході провадження [246].

Основні правові позиції ЄСПЛ щодо розслідування домашнього насильства містяться у справах про порушення прав людини в ситуаціях домашнього насильства, встановлені у таких рішеннях ЄСПЛ, як: А. проти Сполученого Королівства (1998), Контрова проти Словаччини (2007), Беваква та С. проти Болгарії (2008), Бранко Томасік та інші проти Хорватії (2009), Опуз проти Туреччини (2009), Е. С. та інші проти Словаччини (2009), А. проти Хорватії (2010), Хайдуова проти Словаччини (2010), Талпіс проти Італії (2017), Бутуруга проти Румунії (2020) та інші.

Так, наприклад, уперше у справі «Оруз проти Туреччини» № 33401/02 від 9 червня 2009 року [247] ЄСПЛ визнав порушення ст. 14 ЄКПЛ (заборона дискримінації) у сукупності зі ст. ст. 2 та 3, пославшись на рішення у справі «D.H. та інші проти Чеської Республіки» № 57325/00 від 7 лютого 2006 року [248], яке пояснює, що в тих випадках, коли заявник на основі статистичних даних може обґрунтувати наявність *prima facie* (безперечних) доказів, що будь-яке правило (навіть сформульоване в нейтральній манері) насправді торкається більшого відсотка жінок, ніж чоловіків, уряд-відповідач має довести, що ці обставини є результатом об'єктивних факторів, не пов'язаних із дискримінацією за ознакою статі. У цьому контексті ЄСПЛ вивчив дані, надані рядом турецьких та міжнародних організацій (наприклад, Amnesty International, Purple Roof Women's Shelter Foundation та інших), які підтвердили факт того, що жінки частіше за чоловіків зазнають домашнього насильства і зустрічають серйозні труднощі у пошуку правосуддя. Крім розгляду доповідей, ЄСПЛ провів аналіз міжнародних правових інструментів, рішень та принципів, у тому числі принципу належної обачності, для підкріплення наявності гендерної дискримінації. Подана інформація дозволила ЄСПЛ дійти висновку, що нездатність турецької влади забезпечити жінкам захист від домашнього насильства порушує їхнє право на рівний захист із боку закону. У даній справі заявниці вдалося продемонструвати, що домашнє насильство стосується переважно жінок, а існуюча політика судової

влади створює атмосферу толерантності до вказаного явища. У зв'язку з цим насильство, пережите заявницею та її матір'ю, визнане насильством за статевою ознакою, яка є однією з форм дискримінації щодо жінок. Крім того, ЄСПЛ заявив про створення «толерантності до неправомірних дій», оскільки представники правоохоронних органів часто закликали жертв насильства відмовитися від своїх заяв, судові розгляди затягувалися, а винні відпускалися на волю, що призводить до створення клімату, що сприятиме процвітанню домашнього насильства. Цей підхід ЄСПЛ пізніше застосував у справі «Halime Kılıç проти Туреччини» № 63034/11 від 28 червня 2016 року [249].

У процесі прийняття ЄСПЛ рішення у справі «Vuturuga проти Румунії» № 56867/15 від 11 лютого 2020 року [250], в якому вперше розглянуто питання неефективності розслідування домашнього насильства, порушення конфіденційності електронної пошти та віртуального залякування заявниці. У своєму рішенні ЄСПЛ дійшов висновку про необхідність дотримання конфіденційності електронного листування, визнавши віртуальне залякування як одну з форм насильства щодо жінок, яке може виражатися у вигляді втручання в особисте життя в Інтернеті, проникнення в комп'ютер або інші електронні пристрої, поширення інформації або зображень, пов'язаних із жертвою, включаючи особисті дані.

Перше рішення щодо домашнього насильства проти України ЄСПЛ виніс по справі «Левчук проти України» № 17496/19 від 30 вересня 2020 року [251]. Суть даної справи полягає у наступному. Заявниця народила троє дітей та отримала соціальне житло. Через деякий час її чоловік став допускати зловживання спиртними напоями та застосовування до неї фізичного насильства. У результаті подружжя Левчук розлучилося, але проживало разом в квартирі. Левчук, продовжуючи зазнавати насильства, зверталася до поліції за захистом, однак це не мало позитивного результату. Врешті-решт заявниця спробувала виселити колишнього чоловіка із соціального житла, зважаючи на порушення ним правил співжиття. Суд першої інстанції задовольнив позовні вимоги, проте апеляційна інстанція таке рішення скасувала та відмовила у задоволенні позову. Суд

апеляційної інстанції зазначив, що Левчук не довела обставин систематичного порушення правил співжиття колишнім чоловіком. Касаційна інстанція залишила рішення суду апеляційної інстанції в силі [7, с. 129].

Не отримавши захисту своїх прав на національному рівні, Левчук звернулася до ЄСПЛ та скаржилася на те, що українські суди занадто формально підійшли до її справи, оскільки склалося враження, що взагалі такі особи, як її колишній чоловік, можуть безкарно чинити насильство. Врешті-решт ЄСПЛ дійшов висновку про порушення права скаржниці на повагу до приватного та сімейного життя і визнав, що держава не забезпечила виконання своїх зобов'язань щодо належного захисту скаржниці від домашнього насильства. Суд резюмував, що, відхиливши позов заявниці про виселення її колишнього чоловіка, національні судові органи не здійснили комплексного аналізу ситуації і ризику подальшого психологічного і фізичного насильства, з якими мали справу заявниця та її діти. Суд, окрім цього, вказав, що провадження здійснювалося більше двох років на трьох рівнях юрисдикції, впродовж яких заявниця і її діти перебували під загрозою триваючого насильства. Тож не був досягнутий справедливий баланс між усіма конкуруючими приватними інтересами. Реакція судів цивільної юрисдикції на позов заявниці про виселення її попереднього чоловіка не узгоджувалася з позитивним зобов'язанням держави забезпечити належний захист заявниці від домашнього насильства...». Також Суд підкреслив, що проблема домашнього насильства, яке може мати різні прояви – від фізичного насильства до сексуального, економічного, емоційного або словесного зловживання, виходить за рамки обставин конкретної справи. Це вважається загальною проблемою, що у той чи інший спосіб характерна для всіх держав-членів, і яка не завжди знаходиться на поверхні, тому що вона доволі часто відображається в особистих відносинах чи замкнених ланцюгах. ЄСПЛ присудив Левчук моральну сатисфакцію у розмірі 4500 євро та 1150 євро судових витрат [7, с. 130].

Цікавим є рішення ЄСПЛ по справі «М.М. та З.М. проти України» № 4669/20 від 3 листопада 2022 року [252].

Суть даної справи полягає у наступному. Заявниця та її партнер (з яким вона не перебувала у шлюбі) припинили проживати разом у березні 2017 року. Після цього їхні діти – двоє синів – переважно проживали з заявницею. Заявниця стверджувала, що колишній чоловік намагався змусити її відновити їхні стосунки та поведився агресивно щодо неї та їхніх синів: приходив до дому заявниці, кричав і лаявся на неї, хапав її за горло, погрожував побити чи вбити її та підпалити її квартиру, забрав сина – другого заявника – без її згоди, відмовляючись повернути його протягом приблизно чотирьох місяців, і намагався «викрасти» їхнього другого сина. Заявниця негайно повідомила про події поліцію та надала їм письмові заяви від кількох осіб, які були свідками деяких інцидентів. Проте поліція не знайшла жодних підстав для розслідування її тверджень, заявляючи, у більшості випадків, що вони не змогли знайти та допитати її колишнього чоловіка і що вона повинна використати цивільні засоби правового захисту, щоб вирішити розбіжності, які вона мала з ним щодо виховання їхніх дітей.

ЄСПЛ визнає, що влада не змогла належним чином відреагувати на стверджувані випадки домашнього насильства щодо заявників і не оцінила їхню ситуацію в цілому, включаючи будь-який можливий ризик того, що подібні інциденти повторяться. Відповідно було порушення статті 8 Конвенції з цього приводу. Суд вважає, що він розглянув основні правові питання, порушені в цій заяві, і що немає потреби виносити окрему ухвалу щодо прийнятності та суті скарг заявників за ст. ст. 6, 8 і 13 Конвенції стосовно провадження щодо опіки над дитиною, ухваленого в липні 2020 року.

У рішенні по даній справі ЄСПЛ підтвердив позицію, що бездіяльність правоохоронних органів влади, а саме – неналежне розслідування заяв про домашнє насильство поліцією порушує Конвенцію та вперше сформував позицію, що через особливо вразливе становище потерпілих від домашнього насильства, законодавча база повинна дозволяти владі розслідувати випадки домашнього насильства за власною ініціативою як питання суспільного інтересу.

Слід зазначити, що у справі «Левчук проти України» ЄСПЛ вже наголошував, що якщо особа висуває небезпідставну скаргу щодо повторюваних актів домашнього насильства над нею чи інших видів знуцання, якими б незначними не були окремі епізоди, національні органи влади зобов'язані оцінити ситуацію загалом, зокрема й загрозу продовження аналогічних подій. ЄСПЛ зазначає, що через специфіку домашнього насильства випадки, коли потерпілі відмовляються від своїх скарг, є поширеними та вважає, що така відмова не має звільняти національні органи влади від обов'язку оцінювати тяжкість ситуації з метою пошуку належного її врегулювання. А обов'язком держав є враховувати вразливість потерпілих від домашнього насильства під час виконання своїх позитивних обов'язків у цій сфері за ст.ст.3 та 8 Конвенції.

Отже, рішення ЄСПЛ по справі «М.М. та З.М. проти України» вкотре звернуло увагу на проблематику боротьби з домашнім насильством та зробило актуальною дискусію стосовно важливості ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами Україною.

Таким чином, судова практика має вагоме значення для вирішення спорів про правопорушення домашнього насильства. Узагальнення судової практики у провадженнях про правопорушення домашнього насильства дозволяє визначити проблеми в розгляді цієї категорії справ та запропонувати шляхи їх вирішення. Завдяки цьому можна забезпечити єдність судової практики у провадженнях про правопорушення домашнього насильства.

Висновки до розділу 3

1. Міжнародні стандарти відіграють важливу роль у формуванні вітчизняного законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому

насильству. Наявність міжнародної правотворчості щодо запобігання та протидії домашньому насильству вказує на те, що світова спільнота визнає проблему домашнього насильства та виражає необхідність їй протистояти різними засобами. Міжнародні документи щодо запобігання та протидії домашньому насильству дають підстави стверджувати, що на міжнародному рівні існує значний арсенал правових інструментів та засобів, які допомагають Україні у процесі формування як національного законодавства, так і механізмів його реалізації. Згідно з міжнародними договорами, які підписала Україна, держава зобов'язана вживати всіх необхідних заходів для запобігання та припинення домашнього насильства, а також для захисту жертв такого насильства. Дотримання міжнародних норм у сфері запобігання та протидії домашньому насильству допомагає українському законодавству стати більш прогресивним та ефективним.

2. Переважна більшість нормативно-правових актів зарубіжних країн, що спрямовується на запобігання та протидію домашньому насильству, розробляються у відповідності до міжнародних правових документів, в той же час, кожна з держав вносить свої корективи, що можуть полягати як у самому законодавчому визначенні поняття «домашнє насильство», так і у специфічних заходах реагування на такі випадки виявлення. Це зумовлено насамперед особливостями правових систем, а також відповідним рівнем розвитку громадянського суспільства в кожній з держав.

3. Враховуючи досвід зарубіжних країн до напрямів удосконалення правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства доцільно віднести такі: контроль за відносинами між жертвою та особою, що вчиняє домашнє насильство у випадку їхнього спілкування чи зустрічей; охоронні документи, що спрямовані проти особи, що вчиняє домашнє насильство; збільшення кількості обмежень, що передбачені для особи, що вчиняє домашнє насильство (заборона входження до свого будинку (квартири), неможливість перебування біля нього ближче, ніж це встановив суд, обмеження контактів з дітьми, жінкою, іншою особою, що стала потерпілою від домашнього

насильства, заборона наближення до потерпілих осіб, зустрічі з ними і намагання контактувати з ними, використовуючи мобільні та інші способи зв'язку); запровадження електронних засобів моніторингу поведінки кривдників і потерпілих; виселення особи-агресора з місця спільного проживання з потерпілою особою на певний термін.

4. Судова практика у провадженнях про правопорушення домашнього насильства є особливою та важливою формою відображення тенденцій у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Обов'язковими умовами визнання судом правопорушення є встановлення об'єктивної сторони правопорушення, систематичності та наявності доказів щодо підтвердження фактів вчинення домашнього насильства. Покарання для осіб, визнаних винними у вчиненні кримінальних правопорушень в період воєнного стану, є обтяжуючою обставиною, тобто вид і розмір призначеного покарання має бути наближеним до максимальної межі, передбаченої КК України. Під час розгляду справ про домашнє насильство суди у деяких рішеннях застосовують практику ЄСПЛ. Ефективне застосування судами практики ЄСПЛ та правових позицій Верховного Суду сприяє правильності та єдності у застосуванні норм законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству, а також захисту прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні сутності та особливостей правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства. Сформульовано низку висновків та пропозицій, спрямованих на вирішення цього завдання. Основні з них такі:

1. Останнім часом спостерігається значний науковий інтерес до проблеми домашнього насильства. Це зумовлено актуалізацією та висвітленням цієї проблематики в сучасному суспільстві. Питання, пов'язані з домашнім насильством, є предметом наукових розвідок представників різних галузей знань (право, психологія, медицина, філологія, соціологія, педагогіка, соціальна робота, механізми державного управління). Різноманітні правові аспекти домашнього насильства були об'єктом наукового пізнання учених у сфері адміністративного права, кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права, криміналістики. Однак домашнє насильство безпрецедентно зростає та стає серйозною проблемою для всього суспільства, що свідчить про недостатню розробленість певних положень правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства та державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Це вказує на практичну значущість та подальшу необхідність у науковому дослідженні правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства.

2. Формування нормативно-правового забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства в Україні здійснювалося під впливом норм міжнародного законодавства. Аналіз тенденцій розвитку нормативно-правового забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства свідчить про постійний розвиток, зміну та вдосконалення законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству. У результаті проведеного аналізу виокремлено два етапи становлення нормативно-правового

забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства в Україні: 1) 1991-2016 рр. – відсутність належного правового регулювання домашнього насильства; 2) 2017 – дотепер – прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», встановлення в КУпАП адміністративної відповідальності за домашнє насильство, встановлення в КК України кримінальної відповідальності за домашнє насильство, ратифікація Конвенції про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу з цими явищами, прийняття інших нормативних актів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству.

3. Визначаючи основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству законодавець залишив поза увагою саме поняття «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству», яке є ключовим для сфери запобігання та протидії домашньому насильству. Державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству – це заснований на концепції запобігання та протидії правопорушенням комплексний напрям державної політики, який передбачає: 1) державне управління, засноване на засадах державної управлінської культури, спрямоване на реалізацію національних інтересів щодо запобігання та протидії домашньому насильству; 2) політико-правове регулювання суспільних відносин у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) діяльність політичних інститутів у цій сфері, головною метою якої є творення потенціалу щодо запобігання та протидії домашньому насильству через ефективну реалізацію інституційної спроможності, що виявляється у формуванні необхідних і достатніх умов для: а) ефективного реагування на факти домашнього насильства; б) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством; в) належного розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки.

4. Встановлено, що Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та Конвенція Ради Європи про запобігання насильству

стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами відображають відмінні за своїм логіко-семантичним спрямуванням напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Термін ««combating»», який значною мірою формує концепт реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в Україні, раціональніше було б перекласти саме як «протидія», а повна назва Стамбульської Конвенції має означатись наступним чином: «Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та протидію цим явищам». Відповідно, у змісті самої Конвенції, також термін «боротьба» замінити на «протидія».

5. Правова охорона від домашнього насильства – це організаційно-правове забезпечення діяльності органів державної влади, яке визначено та здійснюється на основі чинних нормативно-правових актів та законодавчо підкріплена система правових гарантій; сутністю якої є забезпечення та захист за допомогою правових засобів прав осіб від протиправних діянь домашнього насильства з настанням невідвратною юридичною відповідальності правопорушника.

6. Одним із засобів організації належного виконання приписів правових норм у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є адміністративна відповідальність. Адміністративна відповідальність за домашнє насильство – це вид юридичної відповідальності, що полягає в застосуванні компетентними органами адміністративних стягнень до осіб, які вчинили адміністративне правопорушення у сфері запобігання та протидії домашнього насильства, в порядку, встановленому нормами адміністративного права. Суб'єкти правовідносин, які вчинили протиправне діяння, можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності за наявності сукупності підстав. Підстави адміністративної відповідальності за домашнє насильство – це сукупність обставин, зазначених у КУпАП, наявність яких робить таку відповідальність можливою і необхідною. Підстави адміністративної відповідальності за домашнє насильство можна розглядати у вузькому та широкому розумінні. Підставою у вузькому значенні є склад адміністративного правопорушення за ст. 173² КУпАП

(об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона), а у широкому – наявність нормативних (нормативною підставою адміністративної відповідальності за домашнє насильство є адміністративно-правова норма, яка передбачає можливість застосування цього виду відповідальності), фактичних (фактичною підставою адміністративної відповідальності за домашнє насильство є сукупність різних ознак, які утворюють склад адміністративного правопорушення) та процесуальних (процесуальна підстава передбачає наявність правозастосовного акту, яким застосовується адміністративна відповідальність за домашнє насильство) підстав протиправного діяння за ст. 173² КУпАП.

7. Аргументовано доведено відмінність понять «домашнє насильство» і «аб'юз» у зв'язку з чим з метою системного удосконалення чинного законодавства щодо запобігання та протидії домашньому насильству ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» запропоновано доповнити таким пунктом:

«3-1) домашній аб'юз – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства з метою придушити волю особи, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь».

Запропоновані термінологічні доповнення та зміни матимуть якісний вплив на перспективи подальшого удосконалення чинного законодавства у досліджуваному сегменті, зокрема передбачення можливої кримінальної відповідальності за такою кваліфікуючою ознакою домашнього насильства як домашній аб'юз.

8. З метою системного удосконалення чинного законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству ст. 126¹ КК України доповнити частиною другою такого змісту:

«2. Домашній аб'юз, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з метою придушити волю особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, -

карається пробаційним наглядом на строк від трьох до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк, або позбавленням волі на строк до трьох років».

9. Міжнародні стандарти відіграють важливу роль у формуванні вітчизняного законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Наявність міжнародної правотворчості щодо запобігання та протидії домашньому насильству вказує на те, що світова спільнота визнає проблему домашнього насильства та виражає необхідність їй протистояти різними засобами. Міжнародні документи щодо запобігання та протидії домашньому насильству дають підстави стверджувати, що на міжнародному рівні існує значний арсенал правових інструментів та засобів, які допомагають Україні у процесі формування як національного законодавства, так і механізмів його реалізації. Згідно з міжнародними договорами, які підписала Україна, держава зобов'язана вживати всіх необхідних заходів для запобігання та припинення домашнього насильства, а також для захисту жертв такого насильства. Дотримання міжнародних норм у сфері запобігання та протидії домашньому насильству допомагає українському законодавству стати більш прогресивним та ефективним.

10. Враховуючи досвід зарубіжних країн до напрямів удосконалення правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства доцільно віднести такі: контроль за відносинами між жертвою та особою, що вчиняє домашнє насильство у випадку їхнього спілкування чи зустрічей; охоронні документи, що спрямовані проти особи, що вчиняє домашнє насильство; збільшення кількості обмежень, що передбачені для особи, що вчиняє домашнє насильство (заборона входження до свого будинку (квартири), неможливість

перебування біля нього ближче, ніж це встановив суд, обмеження контактів з дітьми, жінкою, іншою особою, що стала потерпілою від домашнього насильства, заборона наближення до потерпілих осіб, зустрічі з ними і намагання контактувати з ними, використовуючи мобільні та інші способи зв'язку); запровадження електронних засобів моніторингу поведінки кривдників і потерпілих; виселення особи-агресора з місця спільного проживання з потерпілою особою на певний термін.

11. Судова практика у провадженнях про правопорушення домашнього насильства є особливою та важливою формою відображення тенденцій у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Обов'язковими умовами визнання судом правопорушення є встановлення об'єктивної сторони правопорушення, систематичності та наявності доказів щодо підтвердження фактів вчинення домашнього насильства. Покарання для осіб, визнаних винними у вчиненні кримінальних правопорушень в період воєнного стану, є обтяжуючою обставиною, тобто вид і розмір призначеного покарання має бути наближеним до максимальної межі, передбаченої КК України. Під час розгляду справ про домашнє насильство суди у деяких рішеннях застосовують практику ЄСПЛ. Ефективне застосування судами практики ЄСПЛ та правових позицій Верховного Суду сприяє правильності та єдності у застосуванні норм законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству, а також захисту прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Домашнє насильство у 2023 році: дані та тенденції. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/домашнє-насильство-2023-дані-та-тенденції.pdf> (дата звернення 16.04.2024).
2. В Україні різко зросла кількість випадків домашнього насильства: Рада та МВС пропонують посилити відповідальність. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/domestic-violence-2023> (дата звернення 16.04.2024).
3. Сороко С. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2023. №. 3 (39). С. 227-231. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2023.39.227>.
4. Малиновська Т.М. Домашнє насильство: щодо змістовного наповнення терміна. *Наше право*. 2020. №. 3. С. 85-91. DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.2020.3.14>.
5. Садонцева Л.К. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні та зарубіжному праві: порівняльний аналіз. *Молодий вчений*. 2019. №. 4 (68). С. 149-153. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-4-68-35>.
6. Яра О.С., Стасюк Н.А., Проблемні питання здійснення кримінального провадження щодо домашнього насильства. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2021. Випуск 63. С. 279-283.
7. Медведська В.В. Правові засади захисту жінок від домашнього насильства: дис. ... докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2022. 276 с. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u145/dis_medvedska.pdf (дата звернення 24.04.2023).
8. Степаненко О.В. Теорія і практика кримінально-правової охорони особи від домашнього насильства: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2023. 420 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/efcc61bd-aff4-4851-a33e-1445bdeb8a35/content> (дата звернення 12.01.2024).

9. Лесько Н.В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів, 2019. 489 с. URL: https://old.lpnu.ua/sites/default/files/dissertation/2019/12148/dysertaciya_na_zdobuttya_naukovogo_stupenya_doktora_yurydychnyh_nauk_lesko_nataliyi_volodymyrivny.pdf (дата звернення 24.04.2023).

10. Ліщук Н.О. Насильницькі дії, що вчиняються щодо жінок: причини та запобігання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Заклад вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права». Львів, 2020. 232 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/2297/dysertaciyalishchukno.pdf> (дата звернення 24.04.2023).

11. Шаповал К.А. Методика розслідування вбивств, вчинених у зв'язку з домашнім насильством: дис. ... докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Харківський національний університет внутрішніх справ України. Харків, 2023. 224 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/353be5eb-99e0-41bd-8cf8-b0e1c818f7c6/content> (дата звернення 12.01.2024).

12. Стасюк Н.А. Кримінологічна характеристика домашнього насильства: дис. ... докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2023. 173 с. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u145/dis_stasyuk.pdf (дата звернення 12.01.2024).

13. Нерода М.А. Адміністративно-правові засади протидії домашньому насильству: дис. ... докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2023. 215 с. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/8daf9eaa-f80c-4bf1-aa51-49dccfa7d674/content> (дата звернення 12.01.2024).

14. Дмитращук О.С. Запобігання домашньому насильству підрозділами Національної поліції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2021. 22 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp->

content/uploads/files/Structure/science/rada/k2/NewF/14/a.pdf (дата звернення 24.04.2023).

15. Слухаєнко Ю.М. Методика розслідування домашнього насильства: дис. ... докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Донецький державний університет внутрішніх справ України. Кропивницький, 2023. 213 с. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/04/slukahayenko_dysertacziya.pdf (дата звернення 12.01.2024).

16. Самченко М.Ю. Кримінологічна характеристика та попередження сімейного насильства щодо неповнолітніх: дис.... канд. юрид. наук. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2011. 216 с. URL:<https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/789/1/%d0%a1%d0%b0%d0%bc%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%9c.%d0%ae.%20%20%d0%b4%d0%b8%d1%81.pdf> (дата звернення 24.04.2023).

17. Іщенко Т.В. Розслідування домашнього насильства: дис. ... докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 324 с. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/aaба2b3d-7759-427a-9a20-3171379535e9/content> (дата звернення 24.04.2023).

18. Беспаль О.Л. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї: дис.... канд. юрид. наук. Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2019. 294 с. URL: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/_%D0%B4%D0%B8%D1%81_2.pdf (дата звернення 24.04.2023).

19. Митник У.М. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії домашньому насильству в Україні та країнах Європейського Союзу: дис. ... докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Інститут держави і права імені В.М. Корецького. Київ, 2021. 269 с. URL: <http://idpnan.org.ua/files/2021/mitnik-u.m.-kriminalno-pravovi-ta-kriminologichni-zasadi-protidiyi-domashnomu-nasilstvu-v-ukrayini-ta-krayinah-evropeyskogo-soyuzu.pdf> (дата звернення 24.04.2023).

20. Шинкарчук А.Я. Кримінально-правові заходи реагування на прояви домашнього насильства: дис. ... докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2021. 240 с.

21. Горбова Г.О. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ, 2016. 239 с. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/19402> (дата звернення 24.04.2023).

22. Коломоєць О.Д. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2010. 23 с.

23. Довгунь К.В. Адміністративно-правові засади діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 202 с. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/ea1126fb-cd16-42e4-b6c4-b8d529d8085a/content> (дата звернення 24.04.2023).

24. Головкін Б.М. Сімейно-побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 20 с.

25. Наконечна Л.А. Насильство як наскрізне кримінально-правове поняття: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2016. 21 с.

26. Алфьоров С.М., Шаблистий В.В. Кримінальна відповідальність за погрози застосуванням фізичного насильства: монографія. Запоріжжя: ФОП Зеленкевич Л.П., 2011. 212 с.

27. Гумін О.М. Кримінальна насильницька поведінка особи: теоретико-прикладні аспекти: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2011. 628 с.

28. Денисова О.В. Кримінально-правова характеристика катування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Академія адвокатури України. Київ, 2014. 24 с.
29. Джужа О.М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством: монографія. Київ: Атіка, 2009. 240 с.
30. Йосипів А.О. Детермінанти насильницької злочинності та протидія їй органами внутрішніх справ: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 276 с.
31. Ігнатов О.М. Теоретичні та прикладні проблеми протидії загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2014. 598 с.
32. Приколотіна Л.Ю. Злочинне фізичне насильство, що чинять батьки щодо малолітніх та неповнолітніх дітей на ґрунті сімейних відносин (кримінологічне дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2013. 19 с.
33. Самарай Л.В. Кримінологічні засади запобігання кримінальній агресії в сім'ї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2013. 231 с.
34. Храмцов О.М. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства (теорія та практика): автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2015. 36 с.
35. Блага А.Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія. Харків: ФО-П Макаренко, 2014. 360 с.
36. Романцова С.В. Запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2018. 19 с.
37. Собко Г.М. Кримінально-правові та кримінологічні основи протидії психічному насильству: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Держ. НДІ МВС України. Київ, 2020. 791 с.

38. Кузнецов М.Г. Домашнє насильство: кримінологічна характеристика та запобігання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіон. акад. упр. персоналом». Київ, 2019. 245 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0419U004842> (дата звернення 24.04.2023).

39. Кифлюк Р.В. Особливості розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних з насильством в сім'ї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ун-т держ. фіск. служби України. Ірпінь, 2020. 232 с.

40. Лисюк Ю.В. Протидія насильству в сім'ї. Одеса: Одес. юрид. ін-т ХНУВС, 2007. 162 с.

41. Ковальова О.В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2008. 21 с.

42. Горбач-Кудря І.А. Адміністративно-правові засади застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 371 с.

43. Ткаленко О.М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів публічної адміністрації щодо попередження насильства в сім'ї відносно дітей: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2016. 237 с.

44. Мілорадова Н. Е., В.В. Доценко, П.Д. Червоний. Ретроспективний аналіз науково-психологічних концепцій домашнього насильства. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4 (103). С. 377-390. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.4.36>.

45. Бабкіна О.П., Ткачов А.С., Данильченко С.І. Правові та судово-медичні аспекти домашнього насильства в Україні. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2020. № 4 (26). Том 5. С. 336-342. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.4.36>.

46. Макарова О.П. Надання психологічної допомоги дітям, які постраждали від домашнього насильства. *Габітус*. 2020. Випуск 12. Том 1. С. 181-185. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.12-1.32>.

47. Костіна Т., Булах І. Гендерно зумовлене насильство та його викиб домашнє насильство. *Вісник Львівського університету: Серія психологічні науки*. 2021. Випуск 11. С. 80-86. DOI: <https://doi.org/10.30970/PS.2021.11.11>
48. Кузан Г., Гордієнко Н. Превенція домашнього насильства в Україні: проблеми та перспективи. *Молодь і ринок*. 2021. № 3 (189). С. 128-133.
49. Бойко О.В. Насильство в сім'ї: соціологічний аналіз явища: дис. ... канд. соціолог. наук: 22.00.03. Національний університет внутрішніх справ. Харків, 2003. 211 с.
50. Марцелюк Т. Соціологічні дослідження домашнього насильства: методологічні засади. Презентація на Міжнародній конференції «Збирання даних у сфері насильства щодо жінок та домашнього насильства: назустріч вимогам Стамбульської Конвенції», 3-4 вересня 2015 року, м. Київ. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e1d96a91-2c2f-488e-b568-3102d96392a3/content> (дата звернення 24.04.2023).
51. Скіпальська Г., Лях Т., Клішевич Н. Жінки, які постраждали від домашнього насильства як об'єкт соціальної роботи. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 5. С. 82–89. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.5.12>.
52. Карпеченкова Ганна Вячеславівна. Формування державної політики запобігання та протидії домашньому насильству в Україні: автореф. дис. ... канд. наук: 25.00.02. Харків, 2023. 24 с. URL: <https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/spetsializovani-vcheni-rady/arefKarpechkoval.pdf> (дата звернення 24.04.2023).
53. Ящук І.П. Державна допомога та профілактика домашнього насильства в Україні. *Партнерство в освіті та соціальній роботі: сучасні виклики та перспективи*: матеріали міжвузів. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 22 лют. 2022 р.). Хмельницький: ПП «А.В. Царук», 2022. С. 249-255.
54. Обиночна З.В. Сучасний стан та перспективи розвитку в Україні архітектури притулків для осіб, що постраждали від домашнього насильства. *Сучасні проблеми Архітектури та Містобудування*. 2021. № 61. С. 381–394. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2021.61.381-394>.

55. Колесник Г.О. «Мова ворожнечі» як соціальний та лінгвістичний феномен. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. № 4 Ч. 3. Том 32 (71). С. 278-283. DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-3/46>.

56. Антіпова О.П. Феномен мови ворожнечі в умовах сучасного інформаційного простору. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2020. № 1 (31). С. 148-152.

57. Котова А.В., Манжос Я.Ю. Функціонування термінів на позначення насильницьких злочинів в англomовному юридичному дискурсі. *Вісник ХНУ імені ВН Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2013. № 1072. С. 69-74.

58. Притоліук Н.М. Адміністративно-правове регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2022. 252 с.

59. Шакін Р.С. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство у формі жорстокого поводження з дітьми: дис. ... докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2023. 228 с.

60. Тичина Д.М. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади запобігання домашньому насильству в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2024. 644 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0524U000021> (дата звернення 20.02.2024).

61. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 14.06.2022).

62. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 14.06.2022).

63. Конвенція про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата звернення 14.06.2022).

64. Конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення 14.06.2022).

65. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 14.06.2022).

66. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення 14.06.2022).

67. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення 14.06.2022).

68. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 14.06.2022).

69. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення 14.06.2022).

70. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення 14.06.2022).

71. Конвенція про охорону материнства від 28 червня 1952 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_122#Text (дата звернення 14.06.2022).

72. Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності від 29 червня 1951 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_002#Text (дата звернення 14.06.2022).

73. Конвенція про дискримінацію у сфері праці та занять від 25 червня 1958 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_161#Text (дата звернення 14.06.2022).

74. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 14.06.2022).

75. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листопада 2001 року № 2789-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text> (дата звернення 14.06.2022).

76. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису: Закон України від 15 травня 2003 року № 759-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/759-15#Text> (дата звернення 14.06.2022).

77. Про внесення змін до деяких законодавчих України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї: Закон України від 25 вересня 2008 року № 599-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/599-17#Text> (дата звернення 14.06.2022).

78. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2744-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2744-17#Text> (дата звернення 14.06.2022).

79. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо врегулювання питання відповідальності за вчинення насильства в сім'ї: Закон України від 12 лютого 2015 року № 187-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-19#n6> (дата звернення 14.06.2022).

80. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення 14.06.2022).

81. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення 14.06.2022).

82. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 6 вересня 2012 року № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17> (дата звернення 14.06.2022).

83. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11 травня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення 12.12.2022).

84. Куєвас Х., Христова Г., Хавронюк М. Аналітичний звіт. Запобігання та боротьба з насильством щодо жінок та домашнім насильством в Україні. Відповідність окремих законів України вимогам Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. К., 2015. 93 с.

85. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України 20 червня 2022 року № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text> (дата звернення 12.12.2022).

86. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 12.12.2022).

87. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n41> (дата звернення 16.01.2023).

88. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23 серпня 2023 року № 3342-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#n55> (дата звернення 24.12.2023).

89. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього

насильства та насильства за ознакою статі: Закон України від 1 липня 2021 року № 1604-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1604-20#n8> (дата звернення 24.12.2023).

90. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 14.06.2022).

91. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 14.06.2022).

92. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 14.06.2022).

93. Цілі Сталого Розвитку ООН на 2016-2030 роки. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytkutysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення 29.06.2023).

94. Стратегія гендерної рівності на 2018-2023 роки. URL: <https://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equality-strategy-2023-ukr-new2/16808b35a4> (дата звернення 29.06.2023).

95. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення 29.06.2023).

96. Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 року № 1544. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 29.06.2023).

97. Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року: постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 року № 145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#top> (дата звернення 29.06.2023).

98. Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства: Указ Президента України від 21 вересня 2020 року № 398/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2020#Text> (дата звернення 29.06.2023).

99. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 року № 728-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80#Text> (дата звернення 29.06.2023).

100. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 29.06.2023).

101. Про затвердження Типової програми для кривдників: наказ Міністерства соціальної політики України від 1 жовтня 2018 року № 1434. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18#Text> (дата звернення 29.06.2023).

102. Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі: постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2019 року № 234. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 29.06.2023).

103. Селиванов В.М. Проблема методологічної обґрунтованості вітчизняного правознавства та юридичної практики. *Право України*. 1998. № 12. С. 33-43.

104. Саввова О.В. Методологія наукових досліджень: конспект лекцій для студентів 1 курсу денної форми навчання другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 161 – Хімічні технології та інженерія / О. В. Саввова; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2019. 104 с.

105. Олійник А.Ю. Методологія дослідження конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 208-212.

106. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. 3-те видання. Київ: Алерта, 2012. 524 с.

107. Олійник А.Ю. Конституційне право України та зарубіжних країн: підручник / А.Ю. Олійник, М.І. Кагадій; за заг. ред. проф. Ф.Ю. Олійника. Київ: КНУТД; Дніпро : ДДУВС, 2018. 436 с.

108. Балинська О.М. Семіотика права: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 416 с.

109. Діордіца І.В. Юридико-лінгвістичні засади формування концептосфери кібербезпекової політики. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 46. Т. 1. С. 130-133.

110. Врублевська Т. Поняття «концепт» у лінгвокогнітивних дослідженнях: етимологія, основні підходи до визначення. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство)*. 2014. Вип. 19. С. 213-217. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_filol_2014_19_45 (дата звернення 05.03.2024).

111. Новий словник іншомовних слів: більше 40 000 сл. і словосполучень / Л.І. Шевченко, О.І. Ніка, О.І. Хом'як, А.А. Дем'янюк ; за ред Л.І. Шевченко. Київ: АРІЙ, 2008. 672 с.

112. Словник української мови. Портал української мови та культури. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D1%8C%D0%B1%D0%B0> (дата звернення 05.03.2024).

113. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: <https://sum.in.ua/s/borotjba> (дата звернення 05.03.2024).

114. Словник української мови. Slova.com.ua. URL: <https://slova.com.ua/word/%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D1%8C%D0%B1%D0%B0> (дата звернення 05.03.2024).

115. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення 05.03.2024).

116. An Act to control and prevent crime (Short Title «Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994»). U.S. Government Publishing Office (GPO). URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/BILLS-103hr3355enr/pdf/BILLS-103hr3355enr.pdf> (дата звернення 05.03.2024).

117. Domestic Abuse Act 2021. Legislation.gov.uk. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2021/17/contents/enacted> (дата звернення 05.03.2024).

118. Cambridge Dictionary. Cambridge University Press & Assessment. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english-ukrainian/domestic> (дата звернення 05.03.2024).

119. Oxford Learner's Dictionaries. Oxford University Press. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/domestic_1?q=domestic (дата звернення 05.03.2024).

120. Циганчук Т.В., Лях, Д.Д. Насильство над жінками в сімейних стосунках *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. № 2. С. 65-69. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3529/> (дата звернення 05.03.2024).

121. Коломієць О.Г. Соціально-педагогічні умови подолання сімейного насильства щодо дітей. *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*. 2008. № 122. С. 71-77. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/1272/> (дата звернення 05.03.2024).

122. Гумін О.М. Характеристика осіб, які вчиняють насильство в сім'ї. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 810. С. 172-177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_810_30 (дата звернення 05.03.2024).

123. Юрків Я.І. Сутність та зміст соціального феномену «насильство в сім'ї». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2013. № 27. С. 234–237.

124. Ткаченко І.М. Теоретико-кримінологічна характеристика факторів, що обумовлюють насильство в сім'ї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. № 6-1. Т. 1. С. 80–83.

125. Повалій Л.В. Концептуальні підходи до аналізу насильства в сім'ї. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2010. № 14 (1). С. 358–367.

126. Сукмановська Л.М. Історичні аспекти виникнення проблеми домашнього насильства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Випуск 3. С. 272-281. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/1769> (дата звернення 05.03.2024).

127. Полковенко О.В., Кобеньок Г.В., Полковенко Т.В. Домашнє насильство: причини, ознаки, методи попередження. *Scientific Journal «ScienceRise»*. 2015. № 10 (5/1). С. 71-74. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12289/> (дата звернення 05.03.2024).

128. Гурковська К.А. Особливості адміністративно-правового статусу ОВС як суб'єктів попередження домашнього насильства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2015. Випуск 3. С. 91-97. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1901/1/3-2015gkardn.pdf> (дата звернення 05.03.2024).

129. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 24.12.2023).

130. Cambridge Dictionary. *Cambridge University Press & Assessment*. URL: ABUSE. Переклад українською – Cambridge Dictionary (дата звернення 05.03.2024).

131. Oxford Learner's Dictionaries. *Oxford University Press*. URL: abuse noun - Definition, pictures, pronunciation and usage notes. Oxford Advanced Learner's Dictionary at OxfordLearnersDictionaries.com (дата звернення 05.03.2024).

132. Родін С.В. Домашнє насильство та суміжні поняття: порівняльно-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2021. № 1. С. 145-150.

133. Walker, L.E. (1999). Psychology and domestic violence around the world. *American Psychologist*, 54(1), 21–29. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.54.1.21>
134. Walker L.E. *The battered woman syndrome*. New York: Springer. 1979.
135. Rakovec-Felser Z. Domestic violence and abuse in intimate relationship from public health perspective. *Health Psychology Research*. 2014; 2 (3). DOI:10.4081/hpr.2014.1821
136. Степанюк О. Стосунки без насильства. В чому різниця між аб'юзером і кривдником та як самому не стати таким. *New Voice*. 2021. URL: <https://nv.ua/ukr/spec/ab-yuzivni-stosunki-shcho-ce-riznicya-mizh-ab-yuzerom-ta-krivdnikom-sluzhbi-dopomogi-kartki-50181626.html> (дата звернення 05.03.2024).
137. Ліпкан В.А., Зубко Г.Ю. Стратегія державної інфраструктурної політики України: монографія. Київ: Ліпкан В.А. 2022.1008 с.
138. Енциклопедичний словник з державного управління. За ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. Київ: НАДУ. 2010. 820 с.
139. Зубко Г.Ю. Адміністративно-правові засади державної інфраструктурної політики України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя. 2021. 488 с.
140. Грищенко А.Л. Проблемні питання кваліфікації фізичного насильства. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах сталого розвитку*: матеріали X Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ 10 грудня 2021 р.). Упоряд: Бевз С.І., Бирса Н.О., Серебрякова Ю.О. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського. 2021. С. 489–491.
141. Грищенко А.Л. Домашнє насильство в умовах воєнного стану. *Трансформація законодавства в умовах воєнного стану та післявоєнного часу: стан та перспективи*: зб. тез доповідей та повідомлень за матеріалами круглого столу. м. Харків, 17 березня 2023 р. Харків: НЮУ імені Ярослава, 2023. С. 65–68.
142. Грищенко А.Л. Проблемні питання домашнього насильства. *Актуальні проблеми національної правової реформи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки: зб. тез доповідей учасників міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 21 травня 2021 р. Київ: Академія адвокатури України. 2021. С. 24–26.

143. Полтораков О.Ю. Соціологія насильства: дисциплінарні перспективи становлення та розвитку. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2018. № 4. С. 28-31.

144. Соціальна робота / В.П. Андрущенко [та ін.]; Ін-т вищ. освіти АПН України, Держ. центр соц. служб для молоді. Київ, 2002. Кн. 4: Короткий енциклопедичний словник: навч. посібник. 536 с.

145. Словник української мови: в 11 томах. Т. 5. 1974. 1103 с.

146. Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю.С. Шемшученко [та ін.]. Київ: Укр. енцикл., 2002. Т. 4. 720 с.

147. Ігнатов О. Кримінальне насильство: окремі питання. *Право України*. 2005. № 3. С. 67-71.

148. Лисюк Ю.В. Протидія насильству в сім'ї. Одеса: Одес. юрид. ін-т ХНУВС, 2007. 162 с.

149. Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія: підручник. Київ, 2013. 352 с.

150. Грищенко А.Л. Теоретичні основи кримінально-правової охорони особи від домашнього насильства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023. № 1. Том 34 (73). С. 136–140. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.2/22>.

151. Павленко Т.А. Деякі теоретичні аспекти співвідношення понять «охорона», «захист», «забезпечення», «реалізація» та «гарантії прав і свобод людини». Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 18–19 жовт. 2018 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов.ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2018. С. 205–211.

152. Гаряча лінія з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей. URL: <https://1547.ukc.gov.ua/dovidkova-informatsiya/protydiya-domashnomu-nasyilstvu/prychyny-vchynennya-domashnogo-nasyilstva/> (дата звернення 29.06.2023).

153. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навч.-метод. посіб. / уклад.: А.В. Запорожцев., А.В. Лабунь, Д.Г. Заброда та ін. Київ. 2012. 246 с.

154. Корж А.В., Фонтош Н.М. Проблеми вдосконалення юридичної термінології в українському законодавстві. *Держава і право*. 2009. Вип. 46. С. 610-616.

155. Булавина С., Давидова Т. «Захист» та «охорона»: теоретичні аспекти юридичних термінів. *Історико-правовий часопис*. 2017. №1 (9). С. 27-31.

156. Кожура Л.О. Адміністративно-правовий захист та охорона: поняття та співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Випуск 35. Частина I. Том 2. С. 119–122.

157. Гіда Є.О. Права людини (охорона і захист). Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. К.: Ін Юре, 2005. Т. 2. Права людини у контексті поліцейської діяльності. 759 с.

158. Заморська Л.І. Функції права: змістовно-теоретичний аналіз. *Актуальні проблеми сучасної юриспруденції*. 2015. Вип. 6. С. 3-9.

159. Як відрізнити конфлікт від домашнього насильства? URL: <http://pokrovsk-police.dn.ua/news/view/11141> (дата звернення 16.03.2024).

160. Гусєва В.В. Мотивація та вирішення конфліктів в сім'ї: презентація. 30 травня 2021. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-motivaciya-ta-virishennyakonfliktiv-v-sim-241851.html> (дата звернення 16.03.2024).

161. Кругла Т.О. Сімейний конфлікт: причини виникнення, попередження, врегулювання. *Медсестринство*. 2017. № 4. С. 71–74.

162. Роменський Г.І. Домашнє насильство та шляхи його подолання. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. 2004. Вип. 5. С. 74-78.

163. Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства: навчальний посібник / С. Романцова, Н. Устрицька, І. Гловюк [та ін.]; за ред. І. Гловюк, Н. Лащук, С. Романцової. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 404 с.

164. Гумін О.М. Поняття кримінальної насильницької поведінки та її види. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2014. № 807. С. 141–147.

165. Грищенко А.Л. Сексуальне насильство як форма домашнього насильства. *Сучасний стан та перспективи розвитку правової науки України в умовах сьогодення: Всеукраїнська науково-практична конференція для студентів та аспірантів: зб. тез доповідей учасників всеукраїнської. наук.-практ. конф. м. Київ, 28 жовтня 2021 р. Київ: Державний університет інфраструктури та технологій. 2021. С. 246–248.*

166. Грищенко А.Л. Проблемні питання кваліфікації сексуального насильства як форми домашнього насильства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* 2022. № 1. Том 33 (72). С. 70–74. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2022.1/13>.

167. Гумін О.М. Кримінальна насильницька поведінка проти особи: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2009. 360 с.

168. Грищенко А.Л. Проблемні питання кваліфікації психологічного насильства як форми домашнього насильства. *Основні права людини і громадянина в умовах глобалізації: матеріали Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (23 листопада 2022 р., м. Київ, КНУТД) / відп. ред. А.Ю. Олійник, Ю.В. Оніщик. К.: КНУТД, 2022. С. 113–118.*

169. Тичина Д.М. Доктринальні підходи до визначення домашнього насильства та його ознак. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2023. № 2. С. 227–233.

170. Оніщик Ю.В., Коваль О.М. Економічне насильство як форма домашнього насильства. *Наука і техніка сьогодні.* 2024. № 3 (31). С. 142–151. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-3\(31\)-142-151](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-3(31)-142-151).

171. Грищенко А. Л. Проблемні питання кваліфікації економічного насильства як форми домашнього насильства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* 2022. № 3. Том 33 (72). С. 39–43. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2022.3/07>.

172. Новіков М.М., Новікова М.М. Теоретико-правовий аспект кібернасилства: поняття та зміст. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2021. № 1(58). С. 61-67.

173. Оніщик Ю.В., Коваль О.М. Домашнє насильство: кримінально-правовий та кримінологічний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 431–434. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/104>.

174. Катеринчук К.В., Грищенко А.Л. Проблеми охорони здоров'я людини в проєкті Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 2 (119). С. 83-89. DOI: <https://doi.org/10.33270/01211192.83>.

175. Грищенко А.Л. Специфічні ознаки домашнього насильства у проєкті Кримінального кодексу України. *Право та суспільство в реаліях карантинного періоду*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів та аспірантів, Київ, 25 лютого 2021р. Київ.: ДУІТ, 2021. С. 256–259.

176. Катеринчук К.В., Грищенко А.Л. «Психологічне страждання» у проєкті Кримінального кодексу України. *Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації*: зб. тез доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті члена Правління Кримінологічної асоціації України, професора Тетяни Андріївни Денисової (м. Харків, 16 квіт. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кримінол. асоц. України. Харків: ХНУВС, 2021. С. 215–216.

177. Грищенко А., Катеринчук К. Проблеми кваліфікації домашнього насильства. *Забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та протидії торгівлі людьми: національна практика та зарубіжний досвід*: матеріали науково-практичної конференції (Київ, 14 грудня 2020). Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2020. С. 25–27.

178. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України: посібник. К.: Укр. акад. внутр. справ, 1995. 78 с.

179. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник у 2 т. / редкол.: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Юридична думка, 2004. Т. 1. 584 с.
180. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
181. Адміністративне право України: основні поняття: навч. посібник / за ред. І.П. Голосніченка. К.: ГАН, 2005. 232 с.
182. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навч. посібник. К.: Атіка, 2007. 624 с.
183. Курс адміністративного права України: підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух та ін. [2-ге вид., переробл. і доповн.]. К.: Юрінком Інтер, 2013. 872 с.
184. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон Української РСР від 7 грудня 1984 року № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 16.12.2023).
185. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
186. Адміністративна відповідальність. Мультимедійний навчальний посібник. URL: https://arm.naiiu.kiev.ua/books/adm-vidpov/pages/rozdil_1.html#Home (дата звернення 16.12.2023).
187. Дмитренко Е.С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України. К.: Юрінком Інтер, 2009. 592 с.
188. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Х.: Консум, 2006. 656 с.
189. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
190. Комлик В.В. Склад правопорушення: теоретичні підходи та практичні виміри: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2017. 20 с.
191. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну

дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99> (дата звернення 16.12.2023).

192. Іванський А.Й. Фінансово-правова відповідальність: теоретичний аналіз. О.: Юридична література, 2008. 504 с.

193. Гетманцев Д.О., Макаруч Р.В., Толкачов Я.С. Юридична відповідальність за податкові правопорушення. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 752 с.

194. Оніщик Ю.В. Правовий статус організації – платника податків. Київ: Вид-во «Криниця-2007», 2012. 202 с.

195. Борисов В.І. Співвідношення кримінально-правової характеристики злочину та його складу. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозіуму, 21–22 вересня 2012 року*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 476 с.

196. Рекордну кількість справ про домашнє насильство зареєстрували у 2024 році. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/domestic-violence-2023> (дата звернення 16.04.2024).

197. Кримінальний кодекс України. Контрольний текст проєкту. <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf> (дата звернення 25.02.2024).

198. Крайник Г.С. Щодо проєкту Загальної частини нового Кримінального кодексу України. *Правова політика України: історія та сучасність: матеріали I Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Житомир, 8 жовтня 2020 року)*. Житомир: Житомирська політехніка, 2020. С. 51-54.

199. Навроцький В. Поняття злочину. Склад злочину. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/article/prezentatsiya-navrotskyj-v-o-ponyattya-zlochynu-sklad-zlochynu-i78> (дата звернення 25.02.2024).

200. Ус О. Склад злочину як підстава кримінально-правової оцінки вчиненого діяння. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/2. С. 196-201.

201. Кримінальне право України (Загальна частина). Навчальний посібник / Г. Жаровська, О. Ющик. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2013. 304 с.
202. Борисов В.І. Склад злочину як правова модель. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1 (14). С. 254–256.
203. Сухонос В.В., Сухонос В.В. (мол.). Склад злочину: закон, теорія та практика. Суми: Університетська книга, 2018. 200 с.
204. Шапченко С.Д. Склад злочину як кримінально-правовий феномен: сутність та основні форми існування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1 (14). С. 240–243.
205. Готін О.М. Кримінальна відповідальність за випуск або реалізацію недоброякісної продукції в умовах ринкової економіки (проблеми теорії та практики): автореф. дис... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 21 с.
206. Мазур М.В. Інтегрований підхід до визначення об'єкта злочину та об'єкта правопорушення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2011. Спеціальний випуск № 5. С. 50-64.
207. Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. Проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального застосування. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2002. 634 с.
208. Берзін П.С. Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг: аналіз складів злочину, передбаченого 229 КК України. Київ: Атіка, 2005. 316 с.
209. Фесенко Є. Цінності як об'єкт злочину. *Право України*. 1999. № 6. С. 75-78.
210. Андрушко П. П. Злочини про ти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: кримінально-правова характеристика. Київ, КНТ, 2007. 328 с.
211. Трубников В.М. Поняття об'єкта злочину з нових позицій. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2009. № 6. С. 14-18.

212. Дорохіна Ю.А. Розвиток поняття об'єктивної сторони складу злочину та його теоретичні основи. *Юридична наука*. 2013. № 8. С. 49–55.
213. Приходько Т.М. Проблемні аспекти дефініції суб'єкта злочину. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4 (105). С. 262-274.
214. Таран Н.Г. Суб'єкт злочину у кримінальному праві України: теоретичні та прикладні аспекти: дис. к.ю.н. Київ, 2019. 226 с.
215. Васильєв А. Суб'єктивна сторона злочину. *Кримінологічний довідник / за наук. ред. О. Бандурки; за заг. ред. О. Джужі та О. Литвинова: довідкове видання*. Харків: Діса плюс, 2013. С. 329-331.
216. Вереша Р.В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину: дис. ... д.ю.н., Київ, 2017. 583 с.
217. Ус Щ.В. Кваліфікація злочину за ознаками суб'єктивної сторони складу злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Випуск 49. Том 2. 2018. С. 130-136.
218. Буряк К. Суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 209-216.
219. Кримінальне право України. Загальна частина: Практикум [Навч. посібник] / Костенко О. М., Козаченко І.П., Матвійчук В.К. та ін.; за заг. ред. В.К. Матвійчука. Київ: КНТ, 2006. 432 с.
220. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#top> (дата звернення 27.01.2024).
221. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун». 2005. 1728 с.
222. Терзі О.О. Визначення поняття «охорона здоров'я». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Випуск 51. Т.2. С. 46-49.

223. Біловол О. Проблемні аспекти визначення основного безпосереднього об'єкту складу злочину, передбаченого ст. 126¹ КК України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 227-234.

224. Кримінальне право (Особлива частина): підручник: у 2 т. / А.О. Данилевський, Д.О. Калмиков, М.І. Хавронюк та ін.; за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Луганськ: Елтон-2, 2012. Т. 1. 2012. 780 с.

225. Набієв Б.П. Кримінально-правова характеристика суб'єкта домашнього насильства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. 2023. С. 716-719.

226. Якимова С.В. Домашнє насильство як вид кримінального правопорушення за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 192–194.

227. Яїцька Д.І. Криміналізація домашнього насильства в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 2. С. 204–208.

228. Беспаль О. Щодо визначення кола потерпілих осіб від домашнього насильства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 234-238.

229. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство: актуальні питання теорії та практики. *Форум права*. 2019. № 55 (2). С. 6–14.

230. Однією з умов кримінальної відповідальності за домашнє насильство є те, що воно має бути систематичним – суддя ККС ВС. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1322490/> (дата звернення 27.01.2024).

231. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк; за ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2019. 288 с.

232. Савченко А.В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ: КНТ, 2007. 596 с.

233. Оніщик Ю.В., Коваль О.М. Форми домашнього насильства у міжнародному праві. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 3 (21). С. 715–724. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3\(21\)-715-724](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3(21)-715-724).

234. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_085 (дата звернення 14.06.2022).

235. Віденська декларація та Програма дій від 25 червня 1993 року. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/vienna-declaration-and-programme-action> (дата звернення 14.06.2022).

236. Декларація про викорінювання насилля щодо жінок від 20 грудня 1993 року. URL: <http://www.un-documents.net/a48r104.htm> (дата звернення 14.06.2022).

237. Пекінська декларація та Платформа дій від 15 вересня 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_507#Text (дата звернення 14.06.2022).

238. UN Handbook for Legislation on Violence against Women. The Advocates for Human Rights. URL: http://www.stopvaw.org/united_nations_model_legislation (дата звернення 14.06.2022).

239. Погребняк С. Вплив судової практики на юридичні акти в романо-германській правовій сім'ї. *Вісник Академії. правових наук України*. 2003. № 4 (34). С. 92 – 99.

240. Квятковська Б.І. Особливості судового прецеденту в англо-саксонській та романо-германській правових сім'ях (порівняльний аналіз). *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_1_3 (дата звернення 16.04.2024).

241. Росік Т.В. Роль судової практики в сучасній правотворчості: теоретико-прикладні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2016. 238 с.

242. Звіт «Домашнє насильство в Україні: реагування в умовах війни (І півріччя 2022 року)» підготовлений Аналітичним центром ЮрФем за фінансової підтримки Ради Європи (проект Ради Європи «Боротьба з насильством стосовно

жінок в Україні») URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2022/09/Проект-дослідження-РЄ.docx---копія.docx-2.pdf> (дата звернення 16.04.2024).

243. Судовий розгляд справ, пов'язаних з вчиненням насильства в сім'ї в Україні: проблеми відповідності міжнародним стандартам та шляхи вдосконалення. Науково-практичний посібник / Євсюкова М.В., Христова Г.О., Шаповалова О.А. та ін. / За заг. ред. Шаповалової О.А., Павлиш С.О. К.: ТОВ «Компанія «Ваїте», 2011. 196 с.

244. Домашнє насильство: практика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1401143/> (дата звернення 16.04.2024).

245. Покарання за вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану буде наближеним до максимальної межі, передбаченої КК України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1261723/> (дата звернення 16.04.2024).

246. Аналіз судової практики стосовно відповідальності за домашнє насильство під час війни. URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2022/12/28/analiz-sudovoyi-praktyky-stosovno-vidpovidalnosti-za-domashnye-nasylstvo-pid-chas-vijny/> (дата звернення 16.04.2024).

247. Рішення ЄСПЛ по справі «Оруз проти Туреччини» № 33401/02 від 9 червня 2009 року. URL: https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2022/01/%D0%9E%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4-%D0%84%D0%A1%D0%9F%D0%9B_%D1%81%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%8C-2022.pdf (дата звернення 16.04.2024).

248. Рішення ЄСПЛ по справі «D.H. та інші проти Чеської Республіки» № 57325/00 від 7 лютого 2006 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-126181&filename=CASE%20OF%20D.H.%20AND%20OTHERS%20v.%20THE%20CZECH%20REPUBLIC%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20summary%20by%20the%20Lviv%20Laboratory%20of%20Human%20Rights.pdf&logEvent=False> (дата звернення 16.04.2024).

249. Рішення ЄСПЛ по справі «Halime Kılıç проти Туреччини» № 63034/11 від 28 червня 2016 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press#> (дата звернення 16.04.2024).

250. Рішення ЄСПЛ по справі «Бутуруга проти Румунії» № 56867/15 від 11 лютого 2020 року. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2023/08/Практика-ЄСПЛ-у-справах-повязаних-з-кібернасильством-1.pdf> (дата звернення 16.04.2024).

251. Рішення ЄСПЛ по справі «Левчук проти України» № 17496/19 від 3 грудня 2020 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f92#Text (дата звернення 16.04.2024).

252. Рішення ЄСПЛ по справі «М.М. та З.М. проти України» № 4669/20 від 3 листопада 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h64#Text (дата звернення 16.04.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А
Таблиця А. 1

Пропозиції щодо змін в офіційному перекладі Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами

Зміст чинної норми	Запропонований виклад норми у новій редакції
<p align="center">Назва Конвенції</p> <p>«Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами»</p>	<p align="center">Назва Конвенції</p> <p>«Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та <i>протидію</i> цим явищам»</p>
<p align="center">Стаття 7. Усеосяжна та скоординована політика</p> <p>1. Сторони вживають необхідних законодавчих та інших заходів для прийняття та здійснення загальнодержавної ефективної, усеосяжної та скоординованої політики, яка охоплює всі відповідні заходи для запобігання всім формам насильства та для боротьби з усіма формами насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції, і пропонують цілісну відповідь насильству стосовно жінок.</p>	<p align="center">Стаття 7. Усеосяжна та скоординована політика</p> <p>1. Сторони вживають необхідних законодавчих та інших заходів для прийняття та здійснення загальнодержавної ефективної, усеосяжної та скоординованої політики, яка охоплює всі відповідні заходи для запобігання всім формам насильства та для <i>протидії</i> усім формам насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції, і пропонують цілісну відповідь насильству стосовно жінок.</p>
<p align="center">Стаття 8. Фінансові ресурси</p> <p>Сторони виділяють відповідні фінансові та людські ресурси для належного здійснення комплексної політики, заходів і програм для запобігання всім формам насильства та для боротьби з усіма формами насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції, у тому числі тієї комплексної політики, заходів і програм, які здійснюються неурядовими організаціями та громадянським суспільством.</p>	<p align="center">Стаття 8. Фінансові ресурси</p> <p>Сторони виділяють відповідні фінансові та людські ресурси для належного здійснення комплексної політики, заходів і програм для запобігання всім формам насильства та для <i>протидії</i> усім формам насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції, у тому числі тієї комплексної політики, заходів і програм, які здійснюються неурядовими організаціями та громадянським суспільством.</p>

<p style="text-align: center;">Стаття 9. Неурядові організації та громадянське суспільство</p> <p>Сторони визнають, заохочують і підтримують на всіх рівнях роботу відповідних неурядових організацій та громадянського суспільства, які активно діють у боротьбі з насильством стосовно жінок, і встановлюють ефективне співробітництво із цими організаціями.</p>	<p style="text-align: center;">Стаття 9. Неурядові організації та громадянське суспільство</p> <p>Сторони визнають, заохочують і підтримують на всіх рівнях роботу відповідних неурядових організацій та громадянського суспільства, які активно <i>протидіють</i> насильству стосовно жінок, і встановлюють ефективне співробітництво із цими організаціями.</p>
<p style="text-align: center;">Стаття 10. Координуючий орган</p> <p>1. Сторони призначають або засновують один або більше офіційних органів, відповідальних за координацію, виконання, моніторинг та оцінку політики та заходів для запобігання всім формам насильства та для боротьби з усіма формами насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції. Ці органи координують збір даних, як зазначено в статті 11, аналізують і поширюють його результати.</p>	<p style="text-align: center;">Стаття 10. Координуючий орган</p> <p>1. Сторони призначають або засновують один або більше офіційних органів, відповідальних за координацію, виконання, моніторинг та оцінку політики та заходів для запобігання всім формам насильства та для <i>протидії</i> усім формам насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції. Ці органи координують збір даних, як зазначено в статті 11, аналізують і поширюють його результати.</p>
<p style="text-align: center;">Стаття 62. Загальні принципи</p> <p>1. Сторони співробітничать між собою ... для:</p> <p>а) недопущення, боротьби та переслідування всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції;</p> <p>4. Сторони докладають зусиль для включення, де це доречно, питань запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьби із цими явищами в програми допомоги розвитку, передбачені на користь третіх держав, у тому числі шляхом укладення двосторонніх і багатосторонніх угод з третіми державами з метою сприяння захисту жертв відповідно до пункту 5 статті 18.</p>	<p style="text-align: center;">Стаття 62. Загальні принципи</p> <p>1. Сторони співробітничать між собою ... для:</p> <p>а) недопущення, <i>протидії</i> та переслідування всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції;</p> <p>4. Сторони докладають зусиль для включення, де це доречно, питань запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та <i>протидії</i> цим явищам в програми допомоги розвитку, передбачені на користь третіх держав, у тому числі шляхом укладення двосторонніх і багатосторонніх угод з третіми державами з метою сприяння захисту жертв відповідно до пункту 5 статті 18.</p>

Додаток Б
Таблиця Б. 1

Пропозиції щодо доповнень до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»

Зміст чинної норми	Запропонований виклад частини норми у новій редакції
<p>Стаття 1. Визначення термінів 1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні: ...</p>	<p>Стаття 1. Визначення термінів 1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні: ... 3-1) домашній аб'юз – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства з метою придушити волю особи, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь</p>

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Катеринчук К.В., Грищенко А.Л. Проблеми охорони здоров'я людини в проєкті Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 2 (119). С. 83-89. DOI: <https://doi.org/10.33270/01211192.83>.

2. Грищенко А.Л. Проблемні питання кваліфікації сексуального насильства як форми домашнього насильства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2022. № 1. Том 33 (72). С. 70–74. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2022.1/13>.

3. Грищенко А. Л. Проблемні питання кваліфікації економічного насильства як форми домашнього насильства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2022. № 3. Том 33 (72). С. 39–43. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2022.3/07>.

4. Грищенко А. Л. Теоретичні основи кримінально-правової охорони особи від домашнього насильства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023. № 1. Том 34 (73). С. 136–140. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.2/22>.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Грищенко А., Катеринчук К. Проблеми кваліфікації домашнього насильства. *Забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та протидії торгівлі людьми: національна практика та зарубіжний досвід: матеріали науково-практичної конференції (Київ, 14 грудня 2020)*. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2020. С. 25–27.

6. Грищенко А.Л. Специфічні ознаки домашнього насильства у проекті Кримінального кодексу України. *Право та суспільство в реаліях карантинного періоду*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів та аспірантів, Київ, 25 лютого 2021р. Київ.: ДУІТ, 2021. С. 256–259.

7. Катеринчук К.В., Грищенко А.Л. «Психологічне страждання» у проекті Кримінального кодексу України. *Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації*: зб. тез доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті члена Правління Кримінологічної асоціації України, професора Тетяни Андріївни Денисової (м. Харків, 16 квіт. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. Справ, Кримінол. асоц. України. Харків: ХНУВС, 2021. С. 215–216.

8. Грищенко А. Л. Проблемні питання домашнього насильства. *Актуальні проблеми національної правової реформи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки: зб. тез доповідей учасників міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 21 травня 2021 р. Київ: Академія адвокатури України. 2021. С. 24–26.

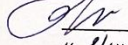
9. Грищенко А.Л. Сексуальне насильство як форма домашнього насильства. *Сучасний стан та перспективи розвитку правової науки України в умовах сьогодення*: Всеукраїнська науково-практична конференція для студентів та аспірантів: зб. тез доповідей учасників всеукраїнської. наук.-практ. конф. м. Київ, 28 жовтня 2021 р. Київ: Державний університет інфраструктури та технологій. 2021. С. 246–248.

10. Грищенко А.Л. Проблемні питання кваліфікації фізичного насильства. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах сталого розвитку*: матеріали X Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ 10 грудня 2021 р.). Упоряд: Бевз С.І., Бирса Н.О., Серебрякова Ю.О. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2021. С. 489–491.

11. Грищенко А.Л. Проблемні питання кваліфікації психологічного насильства як форми домашнього насильства. *Основні права людини і громадянина в умовах глобалізації*: матеріали Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (23 листопада 2022 р., м. Київ, КНУТД) / відп. ред. А.Ю. Олійник, Ю.В. Оніщик. К.: КНУТД, 2022. С. 113–118.

12. Грищенко А.Л. Домашнє насильство в умовах воєнного стану. *Трансформація законодавства в умовах воєнного стану та післявоєнного часу: стан та перспективи*: зб. тез доповідей та повідомлень за матеріалами круглого столу. м. Харків, 17 березня 2023 р. Харків: НЮУ імені Ярослава, 2023. С. 65–68.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової та інноваційної
діяльності Людмила ГАНУЩАК-СФІМЕНКО
« 14 » травня 2024 року

АКТ

про впровадження у освітній процес Київського національного університету технологій та дизайну результатів дисертаційного дослідження Грищенко Анни Леонідівни на тему «Правове регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Комісія у складі: голова – завідувач кафедри приватного та публічного права, доктор юридичних наук, професор Юрій ОНІЩИК, члени комісії – професор кафедри приватного та публічного права, кандидат юридичних наук, професор Анатолій ОЛІЙНИК, доцент кафедри приватного та публічного права, кандидат юридичних наук, доцент Ольга КОВАЛЬ, доцент кафедри приватного та публічного права, кандидат юридичних наук, доцент Інна КОВАЛЕНКО склали цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Грищенко Анни Леонідівни на тему «Правове регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», були використані у Київському національному університеті технологій та дизайну під час розробки та викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право» та «Кримінальне право».

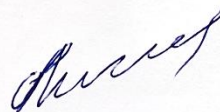
Голова комісії
Завідувач кафедри
приватного та публічного права
доктор юридичних наук, професор

Юрій ОНІЩИК

Члени комісії

Професор кафедри
приватного та публічного права
кандидат юридичних наук, професор

Анатолій ОЛІЙНИК

Доцент кафедри
приватного та публічного права
кандидат юридичних наук, доцент

Ольга КОВАЛЬ

Доцент кафедри
приватного та публічного права
кандидат юридичних наук, доцент

Інна КОВАЛЕНКО